LAISVĖ

ANTANAS RAMŪNAS:
Europos ir Amerikos pedagoginiai idealai

JUOZAS NEMURA:
Lietuvos pilietybės prasmė

ZENONAS IVINSKIS:
Dešinėn ir kairėn Demokratinėj Lietuvoj

KAZYS AMBROZAITIS:
Nuo 1941 sukilimo 15 metų

ANTANAS DUNDZILA:
Skauto įnašas kovoje

VACLOVAS SIDZIKAUSKAS:
Dėl seimo Strasbourge

1956 **Nr. 10 (47)**

Turinys

Psl.

Redakcija: Ugniniai stulpai 1
Juozas Nemura: Pilietybės prasmė 6
Antanas Ramūnas: Europos ir Amerikos pedagoginiai idealai. Palyginamoji įžvalga 11
Zenonas Ivinskis: Dešinėn ir Kairėn demokratinėje Lietuvoje 16
Kazys Ambrozaitis: Kovos ir vilties dienos (žinomiems ir nežinomiems kovotojams prisiminti po 15 metų) 25
Antanas V. Dundzila: Skauto įnašas 30
Darbai ir idėjos: Anapus: Prekyba pagal planą (Eli), Visasąjunginė prekyba okupuotoje Lietuvoje (Eli), Baltijos respublikas pavers satelitais? **Pasauly:** Nuo Ženevos konferencijos iki Amerikos rinkimų (J. B.), Pavergtieji kraštai. Europa ir mes (pasikalbėjimas su V. Sidzikausku); **Tremtyje:** Pakantos ir geros valios kelyje, Naujas aktas Vliko-Lozoraičio dialoge, Idėjos spaudoje, Vardai įvykiuose; Laiškai: V. Bridvaičio V. Jonikui, Tėvo Bernatonio redakcijai, Redakcijos atsakymas 36-61

Į LAISVĘ rašė:

Dr. K. Ambrozaitis, kun. K. Balčys, K. Brazauskas, J. Brazaitis, dr. Z. Brinkis, dr. A. Damušis, A. V. Dundzila, dr. J. Grinius, dr. Z. Ivinskis, V. Jonikas, dr. J. Kazickas, dr. A. Kučas, K. Kudžma, dr. A. Maceina, A. Mažiulis, dr. A. Musteikis, M. Musteikis, P. Narutis, A. Pocius, L. Prapuolenis, dr. A. Ramūnas, A. Sabaliauskas, V. Sidzikauskas, S. Sužiedėlis, A. Šalčius, R. Šomkaitė, Ed. Turauskas, V. Vaitiekūnas, J. Vidzgiris, V. Žvirzdys.

MIELI SKAITYTOJAI,

Į LAISVĘ leidėjai patikėjo man atsakingas Į LAISVĘ administracijos pareigas. Atsakingos jos dviem atžvilgiais: ir skaitytojų ir leidėjų. Skaitytojui svarbu gauti tvarkingai, teisingu adresu. Leidėjui svarbu laiku gauti prenumerata.

Nors kiekvienas Į LAISVĘ numeris primena patikslinti adresus, vis tik pasitaiko skaitytojų, kurie, pakeitę savo adresą, pamiršta apie tai painformucti. Labai maloniai prašau Mielus Skaitytojus nesunkinti tuo Į Laisvę kelio iki jūsų ir adreso pasikeitimus nedelsiant man pranešti.

Daugumas skaitytojų ne tik pavyzdingai atsilygina, bet nemaža ir pasigėrėtinai dosniai paremia Į Laisvę. Tačiau tvarkingųjų uolumas ir rėmėjų dosnumas negali pateisinti kitų abejingumo ar "užsimiršimo"... Būtų maloni mano pareigų pradžia, jei, šį Į LAISVĘ nr. gavę, skolingieji parodytų gražų gestą.

Jūsų

Irena Mikulskytė,
219 Montauk St., Brooklyn 8, N. Y.
Taylor 7-5041

KU biblioteka

LAISVĖ

NR. 10 (47)
1956 M. LIEPA

Ugniniai stulpai

DVEJOPA REZISTENCIJA

Prieš akis dvi manifestacijos, tarp kurių yra penkiolikos metų tarpas. Aname jo gale—1941 sukilimas Lietuvoje, šiame gale — 1956 Kultūros kongresas tremtyje.

Sukilimas manifestavo viešumai rezistenciją, ilgą, tebetrunkančią, prieš Lietuvos išorinį priešą, okupantą. Kultūros kongresas manifestuoja sukilusią tremtyje rezistenciją prieš naminį, vidaus priešą — kultūrinį abejingumą, vedantį į dvasinį susinaikinimą.

Nebaigtos rezistencijos istorijoje Lietuvoje prirašyta daug aukos ir herojizmo paveikslų tų asmenų, kurie krito kovoje. Tai auka, kuri primena Čiurlionio paveikslo šviesius aukos dūmus, pramušančius erdves ir pasiekiančius Viešpaties sostą. Tremties istorija turės užrašyti aukas su vidaus priešu. Deja, gėdingas aukas, kurios kaip Čiurlionio paveikslo tamsūs dūmai, sklaidąsi pažemėje ir graužią akis gyviesiems. Tai tie lietuviai, kurie narkotizavosi Vakarų gyvenimo patogumais, prarado domėjimąsi kultūrinėmis vertybėmis ir ima skęsti dvasinės nebūties letarge... Kultūros kongresas turi virsti Jerihono trimitais, nuo kurių garso trupėtų apkalkėjimas patogumais ir sutvirtintų valios likučius pasipriešinti ir atgyti, kaip tas Vaižganto Sviestavičius atgijo Napalio dainininkų koncerte.

Penkiolikos metų tarpas davė šiandien skirtingas sąlygas, kitą priešą, kitus kovos metodus. Bet rezistuojanti dvasia liko ta pati, nes ir ten ir čia reiškiasi pasipriešinimo kova, reikalaujanti eiti prieš srovę, įtempti tam valios jėgas ir nevengti asmeninės aukos, nors ir nepalyginamo masto.

REZISTUOJANTI IR POLITIKUOJANTI DVASIA

Sukilimą 1941 paruošė ir įvykdė jauni žmonės. Jaunos dvasios, o daugumas jauni ir savo metais — jaunieji karinin-

kai, studentai, vyresnieji gimnazistai, darbininkų jaunimas. Rezistencijos visą praktinį juodąjį darbą ir paskesnėse rezistencijose vokiečių ar vėl bolševikų laikais nešė ir tebeneša ant savo pečių ir vėl jauni žmonės, vyrai ir moters. Su jais betgi žygiavo ir net jų priekyje tokie žmonės kaip gen. Pečiulionis, pulk. Kazimieraitis, kap. Gužaitis ir kt. kurie jau kapuose, kurie turėjo gausiai metų, bet jauną dvasią.

Suprantama, kodėl jie buvo rezistencinės kovos avangarde. Jauna dvasia į gyvenimą moka pažiūrėti kaip į kovos lauką. Jauna dvasia savo jėgas kovoje įvertina daugiau, nei jų turi, bet kaip tik dėl to ji drįsta rizikuoti.

Jauna dvasia pasiryžusi kovoti už idealus, jų neišduodama.

Jauna dvasia pažangi ir veržli jieškotoja. Ji nesitenkina esamos padėties išlaikymu, nes instinktyviai jaučia, kad tai reikštų gyvenimo sukalkėjimą. O ten, kur nori palaikyti gyvybę, ten turi reikštis judėjimas, jieškojimas naujų priemonių, tinkamų naujam gyvenamam momentui.

Jauna dvasia pasiryžus už savo idealus pati aukotis. Ir dėl to ji daro herojinius žygius. Dėl to ji šviečia pilkoje kasdienybėje tais ugnies stulpais, kuriuos priminė kiekvienam lietuviui Bitė Petkevičaitė: "Jei mes nebūsime mūsų tautai lygūs tiems ugniniams stulpams, kurie kadaise žydų tautai rodė kelią tyruose... ką mes nuveiksime? ir kokia mūsų vertė?"

Jauna dvasia yra būtina rezistencijos kovotojui — ar jis kovotų Lietuvos miškuose tiesiogine žodžio prasme, ar metaforine prasme tariant — tremties raistuose.

Šalia *rezistuojančios* dvasios gyvenime reiškiasi ir kitokia, gal net dažnesnė, pažiūrinti į gyvenimą kaip į prekyvietę, kurioje galima pirkti ir parduoti.

Į joje sutiktą priešininką pažiūri ne kaip į priešą, bet kaip į partnerį. Su juo reikės ne kovoti, bet derėtis. Gal žiauriai derėtis, įtempus visas jėgas ir apsukrumą, kad pramatytų partnerio visas silpnybes ir jį spaustų savo ištverme ir psichologinėmis staigmenomis.

Derybose vis tiek pagrindinis kelias klausimui spręsti lieka kompromisas, nuolaidos iš abiejų pusių: šiandien didesnės mano nuolaidos, kad rytoj atsigriebčiau jo sąskaita ar atvirkščiai.

Kompromisas gali nuvesti iki oportunizmo, pasirinkimo tai,

kas šiuo metu bus rasta naudingiau; politikai sakytų, kas šiuo metu politiškai tikslingiau. Žmonėms, kurie išpažįsta principus, tokis oportunizmas gali reikšti principų išdavimą. Kad išvengtų savo sąžinėje konflikto, jie pats save įtikina, kad jų augštasis tikslas pateisina priemones. Tikrasis oportunistas nesijaus išdavęs jokių principų, nes jų neturi, ir dėl to jis lengva širdim galės būti bolševikų, paskui vokiečių bendradarbis, tuojau demokratas ir vėl totalistas.

Tai yra komercinė dvasia, o jei tai liečia politinio veikimo sritį — ji gali būti vadinama *politikuojanti dvasia.*

Anuo metu Lietuvoje, kada pasirodė okupantas, pasireiškė ir vienos ir antros dvasios žmonės. Vieni mėgino jieškoti kontakto su okupantu ir kompromiso. Taikliai tai išreiškė Ignas Šeinius, savo knygoje "Raudonasis Tvanas", primindamas dienraščių pranešimą, kad "liaudininkų ir krikščionių demokratų partijų vadovybės aplankė naujosios vyriausybės galvą ir laikinąjį respublikos prezidentą, norėdamos pareikšti jam savo lojalumą ir pasitikėjimą" (120 p.). Tą pavyzdį gausino kiti... Birželio 18 Elta pranešė: "Seimo prezidiumas in corpore prisistatė Respublikos Prezidento pareigas einančiam (J. Paleckiui) su seimo pirmininku K. Šakeniu priešaky". Birželio 19 Justui Paleckiui prisistatė kariuomenės ir Šaulių Sąjungos vadovybė, "kad visų Šaulių ir kariuomenės vardu galėtume tamstą nuoširdžiai pasveikinti... ir užtikrinti tamstą, kad visi kariai ir šauliai drausmingai vykdys visas jiems dedamas pareigas". Tačiau šitas politikavimas nedavė laukiamo kompromiso. Sovietinis okupantas ne iš tokių, su kuriais kompromisai buvo galimi. Jam galima tik arba besąlygiškai nusilenkti, arba su juo kovoti. Dalis žmonių nusilenkė ir bendradarbiavo su juo, kaip ir paskui su kitu okupantu, dalis nuėjo į pogrindį kovoti.

Ta dvejopa dvasia reiškiasi ir tremtyje. Ji nėra sutapus su viena kuria grupe, bet su kiekvienu žmogum individualiai. Vieni jų randa prasmės visas savo jėgas skirti deryboms su kuo nors ir, siekdami sau palankesnio kompromiso, jei ne partnerio parklupdymo, sugeba pavartoti prieš partnerį visokias psichologinio spaudimo priemones. Jie tai daro su dideliu atsidėjimu, išradingumu, kaip sportininkai, lyg įsitikinę, kad nuo jų laimėto kompromiso priklausys pačių brangiausių vertybių likimas. Tai politi-

kuojančios dvasios veikėjų kryptis.

Rezintencinės dvasios žmonės reiškiasi kita kryptimi. Jie imasi praktinio "juodojo" darbo — jei reikia, santykius su kitais megzti, informuoti; išimtys — net savo gyvybę rizikuoti; jie neša ant savo pečių organizacijas; jie prirašo žurnalus ir laikraščius; jie moko šeštadieninėse mokyklose; jie rengia visokius minėjimus ir skaito paskaitas. Jei tam darbui vadovauja dabar bendruomenė, tai jais remiasi ir bendruomenės veikimas. Tyliai dirbę savo darbą kas sau, jie dabar Kultūros kongresu manifestavo savo šauksmą už kultūrinių vertybių branginimą ir jų kūrybos sustiprinimą, už kultūringos dvasios palaikymą santykiuose tarp pačių lietuvių.

Dvejopa dvasia, dvejopi ir veikimo plotai.

REZISTUOJANČIO VEIKĖJO KELIAS TREMTYJE

Literatūros lapuose dažnai eina dvi priešybės drauge, kurios viena kitą papildytų, jeigu būtų sutelktos vienam asmenyje — idealistas Donkichotas ir realistas Sančo Pansa, gaivališkas kultūros nešėjas Šešiavilkis ir sistematingasis Vidmantas. Tačiau gyvenimo eigoje jie vienas kitą nori išskirti. Politikuojančios dvasios žmogus nori dėtis rimtesnį ir labiau pagarbos vertą darbą dirbąs kaip rezistencinis veikėjas. Arba atvirkščiai — kaip rezistuojančios dvasios žmogus su apgailėjimu žiūri į derybų derybas, kovų kovas dėl raidės, taip politikuojančios dvasios veikėjas dažnai nevertina rezistencinės veiklos. Penkiolikai metų praėjus nuo sukilimo prieš bolševikus antirezistenciniai balsai itin sustiprinti. Pats sukilimas buvo mėginamas nuvertinti iki nereikšmingo ir net žalingo įvykio. Jo veikėjai kovotojai buvo apšaukti kovotojais dėl šiltų vietų. Tokis vertinimas visai suprantamas, nes vertintojų akyse šiltos vietos yra pati didžiausia vertybė. Ir net rezistuojančio krašto atsiųsti atstovai bei jų atgabenta medžiaga jų akyse nesanti autentiška, vadinas, nepatikima. Politikuojančios dvasios žmonės nerado gero žodžio nė bendruomenei, kam ji norėjo būti savarankiška ir nepaklusti politinių įstaigų valiai, kam ji išgalvojusi naujus veikimo kelius ir nesitenkino jau esamomis organizacinėmis formomis, o svarbiausia, kam ji iš viso egzistuoja.

Būtų didelė klaida, jei rezistencinės dvasios žmonės atsi-

kirtinėtų į priekaištus priekaištais. Kilusi polemika niekam nepasitarnautų, nes susipratimo nedidintų, tik antagonizmą, o jėgas eikvotų ir kovotojus demoralizuotų. Tikrasis kelias — eiti pirmyn su savais konkrečiais, pozityviais darbais ir su šypsniu. Ne kitam nuvertinti, bet savo paties kelio teisingumui pajusti, jie gali tik prisiminti, kad, sakysim, kun. Jutkevičiaus suorganizuoto vyčių "Lietuvos reikalams komiteto" laiškelis kongresmanui, redaktoriui, ar motinos pasekta lietuviška pasakėlė einančiam gulti vaikui nėra menkesnės vertės už valandas ir dienas derybų dėl kompetencijos, aritmetikos ir protestų rašymo.

Sukilimo žmonės ar vėliau kiti laisvės kovų dalyviai savo gyvybės kaina liudijo, kad yra dalykų, dėl kurių verta net mirti. Rezistencijos žmonės tremtyje savo darbais taip pat rodo, kad yra dalykų, kurie paskatina žmogų aukoti savo poilsio valandas ir likusią nuo duoninio darbo energiją. Tie gyvojo darbo vaizdai patraukia naujus rezistencinės dvasios kadrus.

Šiomis eilutėmis redakcija nori nupūsti užmiršimo dulkes ir su visu šviesumu pagerbti tuos, kurių rezistencijai su išoriniu priešu suėjo penkiolika metų — 1941 sukilimo organizatorius ir dalyvius bei jų likusius šeimos narius, Laikinosios Vyriausybės narius, dabartinius laisvės kovų sąjūdžio dalyvius Lietuvoje ir Sibire; tuos, kurie laisvinimo darbe reiškiasi su rezistencine dvasia; pagerbti taip pat tuos, kurie tremtyje prieš vidaus priešą rezistuoja, kurie dabar savo užsimojimus manifestavo Kultūros kongrese — mokytojus, rašytojus, menininkus, bendruomenės organizatorius ir veikėjus, jaunimo organizacijų žmones, — jie visi, žuvę ir gyvieji, yra anie ugniniai stulpai nakties tamsoje . . .

PIRMIEJI PARTIZANO ŽINGSNIAI

Susiveržėm diržus, prisitvirtindami prie jų granatas bei šovinines ir, suspaudę rankose plieninius ginklus, pasiruošėm atsisveikinti su namiškiais.

Motinos skruostais riedėjo ašaros. Priėję prie jos, abu priklaupėm, laukdami palaiminimo. Ištiesusi savo grubias rankas, bet švelniais kaip motinos, priglaudė prie savęs mudviejų palenktas galvas ir tyliai laimino mudviejų pasirinktą kelią . . .

"Viešpats tesaugo judviejų žingsnius," buvo vieninteliai ir paskutiniai mamos žodžiai (Daumantas, Partizanai už geležinės uždangos).

PILIETYBĖS PRASMĖ

K. M. NEMURA, Australija

Praėjusį rudenį New Yorke posėdžiavęs, Vlikas nusitarė, kad grupių atstovais Vlike gali būti ir ne Lietuvos piliečiai. Ligi tolei Vliko statute buvo įsakmiai pabrėžta, kad Vlike atstovu būti tegali Lietuvos pilietis. Kodėl Vlikui prireikė tokio radikalaus posūkio Lietuvos valstybinio kontinuiteto atžvilgiu, oficialių pagrindų neteko girdėti. O šiam Vliko posūkiui neoficialiai advokataujančiųjų pasisakymuose aiškėja daugiau oportūnistinis paviršutiniškumas, kaip tikrovės pažinimas ir pačios pilietybės supratimas. Kadangi dabartinėje tarptautinėje Lietuvos padėtyje Lietuvos pilietybei tenka ypatingas vaidmuo kaip Lietuvos valstybinio kontinuiteto veiksniui, todėl tariuos pilietybės klausimą verta palukštenti grynai pačios Lietuvos reikalo prasme.

---

1. KAS GI YRA PILIETYBĖ?

Nėra valstybės, kurios *visi* gyventojai, neišskiriant nė atsitiktinių prašalaičių, būtų lygiateisiai jos šeimininkai. Kiekvienoje valstybėje šeimininkas yra tik tam tikra valstybinė bendruomenė ("Staatsvolk", "populus"). Šiai valstybinei bendruomenei priklauso ir valstybės suverenumas. Tik ji kompetetinga nustatyti valstybės valdžios vykdymo sąrangą. Tik ši valstybinė bendruomenė yra lyg ir valstybės savininkė, o ne visi valstybės gyventojai. Kas iš valstybės gyventojų yra ir kas gali būti šios valstybinės bendruomenės ("Staatsvolko") nariu — nustato valstybės konstitucija ir įstatymai.

Priklausymas šiai valstybinei bendruomenei ir yra pilietybė.

Mūsų žodis "pilietybė", arba prancūzų "nationalité", arba anglų "citizenship" pilietybės prasmės taip vaizdžiai neišreiškia, kaip vokiečių žodis "Staatsangehörigkeit" — priklausymas valstybei. Ir ne betkoks priklausymas, o tik toks, kuris valstybės gyventoją padaro valstybinės bendruomenės nariu su atitinkamomis nario-piliečio teisėmis ir pareigomis.

Pilietybė tad yra valstybinės bendruomenės narystė. Pilietis yra tarsi valstybės bendrasavi-

ninkas, pačios valstybės miniatiūra. Todėl pilietybės reikalams valstybė skiria labai daug dėmesio. Pvz. Jungtinių Valstybių prezidentu tegali būti pačiose Jungtinėse Valstybėse gimęs jų pilietis. Ogi kitų valstybių piliečių priėmimas Jungtinių Valstybių piliečiais susijęs su visa eile sąlygų. Ir Lietuvos piliečiu nelietuvis galėjo būti priimtas tik išgyvenęs Lietuvoje be pertraukos bent dešimt metų, mokąs žodžiu ir raštu lietuviškai, be to atitinkąs eilę kitų įstatymo reikalaujamų sąlygų. Ir lietuvis ne Lietuvos pilietis galėjo įsipilietinti, tik Lietuvoje apsigyvendamas.

Kai aš universitete iš Lietuvos konstitucinės teisės profesoriaus pirmąsyk išgirdau Lietuvos Valstybės Konstitucijos įžangos žodžius *"Lietuvos tauta"*, man tatai skambėjo nesusipratimu. Aš žinojau tik *lietuvių tautą*. Ir dabar dar man *Lietuvos* tauta skamba neįprastai. Tačiau konstitucijos redaktoriai, pasiaiškinę ir su K. Būga ir su J. Jablonskiu, Lietuvos valstybinei bendruomenei pavadinti geresnio termino nesugalvojo. Tad ir turime *lietuvių* tautą — tautiečių visumą, ir *Lietuvos* tautą — Lietuvos piliečių visumą. *Lietuvos valstybės suverenumas priklauso Lietuvos tautai.* O Lietuvos pilietis yra tarsi Lietuvos valstybės bendrasavininkas, tarsi pačios Lietuvos valstybės miniatiura. Iš čia eina pilietybės vaidmuo bei reikšmė dabartinėje tarptautinėje Lietuvos padėtyje.

2. *PILIETYBĖ TEISINIU ATŽVILGIU*

Lietuvos pilietybę tebeturi okupuotame krašte gyveną jos turėtojai iš nepriklausomybės laikų, deportuotieji ir jų abejų palikuonys. Nepaisant Sov. Sąjungos neteisėtai, laužant Hagos konvenciją, užkartos okupuotiesiems Lietuvos piliečiams Sov. Sąjungos pilietybės, kol Lietuva *de jure* egzistuoja, egzistuoja ir Lietuvos pilietybė. Okupuotasis Lietuvos pilietis, nors ir primestas Sov. Sąjungos pilietybę, nepaliauja buvęs Lietuvos piliečiu ir, atsidūręs laisvajame pasaulyje, sava Lietuvos pilietybe be jokių sunkumų gali naudotis.

Savo ruožtu, svetur atsidūrusiam Lietuvos piliečiui savai pilietybei išlaikyti pagrindas — nenutrūkti ryšių su Lietuva. Esamomis sąlygomis šis ryšių su Lietuva nenutrūkimas tegali reikštis pasirūpinimu veikiančiose Lietuvos pasiuntinybėse ar konsulatuose Lietuvos paso ar jo galiojimo pratęsimo. Abejingumas ar šykštumas ir šios rū-

šies ryšį su Lietuva palaikyti galima aiškinti ryšio su Lietuva nutraukimu ir Lietuvos pilietybės praradimu, svetimos pilietybės nė neįgyjant. Lietuvai išsilaisvinus, toks apsileidimas Lietuvos pilietybės klausimu gali sudaryti nenumatytų sunkumų.

Kadangi Lietuvos pilietybės įgijimas atremtas vadinama *jus sanguinis* (kraujo teise, t. y. tėvų pilietybe), tai ir svetur gimusieji Lietuvos piliečio vaikai turi Lietuvos pilietybę. Ir kadangi anglosaksinė pilietybės teisė atremta vadinama *jus soli* (gimimo teritorijos principu), tai Lietuvos piliečio Australijoje, Amerikoje, Kanadoje gimusieji vaikai turi dvigubą pilietybę. Dvigubos pilietybės kolizijoms taikoma 1930 m. Hagos tarptautinė konvencija.

Lietuvos pilietybės tvarkymo bendra taisyklė — pilietybės netenkama, priėmus svetimos valstybės pilietybę. Tik išimties keliu vidaus reikalų ministeris tokiu atveju gali leisti pasilikti ir Lietuvos piliečiu. Esamomis sąlygomis ši išimties teisė praktiškai neveiksminga, nes nėra kas ją vykdo. Nei Jungtinių Valstybių, nei kurio kito krašto lietuviams nėra jokių pilietybės privilegijų, išskyrus augščiau minėtąjį priėmimo Lietuvos piliečiu palengvinimą, kad "Lietuvis gali būti būti priimtas Lietuvos piliečiu, jei jis apsigyvena Lietuvoje", atseit, neprivalo išgyventi be pertraukos dešimt metų.

Kadangi pilietybės nuostatai liečia *Lietuvos* tautos sudėties susidarymą, kol Lietuvos valstybės suverenumo vykdymas okupacijos sukliudytas, vargiai yra kas kompetentingas tuos nuostatus keisti.

3. LIETUVOS PILIETYBĖS POLITINIS VAIDMUO BEI REIKŠMĖ

Dabartinėje Lietuvos valstybės padėtyje pirmiausia ji eina iš to, kad pačiu savo buvimu laisvajame pasaulyje Lietuvos pilietis valstybinę Lietuvos egzistenciją *de jure* bent kaikuriais atžvilgiais padaro ir jos egzistencija *de facto*. Todėl valstybinio kontinuiteto prasme neperdėtai galima teigti Lietuvos piliečio reikšmę esant vertą "Lietuvos ambasadoriaus" vardo. Esamomis sąlygomis *Lietuvos pilietybės išlaikymas yra tolygus Lietuvos valstybiniam kontinuitetui de jure ir de facto.*

Lig šiol nė viena laisvojo pasaulio valstybės vyriausybė nėra dar Sov. Sąjungos agresijos veiksmų prieš Lietuvą įteisinusi, ir todėl *de jure* Lietuvos vals-

tybė tebėra. Šis tarptautinės bendruomenės politinio palankumo teisinis gestas okupuotajai Lietuvai betgi tik tada bus gyvai visur jaučiamas, kai *de jure* gyva Lietuva per savo laisvajame pasaulyje esančius piliečius bus gyva ir *de facto*. Italijos vyriausybės sulyginimas Lietuvos piliečių traktavimo su kitų valstybių piliečių traktavimu yra naujas Lietuvos gyvybės *de jure* pabrėžimas. Tai yra Lietuvai politinis laimėjimas. Bet jam reikalingi Lietuvos piliečiai.

Kiekvienu atveju Lietuvos *de jure* angažuoja mus iš jo einančios Lietuvos pilietybės kontinuiteto atžvilgiu. Tik pagalvokime, jei svetimos valstybės, nepaisydamos kaikurių dėl to nepatogumų savo santykiams su Sov. Sąjunga, visdėlto Lietuvai *de jure* pripažinimo neatsako, kaip tad galėtų pačios Lietuvos savininkas — Lietuvos pilietis dėl savųjų patogumų, prisiimdamas svetimos valstybės pilietybę, tuo pačiu atsisakyt būti Lietuvos valstybinio kontinuiteto eksponentu. Žinoma, kas savos profesijos ar padėties verčiamas prisiima naują pilietybę, kad tuo būdu paveikiau galėtų tarnauti Lietuvai ir jos laisvės kovai, tas galima nuo pareigos Lietuvos valstybiniam kontinuitetui atleisti. Tačiau be būtino reikalo Lietuvos pilietybės iškeitimas nauja nėra Lietuvos interesas.

Be to, ir pačių Lietuvos diplomatinių bei konsuliarinių misijų gajumui bei paveikumui naudinga taip pat juo didesnė Lietuvos piliečių apyvarta. Teisingai tautininkų sąskrydžio Washingtone organizatoriai pasistengė ta proga sutelkti daugiau jaunimo Lietuvos pasiuntinybėje, kuri apskritai gal ir perdaug atsiribojo nuo esančios laisvajame pasaulyje gyvosios Lietuvos.

Ir juo yra reikšmingesnis Lietuvos pilietybės kontinuitetas Lietuvos laisvinimo organizacijoje. Čia jis reikšmingas pirmiausia jau tuo, kad *Lietuvos* tautai ("Staatsvolkui") organiškai atstovauti tegali *Lietuvos* tautos narys — Lietuvos pilietis, lygiai kaip lietuvių tautai organiškai atstovauti tegali lietuvis. (Tuo nemažinamas vaidmuo ne Lietuvos piliečių Lietuvos laisvės kovai. Bet jų kitas titulas ir kitas pagrindas). Ir jei mes teisingai ir pagrįstai piktinamės kokio sovietinio kvislingo pareiškimais Lietuvos vardu, ar kokio tautos apostato pareiškimais mūsų tautos vardu, mes lygiai turime suprasti, ką reiškia ne Lietuvos piliečio titulas Lietuvos laisvinimo darbe, veikiant Lietuvos vardu. *Ne*

Lietuvos piliečių laisvinimo organas tuo pačiu yra ne Lietuvos organas, nes jam stigtų Lietuvos organiško kontinuiteto. Toks organas neturėtų nė organiško titulo Lietuvai atstovauti tarptautiniuose santykiuose, pvz. kad ir Bonnoje. Tokio organo santykiai su Lietuvos pasiuntinybėmis atsistotų visai kitoj plotmėj, negu kad organo su valstybiniu kontinuitetu, tariant Lietuvos piliečių organo. Dar daugiau. Ne Lietuvos piliečių atsiradimas Lietuvos vardu veikiančiame laisvinimo organe ne tik būtų pažeidimas Lietuvos *de jure* padėčiai. Tai būtų tolygu pasikėsinimui degraduoti Lietuvą į padėtį prieš 1918 m. Vasario 16-sios aktą, kai buvo nutrūkęs Lietuvos valstybinis kontinuitetas ir tegalima buvo reikštis lietuvių tautos vardu.

4. *MORALINIU ATŽVILGIU*

Lietuvos pilietybei tenka svarbus vaidmuo kaip valstybinio solidarumo išraiškai. Kaip per tautinį solidarumą visi lietuviai yra tarp savęs broliai, taip per Lietuvos pilietybe reiškiamą valstybinį solidarumą visi Lietuvos piliečiai yra bendro valstybinio likimo dalininkai. Valstybinis solidarumas yra tos pat vertės valstybei, kaip tautinis solidarumas tautai. Ypatingai svarbus valstybinio solidarumo kontinuitetas kaip jungtis tarp okupuotosios Lietuvos ir jos vardu laisvajame pasaulyje veikiančiųjų veiksnių. Iš čia Lietuvos pilietybės valstybinio solidarumo moralinis vaidmuo Lietuvos laisvės kovai.

Tik pagalvokime, kokio slegiančio poveikio galėtų turėti pavergtojo krašto nuotaikoms žinios iš laisvojo pasaulio, kad čia jau stinga Lietuvos valstybinio kontinuiteto eksponentų net Lietuvos vardu besireiškiantiems Lietuvos laisvinimo veiksniams, net Lietuvos politinių partijų vardais besireiškiančių grupių centrams. Kai pvz., vietoje Lietuvos valstybinio kontinuiteto eksponento — Lietuvos piliečio Pajaujo Lietuvos valstiečių liaudininkų egzilinės grupės priešakyje atsiranda jau Amerikos pilietis Pajaujis-Javis, — Lietuvos valstybinio kontinuiteto ir valstybinio solidarumo ryšys tarp lietuvio patrioto ir svetimąją tautybę prisiėmusiojo jo brolio. Tik lig šiol kažkodėl į tautinio solidarumo vaidmenį daugiau kreipėme dėmesio. Tuo tarpu Lietuvos pilietybės valstybinio kontinuiteto ir valstybinio solidarumo vaidmeniui kažkodėl mūsų abejingumas atrodo dažnam lyg savaime suprantamas dalykas. Lyg Lietuvos piliety-

EUROPOS IR AMERIKOS PEDAGOGINIAI IDEALAI

PALYGINAMOJI ĮŽVALGA

ANTANAS RAMŪNAS, Ottawa, Can.

Organizuojant Atlanto bendruomenę ir besirūpinant Vakarų ūkine, kultūrine, socialine, politine integracija, savaime iškilo Europos ir Amerikos (autorius čia turi galvoje visų pirma JAV ir Kanadą) pedagoginės integracijos reikalas. Mums, lietuviams, tatai turėtų labai rūpėti, nes gal ir netolimas laikas, kada, atgavę nepriklausomybę, turėsime iš pagrindų reorganizuoti Lietuvos švietimo sistemą, pasiimdami, kas yra geriausio Vakarų Europoje ir Amerikoje. Štai kodėl nuolat turime budėti, gyvendami augščiausių lietuvių tautos pedagoginių ir kultūrinių idealų vizija.

Kai kas pasakys: "Amerikoje nėra nieko, kas būtų verta mums pasisavinti ir prisitaikyti. Tad kreipkime savo akis į Vakarų Europą, vien į Vakarų Europą!" Kai 1946 m. *"Tremtinių Mokykloj"* ir 1948 m. *"Tėvynės Sarge"* ryškinau Naujojo Pasaulio globalinį vaidmenį ir kreipiau savo tautiečių dėmesį į Amerikos žymius pedagoginius laimėjimus, kai kieno buvau pavadintas neišmanėliu ir nenaudėliu.

Laikas atsipalaiduoti mums nuo visų iš anksto sudarytų, kartais visai nepagrįstų, nusistatymų! Laikas turėti kiekvienam iš mūsų kiek galint pilnesnį ir objektyvų Europos ir Amerikos pedagoginių idealų vaizdą.

Patiko man prof. J. Brazaičio straipsnis paskutiniame Į LAISVĘ numeryje: *"Rytai ir Vakarai mumyse"*, (1956 m. kovo mėn., p. 1-5). Iš tikrųjų, kiekviename iš mūsų, daugiau ar

---

bė tebūtų panašios prasmės, kaip ant veido pudra, kurią nuprausei ir ženklo nebelieka, ir gali naujai pudruotis. Esmėje tai yra ne tik teisinio ir politinio pilietybės atžvilgio nesuvokimas, bet ir jos moralinio vaidmens perlengvapėdiškas nuvertinimas.

Lietuva *de jure* tebėra gyva, ir Lietuvos pilietybė yra šios gyvybės, lygiai kaip Lietuvos diplomatinės ar konsuliarinės misijos, regimas ženklas, Lietuvos valstybinio kontinuiteto išraiška. Kol bus ne tik atstovybės, konsulatai, bet ir daugiau Lietuvos kontinuiteto tikrų nešiotojų — Lietuvos piliečių, tol bus ir stipresnis pagrindas kitoms valstybėms palaikyti Lietuvos pripažinimą.

mažiau, gyvena Rytai ir Vakarai, Europa ir Amerika: Rytai ir Vakarai, Europa ir Amerika žymi ne tik skirtingas geografines mūsų planetos sritis, bet taip pat skirtingas *žmogaus prigimties saviraiškos linkmes, skirtingus žmogaus prigimties polėkius bei apraiškas.* Tad daug nuo mūsų pačių priklauso ir priklausys įvairių dvasios pakraipų suderinimas bei pusiausvyros atstatymas mumyse ir mūsų tautinėj kultūroj.

Europos pedagoginiai idealai yra iš esmės *kultūros* idealai.

Amerikos pedagoginiai idealai yra iš esmės *civilizacijos* idealai.

Kultūra, visu savo svoriu gravituojanti į žmogaus vidaus, į sielos, į dvasios pasaulį, žymi *vertikalinę* gyvenimo linkmę.

Civilizacija, visu savo svoriu gravituojanti į gyvenimo išorę, į daiktybės bei medžiagos pasaulį, žymi *horizontalinę* gyvenimo linkmę.

Kultūra yra žmogaus viešpatavimas ant savęs paties, siekiant estetinių, intelektualinių normų, dvasinių vertybių bei asmeninės tobulybės idealo. Civilizacija yra žmogaus viešpatavimas ant gamtos bei išorinio pasaulio medžiaginio gyvenimo organizacijos, mašinos bei technologijos pagalba.

Kaip kad senovės Atėnai bei Graikija, Europa buvo ir paliks humanizmo, mokslinės spekuliacijos, kultūros istorinis lopšys. Kaip kad senovės Roma, Amerika yra augštu civilizacijos idealu, yra naujos politinės bei teisinės santvarkos (išreikštos šūkiu: *E pluribus unum)* vėliavnešė.

Europietis — m ą s t y t o j a s, amerikietis — veikėjas.

Europietis nuolat išranda, amerikietis nuolat pritaiko.

Tiesa, kad visapasaulinės imperijos planas, jungiantis Rytus ir Vakarus, pirmiausia gimė graikų protuose, bet buvo romėnai, kurie tą planą pavertė tikrove. Daug gražių, nuostabių pedagoginių idėjų gimė Europoje, bet savo pilnutinį praktišką pritaikymą jos rado tik Naujajame Pasaulyje.

Tautinė romėnų filosofija buvo *stoicizmas,* būtent vyksmo, tapsmo, veiksmo filosofija. Tautinė amerikiečių filosofija *pragmatizmas* (nuo gr. *pragma*-veikimas), kitaip dar vadinamas eksperimentalizmu, developmentalizmu, instrumentalizmu, yra, iš esmės imant, ne kas kita kaip *veiksmo, veiksmingumo* bei *produktingumo* filosofija. Yra didelis nesusipratimas žiūrėti į Ameriką kaip į materializmo kraštą. Amerikiečiai yra ne materialistai, o — *aktyvistai!*

Tai, kas pasakyta apie Euro-

pą ir Ameriką apskritai, padeda mums suprasti pedagoginę padėtį šiapus ir anapus audringojo Atlanto vandenų.

Yra, žinoma, neabejotina tiesa, kad Amerikos pedagoginės idėjos didžia savo dalimi yra europinės kilmės. J. J. Rousseau, J. H. Pestalozzi, Ph. E. Fellenberg, J. F. Herbartas, Fr. Froebelis, C. Darwinas, H. Spenceris, F. Galtonas, W. McDougall, R. Baden-Powell, C. E. Spearman, E. B. Titchener, I. L. Kandel, W. Wundt, O. Kuelpe, G. E. Mueller, H. Muensterberg, W. Stern, M. Wertheimer, K. Koffka, W. Koehler, K. Lewin, S. Freud, C. G. Jung, A. Adler, F. Allers, I. P. Pavlov, P. Sorokin, V. Cousin, A. Comte, P. Janet, A. Binet, J. Piaget, etc. — štai tik keletas iš tų, kurie tiesioginiu ar netiesioginiu būdu, formavo bei formuoja Amerikos pedagoginę sąmonę. Savo pedagoginių idėjų kilmės ir patys amerikiečiai neslepia. Taip, sakysime, gan dažnai pabrėžiama, jog John Dewey savo mokslo pradmenis pasisavino daugiausia iš Fr. Froebelio. Tačiau neužmirština, jog amerikiečiai, sekdami Europą teorijoj, visu stropumu ir akylumu vykdė Europos pedagoginių idėjų atranką. Amerikiečiai be niekur nieko atmetė europinių dėstymo metodų perdėtą formalizmą, "kalimą" (kurį jie pašiepiamai vadina "the stuffing of skulls" — makaulių prikimšimu) bei mechaniškos atminties (rote memory) vartojimą, perdėtą tiek mokinio tiek mokytojo suvaržymą ir, kas svarbiausia, pertemptą švietimo organizacijos centralizaciją bei nelemtą pedagoginį etatizmą. Amerikiečiai radikaliu būdu *demokratizavo* ugdymą ir tai ne vien tik pačioj mokykloj, bet ir už mokyklos ribų, t. y. tėvų ir vaikų, tėvų ir mokytojų, tėvų ir mokyklos administratorių, mokytojų ir mokyklos administratorių, tėvų ir vyriausybės, mokytojų ir vyriausybės etc. santykiuose. Čia demokratija yra ne vien tik tam tikra valdžios forma, bet ir tam tikras gyvenimo stilius bei būdas, atremtas į *žmogiškojo asmens vertę bei primatą*. Pertempto etatizmo bei totalizmo vietą čia užima *personalizmas* bei *pluralizmas*. Demokratiškumo dvasia čia įsiskverbus į kiekvieną krašto užkampį. Amerikiečiai kūrė savo švietimo organizaciją, vedami šūkio: "Education of the people, for the people, by the people!" Taigi *iniciatyva čia ėjo ne iš centrinių krašto organų, bet iš vietinių savivaldybinių vienetų, iš pačių žmonių*. Tai politinis bei pedagoginis anglosaksų *empy-*

rizmas, giliai persunktas "common sense" dvasia ir nukreiptas į visuotinės žmonių gerovės (prosperity) idealą. Žinomas prancūzų istorikas A. C. de Tocqueville, atsilankęs JAV, negalėjo atsistebėti ir atsižavėti šio krašto savivaldybinių vienetų veikla ir niekieno nevaržoma iniciatyva. Grįžęs Europon, jis buvo sukrėstas, pamatęs ir palyginęs su tuo, ką patyrė Naujame Pasaulyje. Čia, Europoje, visur buvo galima pastebėti vietinės viešosios dvasios bei savivaldybių gyvenimo stoką. Europa iki šiai dienai vis dar negali atsikratyti absoliutizmo, etatizmo, centralizmo bei biurokratijos liekanų. Europietis moka organizuoti gyvenimą *savyje,* bet, deja, nesugeba deramai organizuoti gyvenimo *aplink save.* Kaip jau sakyta anksčiau, jis — kultūrininkas, bet ne civilizatorius. Švietimo santvarkos ir aplamai viešojo gyvenimo organizacijos jis turi eit mokytis pas anglosaksą. Taip, sakysime, kiekvienas iš mūsų turėtų įsidemėti, kas įvyko su *valstybinių mokyklų sąjūdžiu,* kurio pradininkas yra Fridrichas Didysis, 1763 m. išleidęs garsius mokyklinius potvarkius ir tuo pradėdamas naują erą mokyklų administracijos istorijoj. Tai buvo pirmas lemtingas šuolis į pedagoginį centralizmą bei etatizmą. Fridricho Didžiojo pėdomis, t. y. mokyklinės centralizacijos kryptimi, tuoj pasuko Austrija, Rusija (Katarina Didžioji), o vėliau — Vakarų Europa. Pereito šimtmečio pirmoj pradžioj valstybinių mokyklų sąjūdis, kilęs Prūsijoj, pasiekė Ameriką. Pedagoginis etatizmas, prūsiškojo absoliutizmo pagimdytas, kaip šėlstanti vėtra, praūžė nuo Atlanto iki Pacifiko, bet sveiko politinio ir pedagoginio anglosaksų empyrizmo nesugebėjo įveikti: tiek JAV, tiek Kanadoj švietimo sistema yra ne centralizuota, o, atvirkščiai, *decentralizuota,* ištisai *sudemokratinta.* Šiuo požvilgiu Amerika yra šviesus pavyzdys visam pasauliui. Ateities Rytų, Šiaurės, Vidurio ir Pietų Europa, atsikračiusi bolševizmo jungo, turėtų padaryti galą absoliutizmo liekanoms!

1954 m. mane aplankė vienas Europos pedagogas, profesoriaujantis Sorbonoje, Paryžiuje. Kalbėjomės. Užkliuvom ant Naujojo Pasaulio. Susiraukė ir tarė: "Jūs vis dėlto manote, kad yra kai kas ir Amerikoje, ko mes turėtume mokytis?" Vietoj atsakymo padaviau jam į rankas didžiulę 879 pusl. knygą, klasišku būdu nagrinėjančią *demokratinės* švietimo organizacijos pagrindus, principus bei

praktiką. Įžymus profesorius pradėjo gilintis. Nutilo. Paraudo. Išsiėmė pieštuką, užsirašė tikslų knygos pavadinimą ir sušuko: "Pagaliau, radau tai, ko taip seniai jieškojau!" Yra džiugu postatuoti, kad nūn Amerika pamažu artėja prie Europos *pedagoginės teorijos* srityje ir, atvirkščiai, Europa pamažu artėja prie Amerikos *ugdymo organizacijos* srityje.

Pedagoginė praraja, kuri skyrė Ameriką nuo Europos, yra, be abejo, *autoriteto* klausimas. Ir Senasis Pasaulis ir Naujasis Pasaulis čia nuėjo į kraštutinumus, būtent, kai kurie europiečiai tiek pertempė autoriteto principą, jog faktiškai jie atstovauja pedagoginiam šūkiui: "*Autoritetas be laisvės!*" Panašiu būdu kai kurie amerikiečiai tiek pertempė laisvės principą, jog faktiškai jie atstovauja pedagoginiam šūkiui: "*Laisvė be autoriteto!*" Tikrenybėje gi tiesa yra viduryje: *autoritetas ir laisvė yra du grindžiamieji pilnutinio ugdymo principai.* Šitą pamatinį pedagoginį dėsnį yra, pagaliau, įžiūrėjęs, pripažinęs ir pasauliui iškilmingai, viešai deklaravęs pats John Dewey, tuo būdu norėdamas padaryti galą įsigalinčiam mokykliniam chaosui.

Kai kas linkęs manyti, jog Amerika yra pernelyg neveikli pedagoginės teorijos srityje. Reiktų atsargumo, panašiai teigiant. Keturi pagrindiniai pedagoginiai XX a. sąjūdžiai (žiūr.: A. Ramūnas, *Pedagoginių mokslų krizė ir nauji keliai,* "Tremtinių Mokykla" 1946 m.) yra radę Naujajame Pasaulyje galingą atgarsį ir suklestėjimą. Pedagoginio sąjūdžio vaizdas Amerikoje yra nepaprastai gyvas ir įvairus.

Jeigu kas klaustų, kuris nūdieninis sąjūdis Europoje yra pats dinamiškiausias ir atitinkantis mūsų epochos dvasią, reiktų nieko neabejojant atsakyti: "*Federalizmas!*" Deja, daugelis dar nėra įsigilinę į federalizmo esmę, turėdami galvoje vien politinį (ir tai dažniausiai tik tarpvalstybinį!) jo aspektą ir visai užmiršdami jo kultūrinius, ūkinius, socialinius, pedagoginius elementus. Federalizmas savo esmėje yra ne kas kita kaip *visų gyvenimo sričių sudemokratinimo sąjūdis,* siekiantis decentralizacijos bei pilnutinės demokratijos idealų.

Švietimo organizacijos srityje federalizmas atstovauja koncepcijoms, kurios jau žymia dalimi ir seniai yra įgyvendintos Amerikoje.

Taigi: ateitis priklauso ne Europai išimtinai ir ne Amerikai išimtinai, bet pastarųjų dviejų laimingai sintezei.

DEŠINĖN IR KAIRĖN DEMOKRATINĖJ LIETUVOJ

ZENONAS IVINSKIS, Roma

Lietuvių visuomeninė diferenciacija, paprasčiau tariant, susiskaidymas grupėmis, yra tema, kurią ne visi sutinka su tuo pačiu jausmu. Vieniems ji įdomi ir nuolat aktuali. Vieni joje mato septynių dešimtmečių Lietuvos istoriją. Kitiems ji nuobodi. Kiti jaučiasi pavargę nuo nesibaigiančio srovinio eižėjimo, visuomeninės atomizacijos ir su ja einančių politinių ginčų.

Tačiau tiek vieniems, tiek kitiems reikia skaitytis su faktu, kad demokratinėje valstybėje visuomeninė diferenciacija reikalinga, kad joje savo funkcijas atlieka pozicija ir opozicija. Tai faktas, kurį tenka priimti be diskusijos. Kitas reikalas, kaip toji visuomenė yra susigrupavusi, kiek tarp jų reiškiasi pozityvus bendradarbiavimas. Tai jau priklauso ir nuo susigrupavimo pagrindų ir nuo susigrupavimuose besireiškiančių asmenų demokratinio susipratimo bei kultūros lygio.

1. APSISPRENDIMAS UŽ DEŠINĘ IR KAIRĘ

Lietuvoje buvo svetimas anglosaksų diferenciacijos pavyzdys, kuriame grupės skiriasi savo socialiniais, ūkiniais, politiniais siekimais. Angliškasis socializmas, kaip Attlee nekartą yra autoritetingai priminęs, remiasi ne pasaulėžiūrine socializmo doktrina, t. y. dialektiniu materializmu ar marksizmu bei ateizmu, bet socialine, ūkine praktine programa, pvz. ūkio planavimu, visuomeninio pobūdžio turtų suvalstybinimu ir t.t. Kai kontinentinės partijos tiek dažnai vartoja savo varduose socializmo žodį, anglai ir jo išvengė. Praktiškai darbo partijoje sutelpa ir anglikonas puritonas ir katalikas.

Lietuviai prisiėmė kito pobūdžio partijas — pasaulėžiūriniu pagrindu, kurį visas Europos kontinentas paveldėjo iš Prancūzijos revoliucijos. Mūsiškiams socialdemokratams pavyzdys buvo lenkų PPS (Polska Partija Socialistyczna), valstiečiams liaudininkams rusų narodninkai, krikščionims demokratams lenkų analogiška partija. Ir tautinis atgimimas lietuviuose ėmė tuojau reikštis per šitas pasaulėžiūrines sroves.

Apie 1890 jau išryškėjo, kad vadinama tautinė vienybė tarp lietuvių kunigų ir lietuvių pasauliečių, kuri buvo pasireiškusi iš pradžių "Aušroje", paskiau

dar "Šviesoje", yra nebegalima. Tautinis momentas nebebuvo pakankamai stiprus lankas, kuris galėtų beišsiskiriančius, lyg statinės šulus, stipriai apjuosti. Daugelis pasauliečių nuėjo į 1889 pasirodžiusį "Varpą", o Kauno kunigų seminarijos auklėtiniai tuojau pat įkūrė "Žemaičių ir Lietuvos Apžvalgą", kuri 1896 užleido vietą "Tėvynės Sargui".

Šitas 1890 skilimas buvo pats lemtingiausias. Tiesa, dar bandė ne vienas lietuviškai nusistatęs kunigas tautinės vienybės vardan eiti į "Varpą". Dar daug kartų ateityje buvo kalba apie vienybę. Tačiau griovis nebuvo užlygintas. Nuo "Šviesos" žlugimo lietuvių visuomenė išsiskyrė ties pasaulėžiūriniais klausimais ir nebesuaugo draugėn ilgam ilgam. Tas išsiskyrimas buvo vadinamas populiariai "kaire" ir "dešine". Vienoje pusėje stovėjo paniekinama ar pasididžiuojama prasme sakomi 'pirmeiviai", "cicilikai", antroje — 'atžagareiviai", "klierikalai". Vardai liko ilgam; net šiandien jie pavartojami senesnės kartos veikėjų lūpose.

2. *PENKI LAIPTAI KAIRĖN-DEŠINĖN*

Visuomeninio augimo "dešinėn" ir "kairėn" reiktų skirti bent penkis laiko tarpus. Pradžių pradžioje stovi srovinis pabudimas (1883-1905), kuriame pirmieji susikūrė socialdemokratai, paskiau demokratai (būsimieji liaudininkai) ir dar paskiau krikščionys demokratai. Vilniaus seime srovinis susiskirstymas turėjo pirmą progą viešai pasireikšti.

Antras laikotarpis yra jau pusiau viešas pasaulėžiūriškai susigrupavusių partijų reiškimasis su savo programomis. Jis truko iki nepriklausomos Lietuvos susidarymo pradžios, t.y. iki Lietuvos Tarybos išrinkimo (1917). Laikotarpį charakterizuoja aštri pasaulėžiūrinė kova.

Reikšmingiausias yra trečias laiko tarpas — demokratinis dešimtmetis nepriklausomoje valstybėje iki autoritetinio režimo, kuris atėjo netrukus po 1926 metų gruodžio 17 perversmo. Šis trečias laikas yra vienintelis, kada partijos laisvai reiškė savo rolę parlamente ir vyriausybėje.

Ketvirtas yra autoritetinis laikotarpis, kur ėmė reikštis tik vienos partijos ir vieno tautos vado sistema. Jis prasidėjo nuo 1927 balandžio 14 (iš vyriausybės pasitraukė vieninteliai kitos partijos atstovai — dr. L. Bistras ir dr. P. Karvelis). Šitas laikotarpis reiškia partijų prislopinimą ir merdėjimą. Valstiečiai liaudininkai ir krikščio-

nys demokratai formaliai buvo uždaryti 1936. (Tik Darbo Federacijai, persiorganizavusiai į Krikščionių Darbininkų Sąjungą, kaip veikiančiai prieš komunistines įtakas, buvo leista dar veikti).

Penktuoju laikotarpiu tenka skyrium žymėti okupacijos laikus, kada tegalėjo veikti pogrindis prieš okupantą. Čia pirmą kartą vienybės šūkiai sutraukė ir iš "kairės" ir iš "dešinės" veikėjus ir jokiame sparne nedalyvavusius patriotus į Lietuvių Aktyvistų Frontą. Bet 1941 jis buvo uždarytas prievarta, ir ant jo griuvėsių pogrindyje išsilukšteno Lietuvių Frontas, Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga, Nacionalistų Partija. O pradėjus organizuoti bendrą politinę viršūnę buvo ryžtasi gaivinti ir buvusias demokratinio laikotarpio partijas, nors žymi jų dalis ir visai neegzistavo. Ilgam užtrukusi ir tebetrunkanti rezistencija krašte vėl pasitraukė nuo partinės sistemos ir sukūrė bendrą rezistencinį Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdį. Tuo metu tremtyje visuomeninis judėjimas pasinešė kitu keliu. Jam simbolingas yra politinės viršūnės pasiskelbimas, kad Lietuvai atkurti vadovausis 1922 metų konstitucija. Tai išreiškia jos tendenciją grįžti į demokratinio laikotarpio praeitį ir jo partinės sistemos tradicijas. Toji tendencija pagimdė tebetrunkantį partijų konfliktą su pogrindyje kilusiomis rezistencinėmis organizacijomis.

Vilniaus seime (1905), Petrapilio konferencijoje (1917) ar Vilniaus konferencijoje (1917), kur turėjo progą viešai susitikti politinės partijos, sunku buvo patikrinti visuomenės pasitikėjimą kiekvienai iš tų partijų. Tikrų visuotinių rinkimų nebuvo. Tik su Steigiamuoju seimu prasidėjo laikotarpis, kuriame balsavimai rodė, kiek tos partijos turi realaus užnugario visuomenėje. Prie jo ir tenka sustoti.

3. SVIRIMAS IŠ "DEŠINĖS" Į "KAIRĘ"

Laisvo partijų veikimo dešimtmetis parodė partijų visuomeninės atramos stiprumą gana savotišką, užmenantį ne vieną mįslę.

Pirmuose rinkimuose (į Steigiamąjį seimą) 1922 rudenį krikščionys demokratai, rinkiminėje propagandoje įjungę visus sąmoningus katalikus, kai kur aktyviai panaudoję įtakingas klebonijas, rinkimus laimėjo. Bet tik 6 atstovų persvara, t. y. iš 112 atstovų gavo tik 59. Tos absoliutinės daugumos

pakako, kad krikščionys demokratai savais balsais (tada dar nebuvo Ūkininkų Sąjungos ir Darbo Federacijos) priimtų Lietuvos konstituciją, žemės reformos ir kitus pagrindinius įstatymus. Bet kituose seimo rinkimuose krikščionys demokratai jau niekada tokios persvaros negavo — arba vos laikėsi vandens paviršiuje arba ir pralaimėjo. Jų stipriausias konkurentas buvo valstiečiai liaudininkai, gausiausia iš "kairiųjų" grupių.

Valstiečiai liaudininkai, šitoji pozityvistinio liberalizmo srovė, į Steigiamojo seimo rinkimus išėjo trimis pagrindiniais sąrašais — socialistų liaudininkų demokratų (taip jie vadinosi Rusijoje, tremtyje, nuo 1917), Valstiečių Sąjungos (žinomos nuo 1905) ir Socialistinės Tautos Laisvės Santaros (Petro Leono ir kitų kairiųjų liberalų intelektualų grupė, dabar jai atsako Ūkininkų Partija). Kai kuriose rinkimų apygardose dar buvo "bepartyvių" sąrašas. Bepartyviais paprastai maskuojasi partiniai žmonės, ir jie pravedė du atstovu, tuo tarpu kad Santara negavo nė vieno. Už tat viena Valstiečių Sąjunga gavo 23, o socialistai liaudininkai demokratai tik 6. Taigi visa liaudininkų srovė turėjo 31 atstovą, kai socialdemokratai, seniausia partija ir daugiausia veikimo per tą laiką reiškusi, nesurinko nė pusės to — 14.

Tokie balsavimo daviniai parodė valstiečiams liaudininkams, kad Lietuvoje socializmo vardas nepopuliarus. Jie pasidarė iš to praktinę išvadą — 1922 socialistai liaudininkai demokratai jau susiliejo su Valstiečių Sąjunga, virsdami valstiečiais liaudininkais ir atmesdami socializmo vardą.

Per 1922 spalio rinkimus į I-ąjį seimą reikėjo išrinkti 76 atstovus. Krikščionių demokratų blokas (jau veikė ir Ūkininkų Sąjunga bei Darbo Federacija) tegavo lygiai pusę visų atstovų — 38 (kr. dem. 14, ŪS. 13, DF. 11). Socialdemokratų buvo taip pat 11, o valstiečių liaudininkų buvo vėl stipriausia kairioji grupė — 19. Tokis seimas negalėjo būti darbingas. Po eilės mėginimų ir opozicijos obstrukcijų buvo paleistas. Rinkimai į II-jį seimą krikščionių demokratų blokui iš 78 atstovų jau davė 40 (kr. dem. 15, ŪS. 13, DF. 12), o liaudininkai tegavo 16, socialdemokratai 9. Į III-jį ir paskutinį seimą 1926 buvo renkami 85 atstovai, nes 6 prisidėjo iš autonominio Klaipėdos krašto. Po įtemptos agitacijos kr. dem. blokas gavo 30 (kr. dem. 15, ŪS. 10, DF. 5), valstiečiai liau-

dininkai surinko 22 atstovus ir tapo gausiausia seimo grupė. O socialdemokratai vieni gavo tiek, kiek kr. dem. — 15 atstovų. Pačių balsų soc. demokratai gavo net daugiau — 175, 251 prieš 128,125 kr. dem. tekusius balsus.

Kaip matome, per 1926 seimo rinkimus Lietuva stipriai pasisuko "kairėn". Pirmu kartu atėjo ir 3 tautininkai, padedami valstiečių liaudininkų, su kuriais jie buvo susiblokavę rinkimuose.

4. KOVA UŽ "SU BAŽNYČIA" AR "BE BAŽNYČIOS"

Per visą seimų gyvavimą reiškėsi trejopa dauguma: ją sudarė krikšč. dem. ir valstiečių liaud. koalicija, vieni krikščionys demokratai, paskiausia valst. liaud., socialdem. ir mažumų koalicija, trukusi tik pusmetį.

Natūralu, kad tarp pozicijos ir opozicijos ėjo kova. Pažymėtina betgi, kad aštriausi susikirtimai ir koalicijos irimas vyko dėl pasaulėžiūrinių reikalų, dėl bažnyčios įtakos gyvenime. Savaime suprantama ,kad socialdemokratai atėjo su tokios kovos nusistatymu — jie gi marksistai, materialistai ir logiškai ateistai. Tuo tarpu valstiečiai liaudininkai savęs nelaikė marksistais. Jų tokie lyderiai kaip M. Sleževičius tvirtino tikį Dievą. Pats M. Sleževičius buvo ir katalikiškai palaidotas. Ir tikrai jis niekad nebuvo nė šešėlio sudaręs, kad galėtų būti artimas marksizmui. Tačiau savo praktika valstiečiai liaudininkai buvo artimi prancūzų radikalams su jų įmantriu šūkiu — "mangez le curę" — ėskite kleboną. Atgavus spaudą valstiečių liaudininkų laikraščiuose sistemingai būdavo puolamos klebonijos. Kur būdavo puolami tik kunigai, tikriau keliamos jų ydos, o kur iš esmės buvo kasamasi po bažnyčios institucija ir jos autoritetu, šiandien, tur tūt, nė patys liaudininkai to nuoširdžiai negalėtų atskirti. Tačiau gyvenimo praktikoje, kur tik organizuodavosi frontas prieš katalikus, ten būdavo randami ir valstiečiai liaudininkai. Kur tik marksistai socialdemokratai (mūsų senieji soicaldemokratai buvo tolimi nuo angliškojo tipo socialistų ir buvo tik marksistai ateistai) išėjo prieš krikščionių bloką pasaulėžiūriniais klausimais, dažniausiai su savim turėjo ir valstiečius liaudininkus. Net ir tą neilgai trukusią koaliciją tarp krikšč. dem. ir valst. liaud. išardė tikybiniai reikalai. Tuo tarpu dėl tokių socialinių klausimų kaip žemės reforma,

kiek palikti žemės, reformą vykdant, buvo surastas vidurys, ir liaudininkų įsakmaus pasipriešinimo balsuojant nebuvo. Svarstant tokius politinius klausimus kaip prezidento galia buvo nuomonių skirtumas, bet nepalaikyta to skirtumo tokiu svarbiu, kad balsuotų prieš konstituciją.

Galutinį bendradarbiavimo ar kovos pasirinkimą lėmė ne politiniai, socialiniai, ūkiniai interesai, bet "su bažnyčia" ar "be bažnyčios" klausimas.

Tokios padėties akivaizdoje gali būti mįslė, kaip nutiko, kad vadinama katalikiška Lietuva tokią stiprią atramą davė valstiečiams liaudininkams. Ypačiai tas konservatyviausias ir katalikiškiausias elementas — ūkininkai.

5. *AR VISUOMENĖ BUVO "BEDIEVIŠKA"?*

Jeigu katalikiškumą vertintum pagal seimo balsavimo rezultatus ir laikytum katalikais tuos, kurie balsavo už kr. demokratus ir nekatalikais kitaip balsavusius, tai išeitų, kad Lietuvoje buvo geriausiu atveju 52% katalikų. Bet taip iš tikrųjų nebuvo. Patikimesnė kita prielaida — kad Lietuvos ūkininkų žymi dalis nežiūrėjo į valstiečius liaudininkus kaip į bažnyčios priešus nei į krikščionis demokratus kaip į jos gynėjus. Rinkimų metu metami šūkiai, kad valstiečiai liaudininkai kovoja prieš bažnyčią, ne visus ūkininkus bus veikę, kaip lygiai nebus veikę nė argumentai, kad Petrapilio seime valstiečiai liaudininkai pasisakę prieš Lietuvos nepriklausomybę, ar kiti panašūs politinio pobūdžio argumentai. Jautresni ūkininkai buvo argumentams, kurie lietė jų profesiją, jų interesų atstovavimą. Valstiečiai liaudininkai ir ėjo į ūkininkus su mitinginiais argumentais, kad esą valdantysis blokas eikvojąs pinigus savo reikalams, didinąs mokesčius ir t.t. Panašiai ir Darbo Federacija paskutiniuose rinkimuose taip pralaimėjo (iš 12 iki 5), reikia spėti, dėl to, kad, derindamasi su bloko linija, ji turėdavo kartais susilaikyti nuo aiškaus darbininkų interesų gynimo. Susidarė paradoksinė padėtis: kai partijų viršūnės šipino kardus, kovodamos dėl pasaulėžiūros, apačiose stipriau buvo domimasi partijomis kaip didesniais ar mažesniais interesų gynėjais.

O tam tikra ūkininkų dalis turėjo pasitikėti liaudininkais daugiau nei krikščionimis demokratais, nes pirmieji anksčiau buvo įėję į jų gyvenimą ir užkariavę jų pasitikėjimą.

Lietuvos liberalai pozityvistai buvo susiorganizavę anksčiau už krikščionis demokratus. Galima dabar aiškinti, kad kr. demokratų partija ir jos programa siekia Strazdelio ir senesnių laikų, tačiau lieka nepakeičiamas faktas, kad nei tariamoji 1904 metų programa nei anas kun. Būčio, Jakšto ir Maironio projektas, kuris 1907 buvo paskelbtas "Draugijoje", gyvenime nevaidino dar jokios rolės. Krikščionys demokratai kaip politinė jėga į viešąjį gyvenimą atėjo faktiškai tik 1917-19 metais, kai pozityvistai liberalai, laisvamaniai, populiariai šaukiami "cicilikai" buvo veržlesni ir pirmieji rodė iniciatyvą. Valstiečiai liaudininkai savo pirmine forma vadinęsi Lietuvos Demokratų Partija, susiorganizavo Dabikinėje prie Akmenės jau 1902. Tiesa, jų programa, kaip ir paskiau minėta kr. demokratų programa, pasiliko bereikšmis dalykas. Ir partijos vadovybėje nebuvo jaunatviško polėkio, nes ligotas ir be iniciatyvos pirmininkas Povilas Višinskis pasirodė tik nerealus idealistas. Tad veiklaus jaunimo dalis ir nuėjo pas socialdemokratus — į marksistinį materialistinį lagerį, kuris buvo susiorganizavęs jau nuo 1896. Bet laikas dirbo demokratų naudai. 1905 revoliucijos laikas išjudino mases. Jose turėjo daugiausią pasisekimo E. Galvanausko, J. Gabrio suorganizuota Vilniaus seimo metu Valstiečių Sąjunga. Ji merdėjančiai demokratų partijai davė naujo kraujo ir pasirodė gajausias pagrindas būsimai valstiečių liaudininkų sąjungai. Juk ne socialistai demokratai, bet Valstiečių Sąjunga daugiausia ir gavo pasitikėjimo Steigiamojo seimo ir pirmojo seimo rinkimuose.

Šitai ir buvo viena iš priežasčių, kodėl dalis Lietuvos ūkininkų, išėję iš bažnyčios, nešė Valstiečių Sąjungos lapelį į rinkimų urną.

6. DEMOKRATIJA DEMAGOGIJOS NELAISVĖJE

Laimėjus valdžią pakyla entuziazmas. Tai visai žmoniška. Opozicijos grėsmė laimėjusią poziciją grąžina prie realybės ir nuolatinio budėjimo. Ilgesnis išsilaikymas valdžioje gali apsukti ir pozicijai galvą ir sukurstyti ją nesiskaityti su pozicija. Tokiu atveju ir opozicijai kyla atkaklumas kovot su viskuo, ką tik pozicija siūlo. Kovoti visomis priemonėmis. Laimė, jei politiniai asmens yra augštos kultūros. Jei politikoje įsigali silpnesni asmenys, politikai lengva nuslysti į demagogų rankas.

Jaunai Lietuvos demokratijai nepasisekė tos nelaimės išvengti. Iš karto kūrybinis entuziazmas nustelbė skirtumus ir sudarė bendradarbiavimo tarp pozicijos ir opozicijos įmanomą tiltą. Laimėjusioji kr. demokratų grupė turėjo politinio instinkto nesiimti valdžios į savo rankas, vyriausybę sudarydama ne iš savo partijos žmonių (E. Galvanauskas). Liaudininkų pralaimėjimas II-ojo seimo rinkimuose ir juos padarė sukalbamesnius; jie davėsi vėl įtraukiami į koaliciją.

Tačiau sprogdinančios jėgos stiprėjo, ir santykiai brutalėjo. Kai krikščionys demokratai I-me seime, turėdami pusę seimo atstovų, išrinko prezidentu A. Stulginskį, liaudininkai ir soc. demokratai visą laiką jo nepripažino, aiškindami, kad reikėjo jam absoliutinės seimo narių daugumos. Kai II-ojo seimo kadencija artėjo į pabaigą ir reikėjo rengtis kitiems rinkimams, seime buvo išvystyta stipri destruktyvinė akcija. 1925 pavasarį svarstant savivaldybių įstatymo pakeitimą, valstiečiai liaudininkai ir socialdemokratai kėlė tokias obstrukcijas, kad į seimo posėdžių salę kelis kartus buvo iškviestas policijos rezervas, ir seimo nutarimo nevykdančius atstovus ir neklausančius pirmininko turėjo jėga iš salės išvesti. Taip policija išvedė liaudininkus dr. K. Grinių, Lapinską, socialdemokratus K. Bielinį, Purėnienę . . .

Už seimo sienų mitinguose ir spaudoje šalia grūdo teisybės apie valdančiąją partiją, buvo pilami kalnai melo, iškraipymų, piktų insinuacijų. Liaudininkų laikraštis "Lietuvos Žinios" nuo 1924 metų antros pusės demagogiją ir iš piršto laužtus dalykus skelbė pirmame puslapyje rėkiančiomis antraštėmis. Iš valdančiosios pusės buvo atsakoma panašiu tonu.

Liaudininkų žinomas žmogus pulk. K. Škirpa monografijoje apie M. Sleževičių apie tuos laikus rašo:

". . . vidaus padėtis rinkimų į seimą buvo labai sudemoralizuota, nes rinkimai vyko nesveikoje atmosferoje. Opozicijos grupės nesivaržė žodžiais ir priekaištais tiems, kurie tuomet buvo valdžioje. O krikščioniškoji trejulė, prisibijodama, kad valdžia neišslystų iš rankų, gynėsi taip pat nesivaržydama žodžiais ir kaltinimais opozicijai bei medžiodama rinkikus neįvykdomais pažadais" (p. 241).

Visa ta propaganda stipriai išjudino pasitikėjimą valdančiaisiais, ir opozicija laimėjo. Bet jos laimėjime glūdėjo ir pralaimėjimas, nes buvo išju-

dintas pasitikėjimas pačia demokratine sistema, kurioje rinkikams buvo sudarytas įspūdis, kad nėra padoraus žmogaus nei pozicijoje nei opozicijoje.

*

Dešimties metų laikotarpis parodė dvejopą demokratinę Lietuvą — herojinę, kuri padėjo valstybei pagrindus. Tame tarpe nė vienai srovei netenka prikaišioti patriotizmo stokos. Tačiau ilgainiui šalia vadovaujančių asmenų, idealistiškai nusiteikusių, atsiranda arivistinio elemento, pusinteligenčių, kurie apgožia demokratinį gyvenimą kaip ramiai tekančios upės paviršių maurai. Ir tuo metu kai viršūnėse partijos kovojo viena su kita aitriausiai dėl pasaulėžiūrinių principų, apačiose arivistai ėmė į savo rankas praktinio gyvenimo reikalus, keldami visuomenėje nepasitikėjimą ir nusigręžimą...

Tai buvo antroji demokratinio laikotarpio dalis, pakliuvimas į demagogijos nelaisvę, kuri privedė prie demokratijos išvijimo iš valstybės gyvenimo.

ATOMAS IR PARTIZANAI

1945 rugpjūčio 20 sutartu laiku pasiekėm numatytą miške punktą, kur mūsų laukė partizanas Vėtra. Jis mus nuvedė į miško gilumą, kur tankių krūmų apsuptoj žavioj aikštelėj prie radijo aparato būriavosi Mykolas Jonas, Kardas, Žalgiris, Miškinis, Ąžuolas, Vilius, Plunksna ir dar keletas kovotojų. Ši diena partizanams buvo nepaprastai džiugi. Visi su dideliu įdomumu klausėsi BBC radijo komentatoriaus pranešimo apie atominės bombos jėgą, parodytą prieš keletą dienų Japonijo'e. Buvo tikima, kad su šiais naujais mokslniais išradimais prasidės naujas tempas ir pasaulio politiniame gyvenime. Visus džiugino Amerikos prezidento žodžiai, lietę vieną pasaulio valstybę ir vieną vyriausybę...

Čia pat ant kelmo pasidėjęs rašomąją mašinėlę, Ąžuolas kalė matricas, o Vėtra jau ruošė rotatorių. Už pusvalandžio Audronė vikriai ėmė iš rotatoriaus išspausdintą ekstra "Laisvės žvalgo" laidą, kurio'e riebiomis raidėmis buvo skelbiama džiugi mūsų tautai žinia apie suskaldyto atomo panaudojimą ginklams prieš agresorius... Visi trynė rankas ir pakelta nuotaika dalinosi įspūdžiais, tikėdamiesi greitai baigti savo varganotą partizano gyvenimą...

Žalgiris užsuko iš Varšuvos muzikos. Trys poros partizanų susikibo ir polkutę sudėjo (Daumantas, Partizanai už geležinės uždangos).

AUKOS IR VILTIES DIENOS

ŽINOMIEMS IR NEŽINOMIEMS KOVOTOJAMS PRISIMINTI PO 15 METŲ

KAZYS AMBROZAITIS,
Cleveland, Ohio

1940 rudenį rusų okupacija jau buvo įsitvirtinusi daugelyje gyvenimo sričių. Suėmimai dažnėjo, teroras augo, komunistinė propaganda vis labiau darėsi įkyri. Jaunimas pirmas viešai nepasitenkinimą pradėjo demonstruoti. Nei okupantų, nei vyresniųjų perspėjimai nuo to nesulaikė. Jaunimo tarpe susiorganizavo būreliai, kurie pradėjo platinti lapelius prieš okupantus. Būreliai neturėjo tarpusavio ryšio. Juos okupantams buvo lengva iššifruoti dėl jų neprityrimo. Tada "Laisvoji Lietuva" buvo vienas iš pirmųjų pogrindžio periodinių laikraštėlių Kaune, davusių informacijų ir instrukcijų to meto rezistentams. Jį spausdinome rūsyje po viena bažnyčia. Bespausdinant ketvirtąjį numerį daugumas to kolektyvo narių buvo suimti. Ketvirtajame numeryje turėjo tilpti ir vėlyvą rudenį per sieną iš Vokietijos pargabentas Laikinasis Lietuvių Aktyvistų Fronto Statutas.

Greitu laiku LAF pavyko susirišti su pavienėmis grupėmis, jas sujungti ir perorganizuoti. Sumažėjo areštai, o bendras pasipriešinimas buvo organizuotas ir stiprus.

Okupacijų metu būti rezistentu reikėjo išpildyti pirmą sąlygą: išsižadėti savęs. Jaunimas tada nesvyruodamas aukojosi ir buvo pilnas stebėtino entuziazmo. Todėl ir į LAF eiles jungėsi daugiausia jaunimas. Net pačią vadovybę sudarė jaunieji universiteto profesoriai, akademikai, studentai, buvę karininkai. Universitetai ir kitos augštosios mokyklos virto pasipriešinimo centrais. Vienas iš gerai organizuotų LAF vienetų buvo Kauno veterinarijos akademija.

Veterinarijos akademija buvo nuošalioj Vilijampolės vietoj, studentų skaičiumi negausi, todėl ir mažiau kreipė okupantų dėmesį. Studentų kontaktas su V. D. universitetu buvo geras, nes pirmieji du kursai fizikumo dalykus klausė bendrai su medicinos studentais.

Pirmame kurse buvome trys: Vytautas, buvęs karininkas, nepalaužiamo tiesaus būdo, bet mandagus žemaitis. Jį pažinojau dar iš gimnazijos; Albinas, ambicingas, bet draugiškas suvalkietis, jį pažinojau iš karo mokyklos laikų. Aš buvau nepriimtas į medicinos fakultetą

dėl politruko Sipavičiaus pastabos ant prašymo kampo: "liaudies priešas". Mat, buvome iš tos pačios gimnazijos.

Mūsų trejetukas buvo neperskiriamas, nors visi skirtingų palinkimų: vienas niekados nesėsdavo prie bokalo alaus, kitas nėjo šokti, o trečio nebuvo galima nutempti pas fukses... Vytautas palaikė tiesioginį ryšį su LAF vadovybe ir VDU; Albinui buvo pavesta palaikyti ryšį su Lietūkiu, Maistu ir Valgiu, ten sudaryti branduolius. Man buvo pavesta suorganizuoti V. akademiją, o visi trys turėjome paruošti planus Vilijampolės gyventojų apsaugai sukilimo atveju: užtikrinti maisto bent vienai savaitei, fabrikų ir viešų pastatų apsaugą. Vėliau dar gavau uždavinį palaikyti ryšį su trimis Žemaitijos apskritimis.

Studentus suorganizuoti buvo lengva. Tik keletas buvo raudonai nusiteikę, ir visiems jie buvo žinomi. Per studentų rinkimus buvau išrinktas "profkomo" vicepirmininku. Vėliau reikėjo eiti ir pirmininko pareigas. Tai sustiprino pozicijas ir davė daugiau progų pogrindžio veikimui. Iš 5 profkomo narių tik vienas buvo nevisai patikimas, todėl jo dažnai ir į posėdžius nekviesdavome. Profkomo visi bijojo. Rektorius tvirtindavo viską, ką profkomas pasiūlydavo. Tai išnaudojome. Paskyrėme stipendijas at-kams, neolituanams, karininkams ir net buv. stambių žemės savininkų vaikams. Neleidome įsteigti komjaunimo ir kitų komunistinių organizacijų. Tai bus bene vienintelė Lietuvos augštoji mokykla, kurioje nebuvo komunistinių organizacijų.

Kiekviename kurse buvo suorganizuotas būrys penketuko sistema, palaikėme ryšį tik su būrio vadovu. Vieno penketuko nariai nežinojo kito penketuko. Nors kai kurie penketukai atliko ir labai pavojingų uždavinių, tačiau per pirmąją rusų okupaciją nė vienas akademijos studentas nebuvo susektas ar suimtas.

Visi laukė Vokiečių-Rusų karo, kaip vienintelio išsigelbėjimo. Vytautas pranešdavo, kad vokiečiai ragina sabotuoti, ruoštis, numesią ginklų. Iš Berlyno LAF organizatorių ateidavo perspėjimai į vokiečių raginimus žiūrėti kritiškai. Tačiau ryšio nebuvo galima nutraukti. Kovo mėn. gavau įsakymą nustatyti vietas ginklams numesti ir atžymėti žemėlapyje, nustatyti ženklus eventualiam ryšiui su lėktuvais. Po dviejų savaičių viskas buvo atlikta, ir žemėlapį su atitinkamais ženklais per žalią sieną pasiuntėm į Vokietiją LAF atstovams. Atžymėjom

dvi vietas tarp Girkalnio ir Betygalos ir vieną Kauno priemiestyje ties Lapių ūkiu. Kadangi nebuvo duota datos, tai nustatytose vietose naktinis budėjimas buvo vykdomas iki karo pradžios. Tik vėliau paaiškėjo, kad tai buvo vokiečių apgaulė.

Gegužės mėnesio pradžioje jau turėjome visus reikiamus planus ir buvome pilnai pasiruošę. Trūko tik ginklų. Gegužės gale buvo susitarta, kad bet kuriuo laiku galim perimti Kauno senamiesčio Lietūkio sandėlių raktus, miltų atsargos buvo išdėstytos patikimose maisto krautuvėse. Maisto konservų didelės atsargos buvo sukrautos dviejų gastromijos krautuvių rūsyse Vilijampolėj, sudaryti apsaugos būriai prie fabrikų, numatyti patruliai, net pardavėjai maisto krautuvėse sukilimo metu, paruoštas planas išlaisvinti kalinius iš IX forto ir t.t. Ryšiui panaudodavom LR Kryžiaus mašinas, nes kai kurie šoferiai buvo mūsų žinioje, o tų mašinų paprastai rusai netikrindavo. Tos planus patikrinom masinių išvežimų metu birželio mėn. Visi būriai buvo parengtyje, tačiau buvo įsakyta sunkvežimių neliesti.

Radijo ryšys su Vokietija pasidarė sunkus, nes rusai labai gaudė ir greitai nustatydavo siųstuvo vietą. Vieną birželio vakarą Vytautas paprašė pasiųsti keletą žmonių siųstuvo apsaugai transliacijos metu. Tada studentai technikai mėgino susirišti su užsieniu iš Aleksoto. Pavyko. Duota suprasti, kad karas kiekvienu momentu gali prasidėti.

Nesulaukdami ginklų, turėjome bent pradžiai patys jų pasirūpinti. Tada jau buvome susirišę su milicija, nes pavyko surasti keletą patikimų žmonių. Per savo ryšininką studentą V. paskyriau pasimatymą su vienu milicininku. Pasimatymo vieton atėjo skyriaus viršininko pavaduotojas. Patikėti juo buvo sunku, tačiau lengvabūdiškai pažadėjo, kad kai duosime įsakymą, galėsiąs nuginkluoti visą skyrių ir ginklus pristatyti, kur reikia.

Prasidėjus vežimams, mūsų trejukė įsikūrė vienoj skalbykloj Vilijampolės priemiesty, ten dažniausiai miegodavom. Sukilimo atveju LAF vadovybė numatė su padaliniais palaikyti radio ryšį. Kaip tik išvežimų metu vienas grandietis mano kambaryje Mateikos gatvėj įrengė radijo siųstuvėlį. Paskutinėmis dienomis buvo sužinota, kad centrinis paštas ir keletas kitų pastatų yra užminuoti. Pašto valdininkas Č. per Vytautą paprašė viso būrio padėti minas pašalinti. Pasiruošėm, tačiau

vykti nereikėjo; jis daugumą sprogstamos medžiagos pašalino savo būrio pagalba, kurį turėjo iš pašto tarnautojų.

*

Sekmadienis. Ilgos atminties sekmadienio rytas. Pirmosios bombos erodrome. Keista, jokios žinios iš centro. Be paraginimo visi būrių vadai susirenka akademijon. Vytautas susiriša su LAF štabu. Nieko, tik kad prasidėjo, laukite, būkit pasiruošę. Iššaukėm Juozą Š. iš milicijos. Tas atvyko su dviem portfeliais. Pilni ginklų.

—Kaip pavyko juos surinkti?

—Įsakiau sunešti ginklus patikrinimui, surinkau, nagi į terbą ir štai... — paaiškino su aiškiu kelnių virpėjimu. — Dabar kiškit į maišą mane, negaliu grįžti į senamiestį, ten panika.

Šitą jo žygį labai vertinome. Tai buvo gera pradžia. Didesnę ginklų dalį Vytautas perdavė LAF štabui.

Rusai panikos negalėjo paslėpti. Visi suprato, kad karas prasidėjo, matė vokiečių lėktuvus grįžtančius iš medžioklės. Artėjo vakaras, pilnas nežinomybės. Ar bus kautynės dėl Kauno? Ar LAF pasiryš sukilti? Mes pasirengę betkam. Penketukai nerimsta, prašo uždavinių. Naktį budžiu prie telefono ir radijo. Jau brėkšta, o vis dar nieko iš štabo. Pagaliau telefonas. Duslus Leono balsas: "Užimkite I nuovadą". Ir tik tiek. Keista, pasiruošę veikti Vilijampolėj, o dabar vykti į Senamiestį. Vykstam tik maža dalis, tik žvalgybai, nes padėtis neaiški, visur pilna besitraukiančių rusų kareivių. Per Nerį persikėlėm valtimi. Albiną palikome Vilijampolėj. Vytautas nuėjo tiesiai į Augštaičių gatvę, į štabą. Su būreliu skubam paneriu link senamiesčio, o kišenės pūpso nuo pistoletų ir granatų. Einame pro mases kareivių. Apsupam buv. I nuovados namus ,įeinam į vidų su paruoštom granatom ir... Mūsų nustebimui — ten jau tuščia, net B, vienas iš štabo, atvyko pirmiau už mus. Iškrėtėm patalpas, užsibarikadavom, ir tai buvo pradžia Kauno senamiesčio partizanų štabo. Prasideda dienos, kada savisaugą tik instinktas tvarko. Tai gražiausios valandos, kada su kovos draugais eini pro mirtį ir jos visai nematai.

Nėra prasmės kalbėti apie sekančių kelių dienų ir naktų įvykių chronologiją, tik reiktų prisiminti kritusius šio būrio draugus. Laimei, jų buvo nedaug. Iš 300 registruotų partizanų žuvo tik keletas. Mačiau juos su šypsena ir džiaugsmu priimant įsakymą ir pro kareivių mases besiskverbiančius su

tokiu entuziazmu, kad atrodė, per vasarojų brenda. Deja, entuziazmas ne visada padaro kūną neperveriamą priešo kulkos.

Šiandien grįžus mintimis į birželio 23 dienos Daugirdo gatvę, net šiurpas nueina. Atvykus sekančiam būriui iš Vilijampolės tada iki pietų net apie 15 šautuvų grobio turėjom. O kaip? Išsidėstėm tarpduriuose, eina pavieniai kareiviai ir čiumpi jo šautuvą. Kol tas susiorientuoja, tai nei šautuvo, nei to, kuris atėmė.

Pradedam veikti: apsaugoti krautuves ir kitą turtą nuo plėšimo, gelbėti nuo kareivių užpuolimų, gelbėti tiltus nuo susprogdinimo, mėginti paleisti kalinius — vis tai pirmieji uždaviniai. Tačiau ginklų organizavimas pirmoj vietoj. Vienas gana jaunas studentas nuo Biržų net nemalonumą turėjo, kuriuo teko visiems dalintis. Visų svajonė buvo įsigyti automatinį pistoletą. Jais daugiausia tik politrukai buvo ginkluoti, o tokį užkabinti buvo pavojinga. Tačiau ilgai laukti nereikėjo. Pro šalį nuovados durų eina pasimetęs karininkas su automatu ant peties. Rokiškietis J. ir griebė už jo, tačiau diržas užsikabino, tai ir patį karininką įtraukė į vidų. Paleisti jo nebuvo galima, nes galėjo nukreipti kareivius į mūsų namą. Uždarytas buvo į provizoriškai paruoštą daboklę su kitais suimtaisiais beplėšiant. Besidžiaugiant grobiu karininkas iššoko pro langą ir pabėgo. Keletą valandų teko išsiskirstyti ir laukti, kad nebūtume išduoti. Tai pavyzdžiai ne darbams skaičiuoti, kurių buvo padaryta tada nepaprastų, bet tik prisiminimas to save užsimirštančio entuziazmo, kuris šiandien jau daugeliui sunkiai suprantamas...

Skambina Vytautas iš radijo stoties, tuoj pradėsią transliuoti, stotis esanti jau sukilėlių rankose. Ir man reikią skubėti į štabą, nes trūksta žmonių. Einu iš Vilniaus gatvės į Savanorių prospektą. Kažkoks entuziastas, pastatęs radiją ant lango, leidžia visu smarkumu Lietuvos himną. Ir niekad jis taip mielai neskambėjo, kaip tada.

Jeigu šiandien kai kas pradeda užsiminti, kad neverta tada buvo sukilti, tai tik tokie, kurie atbukę anam tyram entuziazmui, arba tie, kurie anomis aukos ir vilties dienomis lindėjo po šluota.

SKAUTO ĮNAŠAS

A. V. DUNDZILA, Los Angeles,

Skautiškoji ideologija pilnutinę asmenybę apsprendžia trijų vertybių — Dievo, tėvynės, artimo — darna. Šių vertybių įsisąmoninimo link skautybė veda vaiką vienu iš natūraliausiai mažamečiui pritaikomų būdų— žaidimu. Paūgėjusiajam žaismo metodą pakeičia sąmoningas vadovavimas, kuris betgi yra reiškiamas ne liepiamąja nuosaka: "eik, daryk", bet demokratinio sutarimo dvasia: "eikime, darykime". Amžius ir skautiškasis subrendimas išleidžia skautus vyčius, akademikus skautus ir aktyvių vadų — skautininkų kadrus. Jie studijuoja gyvenimo, skautybės, valstybės ir kitas bendrąsias laiko ir vietos keliamas problemas. Jie sudaro skautiškojo jaunimo auklėjimo bei vadovavimo aktyvųjį branduolį visuomenėje, mokykloje, pačiame skautų būkle, stovykloje, iškyloje. Šis skautiškojo brendimo ir veikimo ratas nuolat sukasi iš kartos į kartą. Keičiasi žmonės, bet skautiškoji mokykla visad ta pati.

Be abejojimo, ir skautybės mokyklą, kaip kad ir kiekvieną kitą mokyklą, eidamas ar išėjęs jaunuolis nėra garantuotas nuo klystkelių. Tačiau kiekvienas skautas gauna tris aiškias gyvenimo gaires — Dievo, tėvynės ir artimo gaires. Pagal šias gaires orientuodamasis, skautas kuria ne tik savo asmeninį gyvenimą, bet pagal savo išgalės veikia ir savo aplinką, atlieka savo pareigas savai tautai.

SKAUTAS PEREINA Į POGRINDĮ

1940 m. Lietuvą okupavus, lietuviškoji skautybė buvo tučtuojau užgniaužta. Skautų organizacija oficialiai likviduota. 1940 m. liepos 25 d. "Vyriausybės Žinių" nr. 720, eil. 5749 buvo paskelbtas "Lietuvos skautų sąjungos likvidavimo įstatymas", kuriame skaitome:

1. Lietuvos Skautų Sąjunga su visais jos daliniais nuo 1940 m. liepos 18 dienos likviduojama.

2. Lietuvos Skautų Sąjungos likvidavimo ir turto perdavimo tvarką nustato Švietimo Ministras.

3. Lietuvos Skautų Sąjungos Įstatymas (V. Ž. Nr. 338, eil. 2321) ir Lietuvos Skautų Sąjungos statutas (V. Ž. Nr. 473, eil. 3324) panaikinami.

4. Šis įstatymas veikia nuo 1940 m. liepos 18 dienos.

J. Paleckis, E. Respublikos Prezidento p., Ministras Pirmininkas Prof. V. Krėvė-Mickevičius, Ministro Pirminin-

ko Pavaduotojas, Kaunas, 1940 m. liepos 20 d."

Tačiau šiuo Maskvos kvislinginio pobūdžio aktu anaiptol nebuvo likviduota okupuotoje Lietuvoje pati skautiškoji dvasia. Todėl, kai tik pradėjo reikštis organizuota mūsų tautos rezistencija okupantui, rezistencinio pogrindžio veikėjuose sutinkame labai daug skautų, kurie tuo keliu ryžosi atlikti savo pareigas tėvynei. Jų atsidėjimas pavojingam pogrindžio veikimui, jų ryžtas, ištvermė ir tikėjimas Lietuvos laisve, jų nesvyruojanti pasipriešinimo okupantui dvasia stiprino ir visus kitus skautus. Tarp partizanų kapų, tarp gestapo ir NKVD aukų okupuotoj Lietuvoj, nacių kacetuose ir Sibiro giriose rasime labai daug ir skautiškosios mokyklos auklėtinių. Į skautybę įsijungusi tremties jaunimo karta turi gausių gyvų lietuvio skauto pasiryžimo, sumanumo, drąsos ir pasiaukojimo tėvynės reikalams pavyzdžių. Rezistentų skautų darbo, kovos bei aukos pavyzdžiai kaip kokie švyturiai kalne nuolat nušviečia tremties skauto kelią.

Dar neatėjęs laikas viešumai pateikti skautų rezistencijos apyskaita. Tačiau ir esamomis sąlygomis teisinga ir reikalinga prisiminti "nežinomojo lietuvio skauto" — laisvės kovotojo įnašą Lietuvos laisvės kovų sąjūdžiui.

Pirmosios rezistencinės apraiškos skautuose pasirodė su skautų organizacijos likvidavimu. Įsakymai atiduoti komjaunimui skautų turtą, iždą, bylas buvo repaisomi, delsiami. Vėliavos slepiamos. "VYTIES" Korp. vėliava, apsaugota nuo ardančių įtakų, tebelaukia saugioj vietoj savo korporantų.

PRISITAIKYMAI PRIE POGRINDŽIO

Vokiečių okupacijos metais buvo susiorganizavęs skautų pogrindis. 1941. 7. 2. pasirodė pirmas pogrindžio skautų atsišaukimas. Okupacijos sąlygoms veikiant, susidarė bent keli pogrindžio skautų vienetai. Juos apjungė Lietuvos rezistencijos skautų tarybos pirmija, brolija ir seserija. Pogrindžio sąlygoms buvo pritaikytas ir statutas. Atsisakyta vietininkijų. Visa pogrindžio skautų organizacija atremta į skiltis. Skautas pažinojo tik skiltininką, skiltininkas — draugininką, draugininkas — tuntininką, o pastarasis — vadeivą. Skautų pogrindis buvo sumezgęs ryšį net su Čekoslovakijos skautų pogrindžiu. Pogrindžio skautų veikla nesiribojo tik skautiškųjų idėjų plotme. Buvo įsitraukta į praktišką rezistencinę veik-

lą: platinama pogrindžio spauda, stebimi okupanto veiksmai ir registruojami jo nusikaltimai, ruošiamasi sanitarijos tarnybai ir kitiems krašto gynybos pagelbiniams uždaviniams, talkinama kultūros uždavinius vykdant. Buvo organizuojami suvažiavimai, o Marijampolėje suorganizuoti skiltininkų kursai. Ypač gyvai reiškėsi pogrindy akademikai. Iš pradžių tik negausi grupelė ir savybės pobūdžio sueigos vėliau išaugo į stambų pogrindžio skautų vienetą. Buvo nustatytas nuolatinis ryšys tarp Kauno ir Vilniaus. 1943 m. Klebonišky iškylos metu išrinktas korp! vadas, baigusieji mokslus užskaityti filisteriais, pravestas laužas. Sueigose buvo svarstomi aktualieji dienos klausimai. Buvo pradėtas organizuoti sukilimo metu žuvusio korp! pirmininko inž. Milvydo paminklo statybos fondas. Ant bolševikų nužudyto filisterio Namiko kapo korp! vardu buvo apdėtas vainikas su korp! spalvomis.

Suprantama, skautų pogrindis negalėjo sutelkti ir į aktyvų skautavimą įtraukti visų skautų. Antra vertus, daug aktyvių pogrindžio skautų buvo įsijungę ir aktyviai dirbo bendrosiose rezistencijos organizacijose: Lietuvių Fronte, Laisvės Kovotojų Sąjungoje, Laisvės Armijoje.

BENDRAME REZISTENCIJOS TINKLE

1940 m. rudenį Vilniuje ir Kaune susidarius rezistencinio pogrindžio užuomazgoms, jose randame ir žinomus skautų veikėjus. Žymus vaidmuo teko skautams ir organizuojant rezistencinio pogrindžio tinklą krašte, palaikant ryšį, organizuojant persekiojamiems slėptuves, organizuojant spausdinamąsias priemones ir spaudos platinimą, organizuojant ginklų "tiekimą". Daug prisidėjo skautai ir prie 1940 m. Vėlinių organizavimo Vilniaus Rasų kapinėse, kur iš anksto susitarusios grupės žmonių staiga atsirasdavo prie didžiųjų Lietuvos patriotų kapų, uždegdavo žvakes, sugiedodavo Tautos himną ir vėl pabirdavo, kad netrukus galėtų susitelkti prie kito kapo. Apie skautų vaidmenį bendram rezistenciniam p o g r i n d ž i u i iliustracijai pacituosiu iš A. Damušio rašinio "Pasiruošta ir Įvykdyta" (žr. "Į Laisvę" Nr. 3, psl. 4) apie VYTIES korporantą N. Ten rašoma:

— Negalima nepaminėti ir Vilniaus L. Aktyvistų Fronto štabo nario N., kuris buvo žinomas slaptažodžiu "Kumpis 24". Jis vyko į Berlyną painformuoti apie pasirengimus sukilimui ir laikinajai vyriausybei susidaryti. Tai buvo 1941 kovo mėn.

Atlikęs uždavinio pirmąją dalį, N. grįžo, kad atliktų ir antrąją, reikiamas žinias išmokęs atmintinai. Laimingai perėjęs pasienio vielų užtvaras, buvo pastebėtas pasienio sargybinių, kurie pradėjo šaudyti. Atsišaudydamas mėgino grįžti atgal, bet iš ten jau sutiko taip pat šūvius. Vienos kulkos peršautas per krūtinę, kitos per dešinę koją, leidosi likusiomis jėgomis į gretimą miškelį. Jį prisivijusius pasienio sargybinių šunis nušovęs, jau buvo bepasiekiąs priedangą, kai gavo dar trečią kulką. Sukaupęs likusias jėgas, pasislėpė miškelio tankumyne. Tik rytojaus dieną sargybiniai jį ten rado be sąmonės. Pristatė į Tauragės ligoninę, kur budėjo kaip tik viena seselių, slapta aktyvistų bendradarbė. Kai N. trumpam laikui atgavo sąmonę, jis perdavė seselei, ką atmintinai buvo išmokęs. Toji žinojo, kam informacijas reikia siųsti toliau. Informacijos štabui leido orientuotis, kada gali prasidėti karo veiksmai. Tuo tarpu atsigavęs sužeistasis N., iš Kauno gavus įsakymą, buvo įmestas į NKVD sunkvežimį ir atgabentas į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą. Laikė jį kalėjimo ligoninėje, kad sustiprinę, galėtų apklausinėti. Jam šyptelėjo laimė, kad karui kilus bolševikai nespėjo jo paimti iš ligoninės. Šiandien jis laisvėje kaip gyvas liudininkas to herojizmo, kuris spindėjo tarp Lietuvos jaunimo anais rezistencijos metais". Mano žiniomis rezistencinio pogrindžio štabas buvo suplanavęs N. iš Tauragės ligoninės išvogti. Nelaimei ar laimei, dieną prieš vagystę vykdant, N. buvo iš Tauragės išgabentas į Kauno SDK ligoninę.

Tarp 1941 m. tautos sukilimo 4.000 sudėtų gyvybės aukų randame ir Lietuvos skautų gausų įnašą su korp! VYTIS pirmininku sktn. inž. J. Milvydu priešakyje.

POGRINDY PRIEŠ NACIUS

Skautų atsidėjimas vienam iš pagrindinių rezistencinės kovos ginklų — spaudai — galima numanyti iš fakto, kad vokiečių okupacijos metais ėjusios pogrindžio spaudos bene vienintelis laisvajame pasauly esąs komplektas yra sktn. B. K. atsigabentas. Jis, traukdamasis nuo bolševikų iš Lietuvos į vakarus, pogrindžio spaudos komplektą laikė vertingiausia pasiimtina bėgliui našta.

Rezistencinio pogrindžio veiklai išsišakojus trimis pagrindinėmis šakomis — karinio pasirengimo, informacijų rinkimo bei perteikimo ir tarporganizacinio bendradarbiavimo vieningai politinei laikysenai nusta-

tyti — skautų dalyvavimas reikšmingas buvo visose tose šakose. Galima sakyt, jų specialybė buvo aprūpinti visus reikalingais kelionėms leidimais, taip pat užsieninių žinių rinkimas ir pogrindžio spaudos platinimas. Suprantama, dėl to teko susidurti su visokiais sunkumais, nenumatytomis kliūtimis ir okupanto persekiojimais. Tas pats augščiau minėtas sktn. N., laimingai išvengęs bolševikų kilpos, dėl savo vėlesnės rezistencinės veiklos ko tik neįkliuvo geštapui. Būdamas teisėjas ir spręsdamas bylas, vieną dieną staiga gauna įspėjimą, kad teismo įstaigą apsupo geštapas ir jieško teisėjo N. Laimei byla tuoj baigėsi, ir teisėjas N. pasakęs: "Teismas skelbia pertrauką", nusiėmė teisėjo ženklą. Tačiau, tik išėjęs pro teismo salės duris, akis akin susidūrė su geštapo agentu. "Kur čia posėdžiauja teisėjas N?" — paklausęs geštapininkas. "Antros durys po kairės", — ramiai paaiškinęs teisėjas N. ir pro pirmas duris sprukęs į gatvę ir daugiau teismo posėdžių neturėjęs. Sktn. N. atvejis anaiptol nėra vienintelis.

Ir antrosios sovietų okupacijos metais, Lietuvoje likusi skautija, ypač jau rezistenciniame pogrindyje užgrūdintos jėgos, netruko tapti dalininkės tragingai herojiškų partizanų kovų ir aplamai laisvės kovų sąjūdžio, kad išlaikytų gyvą tautos laisvės viltį ir sveiką tautos dvasią, budinčią ir laukiančią valstybinei nepriklausomybei atstatyti tinkamo momento.

Drauge su visa mūsų tauta skautų rezistencija okupantui yra neišsemiama gaivos versmė ir tremties lietuvių skautijai, dažnai slopinamai pilkos kasdienybės ir patogumo pagundų. Skautų rezistencija kaip koks skydas saugo tremties skautą nuo panašaus "egzistencializmo" dvasios, kaip ano amerikiečio, kuris, televizijoje pamatęs prancūzų rezistencinio pogrindžio epizodą, sujaudintas prisipažino:

Aš jau verčiau būčiau priešo kolaborantas, bet neičiau į rezistencinį pogrindį; koks bebūtų gyvenimas, vis tik yra gyvenimas, ir geriau negu mirtis.

Skautų rezistencija kaip tik nuteikia mus atvirkščiai. Jie veikiau skatina mus pasirinkti kito amerikiečio kitą filosofiją, kuri sako:

"Is life so dear, or peace so sweet, as to be purchased at the price of chains and slavery? Forbid it, Almighty God! I know not what course others may take, but as for me, give me liberty, or give me death!" (Patrick Henry, 1775).

VIENA DIENA PARTIZANŲ ŠVENTĖJE

Po trumpos maldos prasidėjo vaišės, įvairinamos partizaninio gyvenimo humoro ir gilių sąmojų. Vaišes pertraukė, paėmęs žodį, apygardos vadas, nušviesdamas dabarties politinių įvykių raidą... Išryškinęs lietuvių tautos kovų prasmę, jis išreiškė padėką visiems partizanams už besąlyginį duotos priesaikos vykdymą...

— Mūsų tautos kančios ir toks gausus kovos brolių pralietas ir dar liejamas kraujas testiprina mūsų kovos dvasią, kad ir tragiškiausioj klaikumoj nesukniubtų mūsų vėliavos prieš pralaimėjimą, — buvo paskutiniai jo kalbos žodžiai.

Po kalbos atsiradusi susimąstymo tyla buvo pertraukta partizanų mėgstama daina:

Toli už girių leidosi saulė.
Dainavo broliai ardami,
Dainavo tėviškės artojai,
Arimą juodą versdami...

Suskambėjo stiprūs vyriški balsai:

Stovėtai, mama, tu prie vartų,
Kalbėjai — vakaras gražus...
Ir per naktis tu nemiegojai,
Prie lopšio supdama vaikus...

Dainavome toliau. Visų balsuos skendėjo didelis graudumas, dar daugiau ryškindamas jau ir taip graudžius dainos žodžius:

Dabar ilgu žaliajam sodžiui
Toli išklydusių vaikų.
Ir vakarai čia taip nuobodūs,
Be jokio džiaugsmo, be dainų.
Bet lauk, motule, aš sugrįšiu,
Sugrįšiu tavęs išbučiuot...

Vis skambėjo dainos posmai, pildami graudulingą skausmą į kiekvieno sielą ir versdami nenoromis susimąstyti. Ypač stebėjau mergaitę partizanę, kurios akyse blizgėjo stingstančios ašaros, su kiekvienu žodžiu ketindamos prasiveržti. Šis vakaras buvo daug liūdnesnis, negu paprastai. Gal iš dalies veikė švenčių nuotaikos ir kažkur klaidžiojančių šeimų pasiilgimas.

Po to sugaudė kita daina, grynai partizaniška:

Pražydo pirmos melsvos žibuoklės.
Paukštelių daina skriejo linksmai.
Tėvynės ginti išėjo broliai,
Tylūs, bet narsūs, kaip sakalai.
Lange parimo sena motulė,
Ir mergužėlė verkė viena...
Jinai žinojo, kad vėjai siuto,
Kad partizano sunki dalia...

Nuskambėjo paskutiniai žodžiai, palikdami trumpą tylą. Visą laiką apygardos vadas prasėdėjo parimęs ant automato vamzdžio, paskendęs savo mintyse, tarsi būtų svėręs sielos gilumoje kiekvieną dainos žodį (Daumantas, Partizanai...).

DARBAI ir

Prekyba pagal planą

Iš Maskvos ir iš satelitų leidžiamas gandas, kad okupuotuose kraštuose būsią duota daugiau teisinės ir ūkinės laisvės. Tariame aktualu susipažinti su viena to ūkinio gyvenimo dalimi — prekyba, kaip ji dabar yra pririšta prie Maskvos.

*

Okupuotos Lietuvos prekyba, išskyrus labai nereikšmingą smulkią privačią prekybą ir vadinamą "juodąją rinką", yra suvalstybinta. Prekybinės įstaigos priklauso arba tiesiai Sov. Sąjungai, tai vadinamos "visasąjunginės", arba pačios okupuotos Lietuvos valdžiai, tai vadinamos "respublikinės", arba dar Maskvos priklausomoms vadinamoms "kooperacijos" ar artelių sąjungoms.

Pagal prekiaujamus dalykus okupuotoje Lietuvoje yra trys rūšys prekybinių įstaigų: 1) maisto dalykų parduotuvės, 2) pramonės gaminių parduotuvės ir 3) vadinamos viešojo maitinimo įstaigos, t. y. valgyklos, restoranai, kavinės, užkandinės ir pn.

Kadangi susovietinta prekyba turi eiti pagal iš anksto priimtą smulkmeniškiausią planą, kurio vyriausias vykdytojas formaliai yra Sov. Sąjungos prekybos ministerija, o faktiškai kompartija, tai ir prekių skirstymas, kaip bolševikai sako, "apiprekinimas", priklauso Maskvai. Maskva "apiprekina" ne tik Sov. Sąjungos parduotuves okupuotoje Lietuvoje, bet ir "respublikines". Okupuotos Lietuvos vadinamos prekybos ministerijos atitinkami skyriai maisto dalykams, tekstilei, avalynei, trikotažo dirbiniams, naftai, benzinui, žibalui, indams, baldams, dviračiams, laikrodžiams ir kt. pramonės gaminiams gauna leidimus iš Maskvos. Tuose leidimuose nurodyta, kurios prekės ir iš kurių sandėlių yra skirtos. Kadangi kasdieninio vartojimo prekių Sov. Sąjungoje vis dar tebestinga, tai Maskvos atleidžiamoms prekėms visada galioja taisyklė: pirmoje eilėje ir geresnėmis prekėmis aprūpinti vadinamas "visasąjungines" parduotuves. Kadangi tik nežymią, palyginti, dalį prekių "respublikiniai" prekybos skyriai gali savo nuožiūra pasirūpinti, tai prekių rūšis "respublikinėse" parduotuvėse visada yra prastesnės, kaip "visasąjunginėse". Be abejojimo, tatai daroma su aiškiu tikslu: nukreipti pirkėjus į rusiškąsias parduotuves.

"Respublikinis" prekių skyrius, gavęs Maskvos leidimą, pagal Maskvos patvirtintą planą atleistas prekes paskirsto "respublikinėms" parduotuvėms, valgykloms, restoranams ir t.t. Kadangi prekyba eina pagal planą, tai pvz. Kauno parduotuvės Kauno "Metalo", "Veltinio", "Trikotažo", "Apkausto" ir kt. fabrikų gaminių negali gauti čia pat Kaune, o būtinai turi tuos gaminius atsigabenti iš tiekimo įstaigos sandėlių Vilniuje. Mat, pagal planą dauguma Kauno fabrikų savo gaminius būtinai turi teikti tik "Sojuzoptmetiztorg" įstaigai, kuri savo sandėlius teturi Vilniuje. Tai kas, kad dėl to susidaro keleriopos transporto išlaidos: Kaune iš fabriko į stotį, iš Kauno į Vilnių geležinkelis, iš Vilniaus geležinkelio stoties į sandėlį ir paskum vėl iš Vilniaus sandėlio į Kauną atgal. Ta pati procedūra su maisto dalykais, rūkalais ir kitomis prekėmis. Toks jau susovietintos prekybos planas.

Nors kiekvieneriems metams "respublikiniai" prekybos skyriai patei-

IDĖJOS

kia Maskvai iš anksto smulkius duomenis, kiek ateinančiais metais kurių prekių bus reikalinga, nors atitinkamą planą pati Maskva patvirtina, bet kai tenka užplanuotąsias prekes skirti, plano vykdymas dažnai eina velniop. Parduotuvės šaukiasi cukraus, o Maskva joms paskiria saldainių. Parduotuvės šaukiasi miltų, Maskva skiria sausainių. Parduotuvės reikalingos verdamųjų puodų, Maskva paskiria kokį vagoną porcelano lėkščių.

Okupuotoje Lietuvoje todėl apsirūpinti kasdieninio vartojimo reikmenimis nėra lengva. Ypač nelengva viengungiams, nes paprastai po darbo parduotuvių lentynos jau būva tuščios, jei tą dieną ir buvo jos "aprekintos". Dėl prekių stigliaus okupuotoje Lietuvoje yra įprasta pirkti tai, kas parduotuvėje yra, nors tuo tarpu tatai ir nereikalinga; be to, pirkti ten ir tada, kur ir kada pasitaiko užeiti parduodamų prekių, o ne ten, kur patogu ir ne tada, kada nori ir yra reikalas.

Okupuotos Lietuvos susovietintoji prekyba faktiškai yra ne kas kita, kaip Maskvos priemonė juo daugiau iščiulpti iš Lietuvos gyventojų pinigo ir juo daugiau iškišti jiems netinkamų prekių.

Eli

"Visasąjunginė" prekyba okupuotoje Lietuvoje

Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir kituose okupuotos Lietuvos didesniuose miestuose geriausiuose prekybos rajonuose, geriausiose patalpose yra įsitaisiusios rusiškosios, vadinamos "visasąjunginės" prekybos įstaigos, bet ne lietuviškos, kaip bolševikai vadina, "respublikinės". "Osobgastronom", "Osobunivermag", "Glavtabak", "Glavvino", "Glavelektrosbyt", "Glavchimsbyt", "Teze", "Juvelirtorg", "Vojentorg", "ORS", "Dinamo", "Sojuzpiečat" ir kitos Sov. Sąjungos prekybos įstaigos bei įmonės yra užplūdę Lietuvą su savo skyriais, parduotuvėmis, kioskais ir t.t. Pvz. "Osobgastronom" turi Vilniuje vien Gedimino g-vėje dvi didžiules maisto dalykų parduotuves, Kaune vien Laisvės alėjoje taip pat dvi didžiules parduotuves. O kiek dar tokių "Osobgastronomų" Vilniaus, Kauno kitose g-se, kiek dar Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje ir kituose didesniuose Lietuvos miestuose.

Viena iš stambiausių okupuotos Lietuvos pramonės gaminių parduotuvių yra Vilniuje buv. Karvelio prekybos namų patalpose "Univermago" parduotuvė. Kaune vien Laisvės alėjoj tokių rusiškų "Univermagų" yra keturi. Rusiškasis "Glavtabak" tabako gaminių ir rūkymo priemonių parduotuves ir kioskus taip pat turi didesniuose Lietuvos miestuose. Išimtinai armėnų aptarnaujamos rusiškosios vyno parduotuvės yra "Glavvino" žinioje. Visuose didesniuose Lietuvos miestuose "Glavelektrosbyt" turi elektros reikmenų, radijo aparatų ir dalių parduotuves. Žaislų, bakalito, gumos dirbinių, cheminių medžiagų dauguma krautuvių priklauso rusiškajam "Glavchimsbyt". Leningrado kosmetikos gaminių fabrikas "Teze" didžiuosiuose Lietuvos miestuose turi savo gaminių parduotuves. Laikrodžių, žiedų, sidabrinių bei auksinių dalykų prekyba didžia dalimi rusiškojo "Juvelirtorg" rankose. Didelė dalis Lietuvos prekybos eina per "Vojentorg" krautuves, kioskus, valgyklas, siuvyklas, kirpyklas. Šios, kariuomenės žinioje esančios, rusiškosios įstaigos galima užtikti kiekviename Lietuvos mieste. O geležinkelių ir upių laivininkystės darbininkų aptarnavimo vardu rusiškoji "ORS" turi savo maisto ir pramonės

gaminių parduotuves, restoranus, užkandines, bufetus, kioskus ne tik geležinkelio stotyse, laivuose ar uostuose, bet ir dažname Lietuvos miesto, pvz. Kaune prie pašto rūmų ir Donelaičio g-je. Sporto reikmenų prekybą beveik yra monopolizavęs rusiškasis "Dinamo". Ogi ne tik rusišką, bet ir lietuvišką, taigi "respublikinį" ar net vietinį laikraštį ar žurnalą užsisakyti lietuvis tegali per rusiškąjį "Sojuzpiečat." Prie kiekvieno pašto ar agentūros veikia "Sojuzpiečat". Be to turi savo kioskus, kurie prekiauja ne tik laikraščiais, bet ir knygomis, vokais, atvirukais.

Kokią žalą šios rusiškosios įstaigos daro Lietuvai?

Jos daro keleriopą žalą. Pirmiausio šios rusiškosios įstaigos yra tarsi Sov. Sąjungos siurbliai išpumpuoti Lietuvos gyventojų uždarbiui. Šių įstaigų apyvarta priklauso betarpiai Maskvos. Lietuvos apyvartoje jų pajamos nefigūruoja. Tuo būdu Lietuvos gyventojų uždarbio žymi dalis patenka tiesiai Sov. Sąjungos biudžetan, jį praturtindama, bet tiek pat nuskurdindama pačios Lietuvos biudžetą. Tuo būdu Lietuvos ūkis tampa vis labiau Maskvos malonės priklausomas. Ūkiniu požiūriu šios rusiškosios įstaigos yra ne kas kita kaip sovietinio polipo čiuptuvai pavergtųjų kraštų ištekliam čulpti. Nuo to Sov. Sąjunga tunka pavergtosios Lietuvos sąskaita. Tai būdingas kolonizmo reiškinys. Tik kai Vakarų kolonizmas savo dienas baigia, tai sovietinis lyg tyčia visu smarkumu engia pavergtuosius kraštus. Kaikurių rusiškųjų krautuvių mėnesinė apyvarta prašoka milijoną rublių. Kiek tad Lietuvos žmonės milijonų tuo būdu sudeda Sov. Sąjungai?

Antra, šios rusiškosios įstaigos daro žalą Lietuvos ūkiui ir tuo būdu, kad silpnina ar ir visai pakerta pačios Lietuvos tą pačią susovietintą prekybą. Kadangi vyriausias visoms prekybos įstaigoms prekių paskirstytojas yra tam tikra įstaiga Maskvoje, tai pigu suprasti, kad pirmoje eilėje prekėmis aprūpinamos savosios "visasąjunginės" prekybos įstaigos, ir tik, kas nuo jų atlieka, tenka "respublikinėms" įstaigoms. Todėl Lietuvas gyventojai dažnai yra priversti naudotis rusiškų prekybos įstaigų patarnavimais vien todėl, kad lietuviškosiose reikiamų dalykų visai negali gauti. Pvz. "Juvelirtorg" krautuvėse laikrodžių "Zvezda" ar "Pobieda" visada galima gauti. Tuo tarpu "respublikinė" Kauno prekyba trims mėnesiams gauna tik 20 laikrodžių, kurių per vieną dieną nelieka. Ir ne tik su laikrodžiais tokia padėtis. Tas pats ir su kasdieninio vartojimo prekėmis. druska, cukrum, duona, miltais ir t.t.

Trečia, rusiškosios prekybos įstaigos kenkia Lietuvos ūkiui ir tuo būdu, kad silpnina ir žlugdo pačios Lietuvos gamybą. Pvz. "Teze" kosmetikos gaminiai labai neigiamai veikia Lietuvos kosmetikos pramonę. Ir kitas savo prekes rusiškosios prekybos įstaigos stengiasi atsigabenti iš Rusijos, nors jas kaip tik gamina Lietuvos pramonė, pv. sausainius, saldainius, šokoladą, konservus, gėralus ir t.t.

Pagaliau, tos rusiškosios įstaigos ne tik ūkiškai Lietuvai daro keleriopą žalą, bet ir tautiškai Lietuvą susina. Beveik visi tų rusiškųjų įstaigų tarnautojai yra rusai. Labai dažnoje rusiškoje parduotuvėje net susikalbėti lietuvių kalba negalima, nors oficialiai skelbiama, kad abi kalbos lygios.

Patys lietuviškieji kvislingai visa tai mato ir supranta, bet yra bejėgiai okupantui priešintis. Antai, vadinamas ministeris Ivaškevičius, kuriam savo metu teko okupuotos Lietuvos prekybiniai reikalai tvarkyti. neišsikentęs pradėjo skųstis, kad rusiškosios prekybos įstaigos privilegijuojamos, kad jos visada gauna geriausias prekes ir kiek reikiant, o

Baltijos respublikas pavers satelitais?

"Uusi Suomi" laikraštis balandžio mėn paleido žinią, kad Sovietai galį Baltijos valstybes paversti satelitais. Žinia nuėjo per švedų, vokiečių ir net prancūzų spaudą. Lietuvių spauda pažiūrėjo į ją skeptiškai. Lietuvių politiniai kolektyvai susilaikė nuo alškesnių komentarų. Tebuvo pasitenkinta spėjimu, kad žinia galėjo būti paleista iš sovietinių šaltinių, mėginant, kaip į tai reaguos Vakarai. Tačiau lietuvlui pagrįstai parūpsta, kiek tas dalykas būtų galimas.

*

Ką tai reikštų formaliai ir gyvenimiškai?

Formaliai dalykas galimas, pasiremiant Sovietų konstitucijos 17 paragrafu. Lietuvos "augščiausioji taryba" turėtų nutarti, kad ji išsijungia iš Sovietų Sąjungos, taip kaip "ji" nutarė į Sovietų Sąjungą įsijungti. Tuomet ji veiktų šalia Sov. Sąjungos kaip Lenkija, Čekoslovakija ar kitas satelitas. Toliau Sovietų Sąjunga sudarytų su naujais satelitais sutartis, ir artimesni ar tolimesni santykiai tarp Baltijos satelitų ir Maskvos jau priklausytų formaliai nuo tų sutarčių.

Formaliai viskas Sov. Sąjungoje sudaroma sutartimis, numatoma konstitucijomis. Tačiau tiek prie Stalino, tiek prie Chruščiovo vienu keliu eina konstitucijos ir sutartys, priešingu pats gyvenimas. Juk ir dabar pagal sovietinę konstitucią "kiekviena sąjunginė respublika turi teisę betarpiškai susisiekti su užsienio valstybėmis, sudarinėti su jomis sutartis, keistis diplomatiniais ir konsulariniais atstovais" (18 par.). O kuri iš Baltijos respublikų tai gali daryti, nors formaliai Lietuvos "respublika" turi net užsienių ministerį?

Ką tai duotų Baltijos kraštų gyventojams?

Vardo pakeitimas neduotų jokių politinių laisvių, kol Baltijos kraštuose bus laikoma raudonoji armija ir sovietų slaptoji policija. Jokie demokratiniai rinkimai tokiose sąlygose neįmanomi. Jokios sutartys ar konstitucijos negarantuoja piliečiams laisvių, kol smurto priemonės yra svetimos valstybės rankose.

Pavertimas satelitu ūkinių sąlygų piliečiui nepagerins, kol Baltijos kraštai bus palikti ūkinėje priklausomybėje nuo Maskvos, kaip ligšiol yra. Dabar Baltijos valstybių prekybos, susisiekimo, pajamos, pramonės gaminiai eina tiesiai Maskvos žiniai. Tiek, kiek Maskva malonės paskirti respublikinei administracijai lėšų, tiek pastaroji galės jomis disponuoti. Tiek prekių, kiek Maskva paskirs atskirai respublikai, galės naudotis tos respublikos gyventojai. Naudotis net ne tomis prekėmis, kokių jie reikalingi, bet kokias paskirs Maskva respublikos prekybai. Tokia ūkine politika Maskva diriguoja net gyventojų migracijai, sudarydama tam tikrose vietose tokias nepakeliamas sąlygas, kad gyventojas yra priverstas "sava valia" keliauti į Sibiro plėšinius.

"Išeidama" iš Sov. Sąjungos, respublika tos ūkinės priklausomybės

---

"respublikinės" prekybos įstaigos gauna tik liekanas ir todėl negali įvykdyti plano. To rezultatas: ne tik iš ministerių Ivaškevičių pavarė, bet ir iš partijos išmetė.

Ką vokiečiai laike savo okupacijos per visokias savo bendroves tik planavo Lietuvoje, tai Sov. S-ga dabar tai tik daug platesniu mastu vykdo.

Eil

netektų. Tačiau reikia skaitytis su faktu, kad Maskva sugeba tą pačią padėtį išlaikyti sutarčių pavidalu. Taigi gyventojams jokio palengvininimo, jeigu nebus ryšiai su Maskva atleisti ne iš vardo, bet iš esmės.

Nurodoma, kad padėtis jau dabar kai kuriose srityse lengvėjanti. Esą jau susilpnintas policinis režimas; atleistos ir presijos tikėjimo srityje; žmonės gali drįsti labiau lūpas pračiaupti. Tačiau tie reiškiniai nieko bendro neturi su Baltijos velstybių satelitinimu. Tai tik sovietinio režimo bendro pasikeitimo išdavos.

Ką laimėtų Maskva?

Maskva, skelbdama Baltijos valstybes satelitais, laimėtų savo propagandai — parodytų, kad ji tikrai decentralizuoja valdžią ir "grąžina laisvę", atsisako nuo kolonializmo, kurį jai prikiša Vakarai. Jau dabar prancūzų dienraštis "Paris Soir", skelbdamas satelitinimo gandą, palaikė tai "nepriklausomybės suteikimu".

Antra, Maskva darytų iš to fakto logiškus žygius: siektų, kad Baltijos satelitinių valstybių komunistiniai režimai būtų Vakarų pripažinti. Tada logiškas tolimesnis žygis — siūlyti Baltijos valstybes į Jungtines Tautas. Tuo būtų laimėti trys papildomi balsai Maskvos naudai.

Trečia, laimėjus pripažinimą siektų Maskva iš Baltijos valstybių diplomatinių bei konsuliarinių postų užsieniuose išmesti nepriklausomos Lietuvos atstovus ir įstatyti satelitinius atstovus. Pasilengvintų taip pat sau kovą su tremtiniais emigrantais, kad likviduotų šitą galingą propagandinę priemonę.

Tiesa, tektų pakelti uždangą ir įsileisti svetimus diplomatus prie Baltijos valstybių satelitinių vyriausybių; tie atstovai važinėtų ir išvežtų šiokių ar tokių žinių. Bet tai jau nėra pavojinga sovietiniam režimui, kaip tai matyt ir iš kitų satelitų. Pagaliau ir dabartinėmis sąlygomis, jei bus toliau vykdoma dabartinė Maskvos politika, tai po kurio laiko Baltijos valstybės bus taip pat prieinamos vakariečiui kiek ir Sov. Sąjungos kai kurios dalys. Tam jau ir dabar ruošiami Lietuvoje kai kurie punktai, kuriuos galėtų rodyti užsieniečiams.

Ar sovietai planą vykdys?

Komunistinė Chicagos "Vilnis" gandą apie Baltijos valstybių vertimą "liaudies demokratijomis" pavadino "nepamatuotu ir nelabai logišku". Bent laikraštis nemato, kokia iš to būtų nauda. Tačiau prisipažįsta, kad dabartiniais laikais "viskas galima, kiek keista tas šiuo momentu mums neatrodytų"... Mums rodos, kad Baltijos valstybių satelitinimas priklausys nuo tolimesnių Maskvos santykių su Vakarais, konkrečiai su Amerika. Vakarų propaganda prieš Maskvos tiraniją, prieš kolonializmą, prieš laisvės užgrobimą padarė Maskvai įtakos tiek, kad ji buvo priversta skelbtis naikinanti koncentracijos lagerius, darbo žmogaus prirakinimą prie darbovietės, naikinanti centralizaciją, duodanti religinės laisvės... Tuo ji nori laimėti Vakarų pasitikėjimą. Ar tai Maskva daro nuoširdžiai, ar tik taip kaip Vengrijoje geležinę uždangą naikina, kitas klausimas. Bet Maskva nori, kad Vakarai tikėtų tuo, ką ji skelbia. Amerika lig šiol dėl visų tų tikrų ar tariamų pasikeitimų Maskvoje laikėsi santūriai. Bet jeigu Amerika didins laisvės reikalavimus, o Maskva matys, kad Baltijos susatelitinimas gali padėti Amerikos pasitikėjimo laimėti, jeigu Maskva išzonduos, kad Amerika gali pripažinti Baltijos komunistinius režimus ir tolesnius to pripažinimo padarinius, tai yra didelio pagrindo manyti, kad Maskva šio triuko imsis.

PASAULYJE

Nuo Ženevos konferencijos iki Amerikos rinkimų

Ženevos konferencija (žr. Į Laisvę Nr. 7-44), kuri įvyko prieš metus, reiškia vieno politinio laikotarpio pabaigą ir kito pradžią. Iš sustingusios, įšalusios padėties Rytų-Vakarų santykiai gali pajudėti. Tad jie verti galimai rūpestingesnio žvilgsnio.

*

Ženevos konferencija užbaigia dešimtmetį, kuriame buvo pergyventas ištisas perversmas santykiuose tarp Rytų ir Vakarų: nuo broliavimosi svaigulio iki kito krašto — šaltojo karo. Net iki šaltojo karo viršūnės, iš kurios jau rodėsi ir ginklų karo pradžia (Korėjos karas, Indokinija). Pastarojo karo grėsmėje Amerika buvo sukūrusi visą Vakarų apsaugos sistemą — pati vėl apsiginkluodama ir draugingose valstybėse išplėsdama savo karines bazes, ginkluodama sąjungininkus, sukurdama sąjungininkų karinius blokus Europoje ir Azijoje (Nato ir Seato), siekdama dar apginkluoti Vakarų Vokietiją.

Sistema nebuvo baigta įvykdyti, kai jai smūgį sudavė Ženevos konferencija. Nuo Ženevos konferencijos prasidėjo laikotarpis, davęs naują prielaidą tolimesnei politikai, būtent, Vakaruose priimta aksioma, kad abiems pusėms apsiginklavus atominėmis bombomis karas daros nebegalimas, ir jo veiksnį tenka išjungti iš tarptautinių klausimų sprendimo Tokiu atveju ginčijamus klausimus lieka spręsti arba derybų keliu ar tolimesne kova, bet jau kitais ginklais. Ženevos nauja prielaida reikalavo jieškoti naujų politikos metodų.

1. Ateina didysis kompromisų gundymas

Jei karas nebeįmanomas, tai logiška ginčo šalims tartis, derėtis, o kiekvienas susiderėjimas yra tam tikras kompromisas, nuolaidos iš abiejų pusių. Kompromiso kelias jau buvo priimtas pačioje Ženevoje — Indokinijos pasidalinimas, pusė tau, pusė man. Kompromisas, tiesa, visada politikoje vartojamas. Bet šiuo kartu jis imtas vartoti ir tokiems klausimams, kurie buvo laikomi principiniais. Pvz. komunistinio režimo pripažinimas komunistų pavergtuose kraštuose. Net ir Amerika nuėjo kompromiso keliu tiek, kad pietų Europos valstybių komunistinio režimo vyriausybes sutiko priimti į Jungt. Tautas. Kompromiso kelias siūlosi ir toliau — pripažinti visą dabartinį status quo ir jau ant jo statyti tolimesnius santykius tarp Rytų ir Vakarų. Tai yra anglų idėja. Bet ją remia daugelis Europoje. Ji randa jau nemaža pritarėjų ir Amerikoje. Ir jie vis garsiau prašneka.

Jei anglai labiau pabrėžia reikalą pripažinti status quo Azijoje, tai Amerikos spaudoje daugiau dėmesio to klausimo svarstymas rado rytų Europos plotmėje. Būtų netikslu sakyti, kad demokratai eina už kompromisus rytų Europos atžvilgiu, o respublikonai už pasipriešinimą tokiems kompromisams. Abiejose partijose yra palankių ir vienai ir antrai politikai. Tačiau jei tarp pasipriešinančių labiausiai pasireiškė respublikonų lyderis sen. W. Knowlandas, tai tarp kompromiso šalininkų labiausiai pasireiškė demokratų kandidato į prezidentus A. Stevensono politinis patarėjas Kennanas. Jis ir dienraščio "N. Y. Times" bendradarbis Sulzbergeris labiausiai atstovau-

ja kompromiso koncepcijai, vadinamam "titoizmui". Tai reiškia siūlymą priimti rytų Europos status quo, pripažinti satelituose komunistinius režimus. Tai būtų kompromisas iš Vakarų pusės. Turim parodyti, sakė Sulzbergeris, kad mes pasiryžę susitikti su Maskva pusiaukelėje. Kompromisas iš Maskvos pusės, jų manymu, būtų jau tas, kad ji satelitinius kraštus daugiau atpalaiduotų nuo Maskvos ir duotų jiems daugiau laisvės vidaus reikaluose.

Satelitų "sutitoistinimą" Laisvosios Europos Komiteto politinis patarėjas Lewis Galantiere tame pat dienraštyje pavadino kitu vardu "gradualizmu", kurio komitetas siekiąs jau treji metai vietoj pagarsėjusio "išlaisvinimo" politikos, dėl kurios Valst. Sekretorių Dulles nuolat badė demokratai ir europiniai sąjungininkai. Dabar pats Dulles "titoizmą" pavadino jau pažangos laipsniu. Tektų spėti, kad šita kompromiso mintis, ar ją vadinsi šiokiu ar kitokiu amerikiečių mėgstamu būtinai skambiu vardu, nėra svetima valstybės departamentui; ji bent stovi kaip tyrimo, svarstymo reikalas.

Maskva iš savo pusės duoda suprasti, kad ji tokiam kompromisui taip pat esanti pasiryžusi. Tokį kompromisą turi reikšti Maskvos paskelbta valdžios "decentralizacija" ir jos dalies perkėlimas "respublikoms", satelitų mažesnis prisirišimas prie Maskvos, policinio režimo sušvelninimas ir kalbos apie tautinius interesus atskirų respublikų ribose.

Šia kryptimi anas kompromisas vestų į pavergtų kraštų klausimo "sprendimą", vadinas, į vietos gyventojų padėties palengvinimą.

Kitas klausimas tai tarpusavio propaganda. Maskva seniai prieš Amerikos propagandą, skirtą pavergtiesiems, protestuoja. Ta Amerikos propaganda dabar kovoja ne prieš rusus, bet prieš komunistinį režimą, režimo barbariškumą rodo kaip komunizmo vykdymo logiškus reiškinius. Tačiau jeigu Amerika nueitų vieną žingsnį, pripažindama komunistinius režimus satelituose, tai logiška bus reikalauti, kad ji sustabdytų ir propagandą prieš komunizmą, kaip to ir nori Maskva. Ir Sulzbergeris įtikinėja, kad Amerika turi padaryti kompromisą — savoje propagandoje ribotis tik informacija apie Ameriką. Ir tam pritaria minėtas "politinis patarėjas", primindamas, kad ir dabar tokia esanti "Amerikos Balsui" direktyva.

Teoretiškai tad dabar zonduojama kompromisų idėja.

2. Ūkinės invazijos perspektyva

Susidarius iliuziją, kad karas nebegalimas ir kad, anot Prancūzijos min. pirmininko, Sovietai tikrai nepuls, daros beprasmis toliau ginklavimasis, beprasmiai kariniai blokai, prasminga nusiginkluoti ir iš blokų išsijungti. Ir po Ženevos konferencijos karinis blokas Nato pajuto savo krizę kaip niekad anksčiau, pajuto krizę iš naujo Vokietijos apginklavimas, krizę Azijoje Seato nariai. Europos valstybių, dalyvaujančių Nato, ryšiai atsipalaidavo, jos pradėjo viena su kita rivalizuoti ir megzti tiesioginius ryšius su Maskva. Sustiprėjo tendencija jieškoti neutralumo pozicijos. Dar stipriau ji pasireiškė Azijoje. Islandijos parlamente tiesiog ir rėmėsi Ženevos dvasia, kuri daro nebereikalingas karines bazes.

Nusiginklavimo tendencija nereiškia šaltojo karo baigimo. Tereiškia tik šaltojo karo priemonių pakitimą — persikėlimą iš karinės rivalizacijos į ūkinę, kultūrinę. Jau nuo Marshallio plano laikų Amerika duoda pagalbą kitiems kraštams. Šį ginklą sovietai užsimojo perimti iš Amerikos ir juo pakeisti tankus ir kulkosvyžius, kuriais tepasisekė tuo tarpu jiems laimėti tik Korėjoje ir Indo-

kinijoje. Tačiau sovietai kitaip ūkinį ginklą vartoja nei Amerika. Amerikai rūpėjo paremti kraštus, kad jie ūkiškai atkustų, atsistotų ant kojų, nes tikėjo, kad tokiu atveju jie nepaklius į komunistų rankas. Bet Amerika nesistegė jų pririšti satelitiniais ryšiais prie savęs. Sovietų ūkinė pagalba veikia kitaip — pirmiausia tarnauja svetimam kraštui pririšti prie Maskvos ir paremti tame krašte komunistinim judėjimui. Šitokia pagalba Maskva siekia išstumti Vakarų įtaką, išmesti jų bazes, kultūrą, kad pati atsistotų išstumtųjų vietoje. Ceilonas, Afganistanas, Syrija yra punktai, kuriuose konkurencija jau nuėjo sovietų naudai, ir labiausiai anglų nenaudai. Sovietų ūkinė parama Pietų Amerikos valstybėms turi pašalinti Jungt. Valst. įtaką. Valst. Sekr. Dulles pripažino, kad šitas pergriebtas ūkinis rėmimas virsta sovietų rankose rafinuotesne ir pavojingesne invazija nei ginklas. Amerika dėl to sumažino kitiems kraštams ginklavimosi sumas, padidino jiems ūkinę pagalbą, pasiūlė patvarkyti ta linkme Nato. Ūkinės pagalbos lenktyniavime, aišku, Amerika daugiau pasitarnaus tautoms ir daugiau duodama ir nieko nereikalaudama. Tačiau norint įvertinti, katra pusė daugiau sau laimės, tenka skaitytis su tuo, kad sovietai moka duoti nikelį, o išsireklamuoti už 10 dolerių. Tam jie turi kiekviename krašte agitatorių tinklą. Amerika priešingai — duos milijonus ir bus už tai iškoliota (pl. Prancūzijoje). Propagandos paveikiamam krašte tai gali turėti lemiamos reikšmės.

3. Varžybos šiapus uždangos

Vakarai kaltino sovietus, kad jie užtvėrė savo gyventojus nuo Vakarų geležine uždanga. Sovietai mėgina pergriebti iš Vakarų į savo rankas ir geležinės uždangos argumentą. Jie mėgina sudaryti įspūdį, kad jie geležinę uždangą atidaro, bet priešingai — ją stengiasi laikyti nuleistą Amerika. Esą jos varžymas prekiauti su komunistiniais kraštais reiškiąs tokią uždangą. Sovietai pirmiausia ir stengiasi ties šia uždanga laimėti iš Vakarų laisvą prekybą. Ne bet kokią prekybą, o prekybą strateginės ir karinės reikšmės prekėmis. Chruščiovas, nepatenkintas prekyba su anglais skundėsi: mes norim mašinų, o anglai mums siūlo silkes... Strateginės ir karinės reikšmės prekės... tai rodo, kad sovietai nusiginkluoja tik kalbose; kad ten, kur ginklai veikia, jie ir toliau yra vartojami (Alžyre, Malajuose); kad tada, kai jie bus reikalingi, bus vartojami ir Europoj ir Amerikoj (Chruščiovo grasinimas).

Tačiau to nepaiso Europa ir pasiryžus visomis keturiomis prekybą su komunistiniais kraštais išplėsti. Amerika ir šioje srityje jau eina į nuolaidas, nes pačioje Amerikoje yra biznierių, kurie tos prekybos labai nori. Nurodymas, kad prekyba eis su sovietais ir satelitais, bet ne su kom. Kinija, tėra tik formalistinis išsisukinėjimas. Amerika čia pasijunta vis labiau vieniša, nes iš jos užimtos pozicijos ima dezertiruoti ir dalis jos įtakingų tautiečių

Uždangos pakėlimas turi tikslą duoti galimybes laisvai bendradarbiauti tarp Rytų ir Vakarų — keistis idėjomis, žmonėmis, kultūrinėmis vertybėmis. Vakaruose manoma, kad vakariečių idėjos ir jų gyvenimo stilius darys "nukomunistinančios" įtakos gyventojams sovietuose. Maskva siekia priešingo — kad Vakaruose augtų skaičius žmonių, kurie jungtųsi prie komunistinių idėjų ar bendradarbiavimo su komunistais.

Katrų įtaka bus stipresnė, katrų idėjos stipresne srove pūstels priešingoje uždangos pusėje?

Vakariečių idėjos yra pranašesnės ir priimtinesnės gyventojų absoliutinei daugumai anapus uždangos. Ta-

čiau tenai ne gyventojų valia lemia jas priimti ar atmesti. Už tat vakariečių nuvykimas į anapus uždangos nedaug teturi reikšmės tenykščiams gyventojams. Režimo sargai moka sudaryti sąlygas, kad delegacijos ir ekskursijos nesusitiktų su tuo, su kuo nereikia, antra, ir susitikęs vakarietį vietinis žmogus nebus tenai saugus savo nuomonę pareikšti. Sovietai turi ir turės daugiau laisvės Vakaruose. Sau simpatikų jieškodami, taiko savo idėjas į specialias visuomenines grupes šiapus uždangos. Jie pirmiausia paskelbė bičiulystę su vakarų socialistais. Siūlo sudaryti su jais "liaudies frontą". Socialistų internacionalas siūlymą atmetė. Socialistai kratosi nuo komunistų. Tačiau socialistai nėra palankūs ir Amerikos politikai. Tokie yra Prancūzijos, Vokietijos, Skandinavijos, netgi Anglijos socialistai. Daugiau ar mažiau tarp jų yra gyva "trečiosios jėgos" idėja. Taigi pakėlus uždangą ir eina kova dėl socialistų palankumo tarp Maskvos ir Amerikos. Nepaslaptis, kad ir Amerika nori juos labiau pirišti. Eina toji tendencija iki juokingų proporcijų — socialistų protegavimo į tam tikras vietas, kad tik labiau juos pririštų. Tuo tarpu dėl katalikų daug abejingesni, nes... jie tikrai nesusigundys "liaudies frontu" su komunistais. Tam dėl jų nereikia nei kovoti, nei jų proteguoti. Tai panašu į komunistinės Jugoslavijos apipylimą milijonais, o ilgus metus Ispanijos negližavimą.

Katalikų jėgą valstybiniame gyvenime Amerika ims, galbūt, daugiau vertinti, kai į juos pretenzijas ims labiau reikšti Maskva. O tokių tendencijų jau žymu. Kad laimėtų katalikų, jei ne palankumą, tai kovos sušvelninimą prieš komunizmą, Maskva demonstruoja nekovojanti prieš religiją. Į tos rūšies propagandą buvo įtraukti net Lietuvos augštieji dvasininkai (vyskupo P. Maželio pareiškimas apie pageidautiną susitarimą tarp Maskvos ir Vatikano, kan. Žitkaus tariamas pareiškimas apie laisvą kunigų seminarijos veikimą).

Trečia visuomeninė grupė šiapus uždangos, dėl kurioss eina kova, — tai emigrantai, pabėgėliai. Niekad kova dėl jų nebuvo tokia aštri kaip dabar tariamai pakeliant uždangą. O tai dėl to, kad pabėgėliai-emigrantai šiandien virto laisvuose Vakaruose organizuota politinė jėga. Kol jie veikė ir virė tik tarp savęs, jie nebuvo komunizmui pavojingi. Kai jie įėjo į gyvenamo krašto visuomenes, jie virto tose visuomenėse politiniu fermentu. Jei Anglija, Prancūzija tik žaidė, emigrantus iš anapus uždangos palaikydama prie Europinio Sąjūdžio, teturėjusio akademinės reikšmės, tai Amerika vienintelė, kuri pažiūrėjo į juos kaip į jėgą masėms formuoti. Tai liudijo gubernatorių, kongresmanų, senatorių, valst. sekretoriaus ar paties prezidento pareiškimai įvairiomis pabėgėlių-emigrantų švenčių progomis; tai liudijo masinio susidomėjimo sukėlusi Ch. Kersteno komisija, tyrinėjusi okupacijų faktus anapus geležinės uždangos; tai liudijo pagaliau ir Amerikos iniciatyva bei parama susikūrusi tarptautinė organizacija — Jungtinės Pavergtosios Tautos ir Pavergtųjų Tautų Bičiuliai Amerikiečiai. Gal būt, Sulzbergeris (NYT) turi kiek tiesos, sakydamas, kad emigrantai amerikiečių išlaikomas organizacijas panaudoja sau kaip gerą progą pragyventi; gal yra tiesos ir tvirtinime, kad emigrantinės rietenos susilpnina emigrantų jėgas, tačiau patys sovietai turėjo progą įsitikinti, kad emigrantai-pabėgėliai nėra tik nereikšmingi komitetai, o yra masinė jėga — tai pajuto Bulganinas-Chruščiovas Anglijoje, sovietų parlamentarai Švedijoje, o labiausiai įvairios sovietinės delegacijos Jungtinėse Valstybėse, kur jie nesykį buvo sukompromituoti pabėgėlių-emigrantų. Prieš šią visuomeninę laisvuose vakaruose grupę sovietai labiausiai ir sustiprino kovą repatriacijos, šan-

tažo ir net grobimo formomis, kad juos nutildytų. Į tai paskutiniu laiku atsakė Amerika — visuomenėje susiorganizavo komitetas kovai su sovietiniais grobimais; senatas suorganizavo tyrinėjimus, kaip sovietai šantažavo pabėgėlius grįžti; vyriausybė buvo priversta imtis diplomatinių žygių prieš sovietinius pareigūnus, įsivėlusius į pabėgėlių šantažavimo aferas. Šitą pabėgėlių jėgą, kaip priemonę prieš komunizmą, Amerika supranta ir nenori jos išleisti iš savo rankų. To negalima pasakyti apie jos sąjungininkus Europoje. Kraštutiniausias pavyzdys, kaip pabėgėlius Amerikos sąjungininkai nori nutildyti, yra Tito kelionė į Paryžių — jugoslavai pabėgėliai buvo sugaudyti ir išvežti į Korsikos salą. Tai simboliškas socialistinės Prancūzijos iššokimas iš Vakarų politikos apskritai, iššokimas Maskvos link.

Faktai rodo, kad geležinę uždangą šiek tiek pakėlus, kova vis dėlto vyksta ne anoje, bet šioje tos uždangos pusėje.

*

Amerikos sąjungininkai vairuoja koegzistencijos link vis aiškiau, mažiau ar daugiau sutikdami su status quo mintimi, ūkinėje su laisvu prekiavimu, kultūrinėje su laisve sovietams reikštis vakaruose savo kultūrine propaganda, kulturbolševizmu. Amerika dabar prilaiko, sulėtina jų riedėjimą Maskvos norų link. Tačiau ir Amerikai nelengva atsispirti Europos traukai.

Kaip ilgai ji galės spirtis? Lemiamasis momentas gali būti rinkimai. Prezidentas Eisenhoweris pažadėjo Edenui persvarstyti prekybos draudimą kom. Kinijai gal po rinkimų. O Sulzbergeris liudija, kad ir kom. Bulgarijai duota suprasti, jog santykių su ja išplėtimo negalima laukti prieš rinkimus. Įsakmus nurodymas palaukti iki rinkimų tik rodo, kad rinkimai Amerikos politikos tekėjimą kuriam laikui sustingdo, stabilizuoja, užtvenkia. Po rinkimų užtvanka bus atidaryta. Nuo tada ir galima laukti, kad Amerikos politika darysis "dinamiškesnė". Beliks stebėti, kuria vaga ji pasuks ir kokiu tempu liesis.

Maskva dabar viską daro, kad ir Amerikoje stiprėtų ta srovė, kuri linkusi įsilieti į Maskvos prakastą vagą.

J. B.

Pavergtieji kraštai, Europa ir mes

Pavergtosios Europos Seimo sesija Strasbourge buvo gausiai aprašyta, nurodant, kiek buvo padaryta opinijai laimėti. Tas pastangas vertinant, kyla betgi noras matyti tikrąją Europos opiniją pavergtųjų atžvilgiu. Kreipėmės tuo reikalu į V. Sidzikauską, lietuvių delegacijos pirmininką, paaiškinimų:

Kl. Strasbourgo sesijoje lenkų atstovas apgailestavo, kad tokis gražus susirinkimas negalėjo susirasti vietos pačiame Strasbourgo mieste. Ar tikrai Strasbourgo miestas nerado galimumo duoti jokios salės pačiame mieste? Ar buvo ženklų, kad Prancūzijos administracija nepageidauja sesijos platesnės reklamos? Ar šiuo kartu kaip ir pereitu Prancūzijos vyriausybė pageidavo, kad atstovų skaičius būtų sumažintas, palyginti su New Yorku?

A. Kad Pavergtųjų Europos Tautų Seimo pilnaties posėdžiai Europoje šį kartą vyko ne pačiame Srasbourge, o Pourtaleso pilyje arti Strasbourgo, nebuvo kaltas nei Strasbourgo miestas, nei Prancūzų administracija. Mat, PET sesijos Strasbourge derinamos su Europos Tarybos patariamojo parlamento sesijomis. Tad esame suvaržyti laiko požiūriu. Dėl nesantaikos Čekoslovakų delegacijoj,

ilgai nebuvome tikri, ar iš viso PET sesija Strasbourge šiais metais galės įvykti. Kai reikalai susitvarkė, mes stengėmės gauti tą pačią salę, kurioje posėdžiavome pernai, bet, deja, ji jau buvo išnuomota kitiems. Kitų tokiam reikalui tinkamų salių Strasbourge nėra, išskyrus universiteto didžiąją salę, kurios universiteto vadovybė neleidžia naudoti politiniams susirinkimams. Negalėčiau taip pat pasakyti, kad Prancūzijos administracija nepageidautų platesnės PET sesijos reklamos, — greičiau priešingai. Jokių dėl delegacijų narių skaičiaus apribojimo Prancūzijos vyriausybė šį kartą nedarė. Todėl šiais metais delegacijos buvo gausesnės, būtent, po 6 vietoje 4, kaip kad buvo pereitais metais. Delegacijų narių skaičių apsprendžia mūsų turimos tam tikslui lėšos.

K. "Z. Zeitung" įsidėjo jūsų foto ir trumpą jūsų nusiskundimą, kad Europa per maža dėmesio rodo pavergtiesiems kraštams. Ar tokia pastaba liečia vyriausybes ar visuomenes? Ar dėmesys pavergtiesiems silpsta ar stiprėja pagal jūsų pastebėjimą?

A. Tiesa, lankydamasis Europoje pastebėjau, kad Europos vyriausybės, visuomenė ir spauda rodo permaža dėmesio pavergtiesiems kraštams, ypač jų išlaisvinimui. Tačiau pastaruoju laiku padėtis ir tuo požiūriu gerėja.

K. Rodos, kad sesijoje dalyvavo ar kaip nariai ar kaip stebėtojai kai kurie iš pabaltiečių diplomatų. Kokios priežastys vertė susilaikyti nuo dalyvavimo Lietuvos diplomatų tą ar kitą atstovą?

A. Tiesa, Estijos ir Latvijos delegacijos PE Tautose dalyvauja ir keli tų valstybių diplomatiniai atstovai. Tačiau savose delegacijose jie dalyvauja ir reiškiasi ne kaip savų valstybių diplomatinių tarnybų atstovai, o kaip asmenys, parinkti estų ir latvių egzilinių politinių organų. Tokiam jų dalyvavimui nesipriešina kiti tų kraštų diplomatai. Ir mūsų delegacija kvietė Lietuvos diplomatinius atstovus vienu ar kitu titulu dalyvauti jos sudėtyje, tačiau po ilgesnio susirašinėjimo buvo gautas atsakymas, kad Lietuvos diplomatai kolkas laiko jų dalyvavimą delegacijoje nesant pribrendus.

K. Ar tiesa, kad kai kuriems mūsų delegacijos nariams sesijoms pirmininkaujantis nutraukė kalbas?. Ar delegacija nebuvo iš anksto "susirežisavusi", ką kuris ir kiek laiko kalbės? Jei šiuo kartu buvo įtraukta jaunesniųjų jėgų Lietuvai atstovauti, kiek buvote jomis patenkintas?

A. Suprantu, Tamsta turi galvoje incidentėlį su mūsų delegacijos nariu dr. P. Karveliu. Buvo nusistatyta, kad delegacijų nariai kalbės neilgiau kaip po 15 minučių. Dr. P. Karvelio kalba buvo kiek ilgesnė. Pakalbėjus jam apie 20 minučių, posėdžiui pirmininkavęs min. S. Osuski jį pertraukė ir paklausė, ar jis nesutiktų savo kalbą sutrumpinti ir perskaityti išvadas, suprantant, kad visa kalba ištisai tilps PET leidinyje. Dr. Karvelis su tuo sutiko. Jaunesnių jėgų įjungimas į mūsų delegaciją, turiu galvoje dr. Zigmą Brinkį, visiems padarė labai gero įspūdžio. Juo ir jo pasireiškimu Strasbourge aš buvau visiškai patenkintas.

IŠ PARTIZANŲ DAINŲ

Atėjo vakaras į girią,
Atėjo ilgesys pas mus.
Berželių šakos prasiskyrė,
Ir pučia vėjas nuo namų.

Miškų tankmėj sumigo žvėrys,
Sumigo paukščiai ant šakų —
Tik mūsų akys liepsnom žėri,
Širdis tik ilgisi namų.

TREMTYJE

Pakantos ir geros valios kelyje

Lietuvių visuomenės santykiuose vis dažniau pasirodo tokio tono, kuris sunku būtų pavadinti kultūringu. Iš kitos pusės vis stipriau imama pasigesti visuomenės santykiuose pakantos, padorumo, kultūros. Antros rūšies balsai pozityvūs ir verti, kad jie būtų pasekti ir paryškinti.

*

1. Sveikintini pasiryžimai

Amerikos LF Bičiulių konferencija 1956 sausio 21-22 Waterbury išreiškė savo nusistatymą dėl visuomeninių santykių tokiais rezoliucijos žodžiais:

"... konferencija apgailestauja sąlygas, dėl kurių didelė gyvųjų visuomenės jėgų dalis nebėra Vliko atstovaujama, su domesiu konstatuoja jo paties pripažintą sanacijos būtinybę ir laiko šio momento lietuviškuoju reikalu visiems jieškoti kelio ir būdų visoms lietuviškosioms jėgoms sutelkti vieningai vadovaujamai Lietuvos laisvinimo kovai.

"Kol tai bus pasiekta, konferencija pabrėžia, kad ir kol kas dirbdami kas sau, visi laisvinimo veiksniai ir veikėjai tarpusavio santykiuose privalo laikytis moralės, geros valios, vieni kitų pakantos bei pagarbos, politinės išminties bei apdairumo, kad organizacinė nedarna nevirstų kad ir netiesiogine tarnyba Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės priešui (ĮL Nr. 9-46, p. 51).

Tai pirmas viešas kolektyvinis skatinimas grąžinti į tarpusavio santykius moralės ir padorumo principus. To pasiilgsta vis daugiau tremties platesnioji visuomenė.

Netrukus teko konstatuoti naują panašų kolektyvinį balsą — iš Clevelando. Jau pereitame ĮL nr. buvo apžvelgtos Clevelando grupių pastangos aktualius klausimus svarstyti bendrai. Iš to svarstymo išėjo 1956 gegužės 2 kolektyvinis pareiškimas, kurį pasirašė "Clevelando lietuvių demokratinės grupės": kr. demokratai, valstiečiai liaudininkai, soc. demokratų užs. delegatūros atstovai, vienybės sąjūdis, darbo federacija. Šitame parciškime viešai dekliaruojamas pasiryžimas:

"1. ugdyti tarpusavio vienybės bei pasitikėjimo dvasią ir vadovautis demokratijos principais politiniame darbe, ypač tautos laisvinime,

2. skleisti sugyvenimo dvasią mūsų visuomenėje, kviečiant visų įsitikinimų žmones vienas kitą suprasti ir gerbti,

3. veikti mūsų viešąją opiniją, kad būtų gerbiamos vyriausios tautos laisvinimo institucijos — Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas ir taip pat didelių nuopelnų tautos laisvinimo darbui turinti Amerikos Lietuvių Taryba, kad tautos laisvinimo darbe būtų laikomasi drausmės ir vienybės".

Tai sveikintini pasiryžimai, ir tenka tik linkėti, kad jie būtų vykdomi.

2. Apgailėtinos monopolinės tendencijos

Tačiau šiuose pasiryžimuose yra apgailėtinų priemaišų, kurios jų pozityvią įtaką susiaurina — tai keliais atvejais parodytas vienašališkumas. Pirmiausia, pasirašiusios grupės nevengė sudaryti įspūdį kalbančios demokratinių grupių vardu, nors jos tėra tik penkios vlikinės grupės. Kitos grupės ar asmens tokį titulo išplėtimą gali palaikyti demokratijos monopolizavimu ir jaustis nepatenkintos — panašiai kaip Washingto-

no veikėjų grupė reiškė pasipiktinimą, kad tautininkai savo sąskrydžiui monopolizuoja "lietuvių" titulą. Tokios monopolistinės tendencijos, ar jos būtų vienos ar kitos rūšies, šokiruoja kitus ir "sugyvenimo dvasios" tikrai neskleidžia.

Antra, vienašališka yra, kada pareiškimo autoriai kaltę dėl vienybės ardymo suredukuoja į vieną grupę ar grupių sambūrį — tautininkus. Tie nelemti priedai sudaro įspūdį, lyg ir visas pareiškimas gali būti kilęs tik iš reikalo kovoti prieš tautininkus. Autoriai būtų pažvelgę teisingiau, giliau ir prasmingiau siekiamo tikslo atžvilgiu, jeigu vienybės irimo kaltės teisingą dalį būtų skyrę ir savoms grupėms, kiek jos reiškiasi Vliko organizacijoje arba spaudoje. Kad galima būtų sukurti pasitikėjimo, sugyvenimo dvasią, pagerbti demokratijos principus, reikia patiems juos gerbti ir jų laikytis. Ypačiai tai paliečia sąžines tų, kurie šiuo kartu nori kalbėti darbo federacijos vardu. Rodydami pirštu į vienus kaltininkus, jeigu pareiškėjai tą patį pirštą būtų nukreipę ir prieš kitus, net prieš save, tai ir paliestieji ramiau būtų į kaltinimus pažvelgę, šalčiau pasvarstę priekaištus sau bei kitiems ir tas sąlygas, kuriomis gali būti vienybė atstatyta. Priešingai pasielgus, pareiškimo žodis nustojo savo didžiausio svorio — nuoširdumo ir objektyvumo.

Trečia, gerai, kad pareiškimas ragina rodyti pagarbą ir paramą Vlikui bei Altui. Bet ar tik tiek? Pagarbą ir paramą tik toms organizacijoms, kuriose dalyvauja patys pareiškėjai? Būtų pagrindo pamanyti, kad tai per siaura ir per savinaudiška. Mūsų įsitikinimu, pagarbos ir paramos verta ir kiekviena kita organizacija ar asmuo, kuris ką gero daro Lietuvai. Gerbti už dirbamą ar nudirbtą Lietuvai darbą, ne už savo buvimo faktą yra išmintingesnis ir pozityvesnis principas. Priklausymas prie muitininkų ar farizėjų kastos nedaro žmogaus nei geresnio bei blogesnio.

Šia prasme Clevelando grupių pareikšta bendradarbiavimo ir sugyvenimo dvasia ir turėtų būti pakoreguota, praplėsta, pagilinta — savo šviesomis apimti ne tik saviškius, bet ir kitus, savo šešėliais užkloti ne tik kitus, bet ir saviškius.

Tos pačios išvados ateina ir skaitant Washingtono veikėjų grupės ar New Yorko kelių grupių pareiškimus dėl tautininkų sąskrydžio Washingtone, nors juose viena dalis ir teisinga, būtent, nepasitenkinimas, kad tautininkai monopolizavo "lietuvių" ar "gerų lietuvių" vardą. Tikėkime, kad jos ateityje protestuos ne tik dėl šio vieno nepadorumo...

Tarp paskutinio laiko šūkavimų, tokių pigių ir demagoginių: tik mes esam demokratai, tik mes esam katalikai, tik mes stovim arčiausiai prie tautos, tik tie yra geri lietuviai, kurie į Washingtoną važiuoja...; tarp tų nesusipratimą provokuojančių balsų vertas dar vienas protesto balsas prieš vieną iš tokių monopolinių tendencijų — prieš "tautinio grynumo" (gerai dar, kad ne rasinio) monopolizavimą. Kai vienas iš publicistų "Vienybėje" demagogiškai paskelbė: "Visos srovės, išskiriant Tautininkų sąjungą, kuri yra mažiausiai svetimųjų paveikta ir arčiau stovi prie lietuvių tautos, yra svetimųjų įtakoje", tai K. Drunga toje pat "Vienybėje" atsiliepė: "Labai drąsus tvirtinimas... esmėje jis yra sektantiškas, nes pripažįsta tik vieną vienintėlį organizacinį būdą būti lietuviu patriotu. Santarvininkams tokios 'tezės' yra tikrai nepriimtinos... Mes kiekvieną organizaciją ir kiekvieną lietuvį, nežiūrint jo tolimesnių pažiūrų, laikome patriotu, jei tik jis nori laisvės Lietuvai".

Tiek, kiek auga monopolizmo tendencijos, kurios yra iš esmės totalistinės dvasios ženklas, nors žmogus

ir vadintųsi demokratu; kiek reiškiasi protestai visų prieš visus, tiek sykiu ima reikštis ir pasisakymai už vienas kito supratimą ir pagerbimą, už tarpusavio santykių grindimą padorumo dvasia, moralės principais. Kai pastarieji balsai sustiprės ir virs visuotiniu reikalavimu, demagojija savaime susilps, nerasdama palankaus priėmimo visuomenėje. Tada ir vienybės klausimas atsidurs kitokioje padėtyje — nes bus ne prievartaujamai siekiamas, anot Draugo, parklupdymo keliu, o eis iš vidaus kaip lygių susipratimas ir susitarimas bendram tikslui.

3. Šviesi Nixono pamoka

Šviesia pamoka prašneka ir lietuviams Amerikos viceprezidento Nixono kalba, skirta Amerikos studentams š. m. birželio 7. Joje sustojo prie Amerikos santykių su mažaisiais kaimynais ir nekaimynais, prie fakto, kad Amerika eina su dovanomis, o nelaimi pasaulyje draugų. Kodėl taip ir kas reikia daryti, kad laimėtų? Nixonas vis naujais žodžiais grįžta prie dviejų minčių — kad nelaimėsi draugų, juos pažemindamas; kad juos laimėsi tik lygybės išpažinimu ir misijonierišku savo pavyzdžiu. Jis kalbėjo:

"Kad ir kažinką darom, turim santykiuoti su kitais žmonėmis kaip su lygiais moraliniu ir dvasiniu atžvilgiu.

"Niekas taip nesuerzina ir niekas nepakerta taip mūsų programos kaip mūsų pagyrūniškas elgesys ir žiūrėjimas iš augšto.

"Pavojinga yra paraduoti savo materialinį pajėgumą ir ūkinius laimėjimus.

"Tam tikra prasme mes turim santykiuoti su kitomis tautomis su misijonierišku taktu, nuolankumu ir draugiškumu...

"Arogancija ir išdidumas padaro priešus — ne draugus.

"Nepakanka demaskuoti komunizmą. Mes turime parodyti, kad yra mūsų rankose geresnė alternatyva.

"Tai padarysime ne paraduodami savo materialinį pranašumą ir gyvenimo standartą.

"Ištisas gyvenimo pavyzdys — tai juo reikia būti pranašesniems — ne frazėmis...

"Aš tikiu, kad dažnai perdaug laukiama iš atsilikusių kraštų bombardavimo radijo transliacijomis, judamaisiais paveikslais ir spaudos biuleteniais, kurie vaizduoja Amerikos pažiūras.

"Tos programos yra svarbios ir būtinos, bet ilgame bėgime, tikiu, yra kiti dalykai, daug efektyvesni..."

Nixonas kalba apie ilgą bėgimą. Ir mūsų kelias tremtyje yra ilgo bėgimo kelias. Tik toliau daug kas skiriasi. Amerika didelės galybės šalis, kuri galėtų jėga prispausti neklusniuosius, bet tos Amerikos atstovas siūlo supratimą ir misijonierišką draugiškumą, nuolankumą. Mes nieko neturim, bet bombarduojamės smerkimu, diskriminavimu, iš augšto žiūrėjimu, nuo kurio atkalbinėja Amerikos atstovas.

Galima eiti "savu" keliu. Jei juo norima prieiti vienybę, tai pasiseks ne daugiau kaip geležinkelio bėgiais eiti, tikintis, kad jie susibėgs į vieną. Jei tikimasi "priešą" nugąsdinti ir sutriuškinti "visuomenės" akyse, tai visuomenė šiandien nebėra beraščiai, kurią sektųsi palenkti demagoginiais šūkiais.

Jei einama keliu, apie kurį kalba Nixonas, vaisiai aiškės tolimame bėgime. Bet jie yra tikri.

IŠ PARTIZANŲ STATUTO

Laisvės Kovotojais gali būti lietuviai vyrai ir moterys be amžiaus skirtumo, augštos moralės, drąsūs, ryžtingi, niekuomet nesusiteršę praeityje prieš lietuvių tautą ir visiškai atsidavę už Lietuvos išlaisvinimą.

Naujas aktas Vliko-Lozoraičio dialoge

Su naujais Vliko ir VT pirmininkais atėjo naujas aktas Vliko-Lozoraičio dialoge. Jis įvyko š. m. kovo 11-13. Vieta — vėl Roma. Sueiti į sceną iniciatyvos ėmėsi Vliko ir VT pirmininkai. Scenoje iniciatyvą paėmė Lozoraitis, pateikdamas svarstymui bazę — 8 punktus. Vliko atstovai jų svarstyti nesiėmė ir iš dialogo pasitraukė, veiksmą perkeldami į Vliką ir į spaudą.

Kas naujo Lozoraičio punktuose?

Iš esmės nieko naujo, ko nebūtų buvę irgi aštuoniuose punktuose, kuriuos Lozoraitis buvo įteikęs Vliko atstovams 1951 birželio 25 (žr. Į Laisvę Nr. 3-40, 38-39 psl.). Tiek anuos, tiek šių metų punktuose liečiamos Vliko ir diplomatinės tarnybos ar šefo kompetencijos. Abiejuose pabrėžiamas labiau neigiamasis atžvilgis — kas į Vliko kompetenciją neįeina:

1. 1951 buvo pasakyta: "Vlikas nėra seimas ir neturi jo funkcijų. Vykdomoji Taryba nėra vyriausybė ir neturi jos funkcijų". Dabar pasakyta ta pati mintis kitais žodžiais: "Vlikas turi atsisakyti nuo pretenzijų Lietuvai atstovauti tarpvalstybiniuose santykiuose".

2. 1951: "Vykdomosios Tarybos užsienio reikalų tarnyba panaikinama". Dabar: "Vlikas panaikina savo užsienio reikalų tarnybą".

3. Diplomatinė tarnyba laikoma nieko nepriklausoma, ir ji viena atstovauja Lietuvai. 1951 tai buvo sakoma: "Lietuvos diplomatinė tarnyba ir Lietuvos diplomatijos šefas nėra subordinuotas jokiam veiksniui... Santykiai bei susisiekimas su svetimomis vyriausybėmis yra diplomatinės tarnybos ir diplomatijos šefo kompetencijoje". Dabar be to, kas augščiau minėta, dar sakoma: Vlikas nesikiša į Lietuvos diplomatinės tarnybos kompetenciją".

4. Vliką Lozoraitis laikė ir laiko tik viena iš organizacijų, su kuriomis diplomatinė tarnyba bendradarbiauja. Anuokart Lozoraitis siūlė, kad Vlikas susitartų su "Lietuvos rezistencijos tarnyba užsienyje". Dabar, kad Vlikas tartųsi su Nepriklausomybės Talka. Tada Lozoraitis savo užnugary turėjo L. Rezistencinę Santarvę ir jos atstovą buvo atsivežęs į pasitarimus Reutlingene. Dabar jis turėjo tos pačios organizacijos veikėjus, tik jie kalbėjo jau platesnio užnugario vardu — LNT. Tuo tarpu Vliko užnugaris buvo susiaurėjęs, nors jis ir džiaugiasi, kad jo protėviai turėję 95% lietuvių visuomenės.

Skirtumai tarp 1951 ir 1956 punktų yra neesminiai, pritapę prie laiko atneštų naujų žmonių — dabar reikalaujama atsiriboti nuo dr. P. Karvelio "aferos" Bonnoje ir jo pareiškimų Altui, atšaukti Vliko pirmininko pareiškimą spaudoje, panaikinti Vliko teisių komisijos aiškinimą apie šefo institucijos teisėtumą (ir to reikalavo 1951). Lozoraičio dabartinis dialogas savo neesminiais priedais daugiau krypo į atskirų asmenų veiksmus. Bet iš esmės jis buvo tas pats, kaip ir anksčiau.

Viikinių grupių laikysena

1951 Vlikas pranešė St. Lozoraičiui, kad pirmieji penki punktai, kuriais liečiamos kompetencijos, nepriimtini, ir siūlė svarstyti "praktiškus klausimus". Bet ir praktiškus klausimus svarstant buvo atsitrenkta į atstovų skyrimą tose valstybėse, kur jų nėra. Teko visai išimti tokį "principinį" klausimą iš svarstymo ir priimti tokią formulę, kuri paliko Lozoraičiui veikimo laisvę ir apribojo Vliko veikimo laisvę. Ta formulė buvo tada balsams lygiomis pasidalinus Vliko atmesta. Ir dabartinius

punktus Vlikas rado nepriimtinus. Tačiau dėmesio verta, kad 1951 dėl pasipriešinimo Lozoraičiui palankiai, Vlikui nepalankiai formulei buvo labiausiai kaltinamas Lietuvių Frontas. Kai jis pasitraukė iš Vliko, buvo skelbiama spaudoje, kad dabar bus atviras kelias susitarti Vlikui su Lozoraičiu. Valstiečiai liaudininkai tada balsavo už formulę. Dabar pirmieji iš vlikinių grupių prieš Lozoraičio punktus viešai pasisakė kaip tik valstiečiai liaudininkai, paskelbdami, kad punktai nesudaro bazės "veiksnių sutarimui" (Darbininkas, birželio 8, Nr. 41). Taigi šiame dialoge pasikeitė liaudininkų pozicija. Iš to nereikia daryti išvados, kad ji vėl nepasikeis.

Krikšč. demokratų ir soc. demokratų pozicija reiškėsi daugiau spaudoje (Draugas ir Naujienos). Buvo joje kritikuojami patys punktai, kritikuojamas Lozoraičio titulas, kritikuojamas jo asmuo, kritikuojamas jo atsirėmimas į tautininkus. Reikia manyti, kad šita kritika buvo vienas pabūklų "šaltajame dialoge". Ji turėjo pakirsti visuomenėje Lozoraičio prestižą, jo teisinius bei moralinius pagrindus. Jį patį presija turėjo arba įgąsdinti arba "sugraudinti", kad nusileistų Vliko sąlygoms.

Ryšium su Lozoraičio atvykimu į Ameriką

Kova dėl Lozoraičio sustiprėjo tarp politinių grupių. Tautininkai sustiprino gerus žodžius apie jį ir telkė kuo daugiau žmonių jam pagerbti. Tačiau atsivežę jį savomis pastangomis ir savais pinigais, norėjo jį ir panaudoti savo pozicijai sustiprinti. Kai Clevelando Altas pasiūlė, kad Lozoraitis darytų pranešimą visai bendruomenei, tautininkai nukreipė pasiūlymą į šalį. Už tai oponentai pasigavo naują argumentą, kad augštasis pareigūnas siejasi su viena politine grupe, ne su visais. Grupės, kurias VT pirmininkė pavadino "Demokratinių Grupių Sambūriu", ieškojo būdų pamanifestuoti savo jėgą ir susibūrimą, didesnį nei tautininkų apie Lozoraitį. Clevelandiškiai parodė ypatingo išradingumo. Prieš pagerbimą Lozoraičiui jie pastatė pagerbimą sušaudytiems Suvalkijos ūkininkams. Buvo taikliai susietas Lozoraitis su tais sušaudymais. Lozoraitis buvo tada užsienių reikalų ministeris. Jei jis būtų intervenavęs prezidentą, kad sušaudymas pakenks Lietuvos prestižui užsieniuose, netenka abejoti, kad prezidentas nebūtų atmetęs malonės prašymų. Moralinė atsakomybė dėl neveiklumo blogybei sulaikyti tenka ir Lozoraičiui.

Sušaudytųjų pagerbimas yra gražus dalykas. Tačiau, kai skaitai, jog tam pagerbimui buvo parinkta diena ir valanda ta pati kaip Lozoraičiui, gauni įspūdį, kad žuvusiųjų pagerbimas ir bažnytinės pamaldos čia buvo priemonės atsverti Lozoraičio pagerbimui. Partiniam tikslui panaudoti žuvusieji ir bažnyčia.

Kas tai sumanė ir kas tam pritarė, nesvarbu. Bet kai ateity kaikurie iš tų, kurie dabar buvo atėję į bažnyčią, pakaltins, kad bažnyčia naudojama partiniam tikslui, ar bažnyčios atstovai galės pasakyti ne? Yra žmonių, kurie suinteresuoti bažnyčią mesti ant vienos grupės kortos. Bet ar tuo suinteresuota pati bažnyčia?

Dialogo finalas?

Dialogo naujasis aktas vėl baigtas be nieko. Bet jis vis labiau girdimas ne tik savoje lūšnoje. Ankstesni dialogai buvo išgirsti Bonnoje ir Madride ir ten suparaližiavo Lietuvos atstovavimą. Dabar jie girdimi jau ir Washingtone.

Kad dabartinis dialogas vestų į susipratimą, sunku patikėti, ypačiai kada perkeltas į spaudą jis nustojo kultūringos formos. Vienas kito asmeninis niekinimas niekada neveda į susipratimą. Keliauti į Romą susi-

Idėjos spaudoje

Politinės diskusijos sugrįžo į 1920-22 kultūros lygį * Kriterijus politiniams faktams vertinti — pagal tai ar jie mano, ar ne mano * Perdėta propaganda neina į naudą * Politikų ir kultūrininkų brandinamas konfliktas * Pasenęs galvojimas — kliūtis susiprasti.

Įdėjų, naujų, patrauklių, spaudai lyg pritrūko. Maigomos senosios temos, tik su padidintu įniršimu. Labiausiai Vliko-Lozoraičio santykiai. Juose naujo švystelėjimo nepraregėta. Tik dėmesio verta aistra, kuri nuvedė į toną, vargiai vadinamą kultūringu. Pora pavyzdžių... Apie Lozoraitį susispietė **"mūsų vadistai", "politinių stabų garbintojai"**; "siekdama savo tikslų, šitoji **klika** kovoja prieš demokratiškumą"; pats Lozoraitis **"sauvaliautojas", "antžmogis", "savo rūšies Kremlius, kuriam savo 'aš' yra viskas"; "Ponas Lozoraitis nebuvo ir nėra vertas partneris Vlikui! tiek iš teisinės pusės, tiek ir iš faktinės"**... Taip rašė Draugas. Panaši terminologija ir Naujienų.

Iš kitos pusės irgi apie asmenis: "J. Augustaitis jau seniai yra žinomas kaip **maniakas**, kurio tikslas yra visomis įmanomomis ir neįmanomomis priemonėmis **dergti** Lietuvos diplomatijos šefą... Matyt, norėdamas **paglemžti** bendruomenę į savo rankas, kad galėtų išnaudoti ją savo **manijoms plėsti**, pasitelkęs į talką dar porą **naivių** kuopų vadų ir kunigą-kapelioną, J. Augustaitis bando griauti bendruomenę, **siekdamas primesti jai fašistines praktikas"**... Taip rašo "Nepriklausomybės Talkos fondo rėmėjų biuletenis" Nr. 6.

Pirmieji žodžiai priklauso "žinomam" Vliko buvusiam nariui, antrieji "nežinomam", t. y. nepasirašiusiam irgi buvusiam Vliko nariui... Ar beverta stebėtis, jei dr. K. Alminas Lietuvių Dienose 1956 gegužio nr. rašo, jog "politinėse diskusijose nusileidome į 1920-22 m. politinių rietenų lygį".

*

Rivalizacijoje tarp Vliko ir Lozoraičio, tarp rezistencijos ir politinių partijų faktai gavo ypatingą spaudos vertinimą — pagal tai, kas juos vykdo: ką daro "mano" žmogus, tas gera, ką daro "nemano" žmogus, tai jau bloga... Jau pereitame nr. teko pastebėti Naujienų užsimojimą niekinti 1941 sukilimą, nes tai įvykdę "nemano" žmonės", bet girti 1905

---

pratimo vardan ir paskui spaudoje vesti diskusijas, toks kelias susipratimui atrodo tiek pat tikslingas, kaip gydyti žaizdą jos nuolatiniu lupinėjimu ir demostravimu praeiviams.

Jeigu susipratimo siekiama, o tik norima įrodyti, kad jo nesiekia partneris, tai pasirinktoji niekinimosi taktika vargiai sėkminga, nes jeigu Lozoraitis tokis "niekas", kokis jis rodomas, tai kam su juo tartis, o jeigu važiuojama tartis, tai arba netikima tuo, kas apie jį skelbiama, arba jei tikima, tai kas kalbėti tada apie tą, kuris su tokiu "nieku" ieško bendradarbiavimo?

Neatrodo, kad kelias būtų pasirinktas geras vienam ir kitam atvejui. Sveikesnis atrodytų kitas kelias: jei nepasisekė susiprasti — palikim partnerį ramybėje, o tuo tarpu stiprinkime save; stiprinkimės bent dviem būdais: savo konkrečiais pozityviais darbais, jieškojimu vis didesnės atramos ar bent palankaus neutraliteto tos organizuotos visuomenės, kuri turi realaus svorio...

Gal tada pamatęs rimtus darbus ir pajėgas augant, ir pats dialogo partneris ims kitaip galvoti. Tada galėtų ateiti momentas ir naujam dialogui ir galimai vienybei.

Šauksmais vienybės nelaimėsi. Vienybę sukuria darbai.

sukilimą, nes jis priskiriamas "mano" žmonių nuopelnui. Dabar taip nutiko su Lietuvos pasų vizavimu Italijoje. Buvo faktas, kad Italijos užsienių reikalų ministerija išsiuntinėjo aplinkraštį savo konsulatams ir pasiuntinybėms duoti vizas lietuviškiems pasams bendra tvarka neatsiklausiant ministerijos kiekvienu atveju. Faktas teigiamas, naudingas. Vliko spauda faktui pridėjo komentarą, kad tai Vliko nuopelnas, o ne Lozoraičio. Tada iš kitos pusės tautininkų spauda nuvertino patį faktą, kad tai nieko ypatingo. Buvo įtrauktas ir Chicagos konsulas, kuris nurodinėjo, kad ir anksčiau vizuodavo lietuviškus pasus. Jei raštas apie tokį aplinkraštį būtų buvęs iš ministerijos parašytas Lozoraičiui, būtų buvę tai laikoma dideliu laimėjimu ir komunikatai būtų ėję visai spaudai. Gal mažiausiai buvo išgarbintas tikrasis laimėtojas — kun. V. Mincevičius, Romos lietuvių bendruomenės pirmininkas, kuriam iš tikrųjų ir buvo adresuotas pats tas ministerijos raštas ir kurio energijai priklauso didžioji propagandos dalis apie Lietuvą.

*

Vertinant vis žmones, ne jų darbus, Vliko informacijai sukilo mintis aiškintis, kodėl nedalyvavo Srasbourge pavergtų tautų seimo posėdyje VT pirmininkė A. Devenienė. Ogi dėl to, girdi, kad ji apkrauta darbu tiek, jog negalėjusi išvykti iš Vokietijos. Niekas nebūtų to jos nedalyvavimo ir pastebėjęs, bet kai ėmė jos nedalyvavimą aiškinti perdideliu darbu, tai ne vienam teko prisiminti, kad priežastis visai kita — A. Devenienė ne Lietuvos pilietė ir dėl to negalėjo dalyvauti Strasbourge... Nereikalinga propaganda tik be reikalo atkreipė į tai akis...

*

Ryšium su Vliko nusitarimu, kad jo nariais gali būti ir ne Lietuvos piliečiai, imta (Aiduose, Drauge) aiškinti, kad taip bus geriau, bus didesnis pasirinkimas, o ir Amerikos valdžia nedraudžianti dalyvauti antikomunistinėse organizacijose... Taip vertina padėtį politikuojančios dvasios žmonės, kurie žiūri, kaip lengviau praeiti gyvenime prisitaikant čia prie vienų, čia prie kitų aplinkybių — oportūnistiškai. Bet tai nereiškia, kad lygiai taip galvoja ir amerikiečiai, apie kuriuos jie kalba. Žurnalistas Sulzbergeris (Times) nurodė, kad emigrantai nebegali kalbėti savo krašto gyventojų vardu, nes jie naujo ten susikrovusio gyvenimo nepažįsta. Į tai atsakydamas, Laisvosios Europos teisių patarėjas Galantiere paaiškino, kad jis skiria dvejopus emigrantus — yra atitrūkusių, bet yra ir neatitrūkusių; pastarieji kaip tik susispietę į pavergtų tautų organizaciją ir gali už pavergtuosius kalbėti. Kokius emigrantus jis turi galvoje, rodo faktas, kad Laisvosios Europos tautinių komitetų nariais negali būti Amerikos piliečiai, o tik Lietuvos, Lenkijos, Rumunijos ir t.t. Dėl to ir iš lietuvių delegacijos prie Jungtinių Pavergtų Tautų turėjo pasitraukti A. Devenienė, prel. Balkūnas ir kt. veikėjai ne Lietuvos piliečiai. Jie amerikiečių akyse negali pavergtai Lietuvai atstovauti. Ar Vlikui bus daroma išimtis?

*

Pagyvėjusios ir vis kartojamos spaudoje dvejopos tezės dėl visuomeninio susigrupavimo. Viena sako, kad dabartinė visuomenė pasitiki tomis grupėmis, kuriomis Lietuvos visuomenė buvo pasitikėjimą pareiškusi prieš trisdešimtį metų — 1926 metų rinkimuose. Kita tezė sako, kad per tuos laikus pasikeitė žmonės, pasikeitė gyvenimo sąlygos, pasikeitė ir tas pasitikėjimas ano meto grupėmis. Patikrinti tų tezių teisingumo neįmanoma, nes nėra visuotinių rinkimų. Tačiau pirmosios tezės nenaudai buvo Amerikos lietuvių bendruomenės rinkimai. Jie parodė, kad žmonės tų grupių, kurios vis mėgs-

ta nurodyti 1926 rinkimų pasisekimą ir ten yra buvusios didžiausios, susilaukė dabar maža pasitikėjimo ar visai jokio. Ir priešingai — pasitikėjimo susilaukė žmonės, jokioms ano meto grupėms nepriklausę. Tai išvados iš 7000 rinkimuose dalyvavusių asmenų.

Kitas visuomeninių nuotaikų barometras yra Studentų Sąjungos įvykdyta anketa. Lietuvių Dienos paskelbė jos rezultatus. Anketų atsakymai visada esti reliatyvios vertės. Tačiau reliatyviai jie vaizduoja studentijos simpatijas esamoms visuomeninėms grupėms ir jų kitus visuomeninius nusiteikimus. Anketa rodo studentijos didelį patriotinį sąmoningumą — 90% pasiryžę grįžti į laisvą Lietuvą. Rodo taip pat, kad studentija nuo visuomeninio gyvenimo nėra nutolusi — apie 55% studentų priklauso ar simpatizuoja kuriai politinei grupei. Rodo ir kaip jie pasiskirsto savo simpatijomis: "Maždaug po trečdalį tenka krikščionims demokratams ir frontininkams; trečią maždaug trečdalį tarp savęs dalinasi tautininkai, liaudininkai, rezistentai ir kitos grupės. Šiame trečdalyje tautininkams atitenka pusė, liaudininkams — ketvirtadalis".

Taigi ir ši anketa prašneka prieš pirmąją tezę. Gal kaip tik dėl to pirmosios tezės šalininkai jaudinasi ir priešingai galvojančių tezę vadina "fašistų saujelės olimpišku sapnu" (Naujienos).

*

Dėmesio vertos ne tik spaudos reiškiamos idėjos, bet ir skaitytojų norai. Objektyvaus mato, kuriuo patikrintum, ką skaitytojai galvoja apie spaudoje skelbiamas mintis, nėra. Tegalima apibendrinamąsias išvadas padaryti iš individualių faktų. Tuo keliu galima būtų skirti trejopą tremtyje skaitytoją. Žymi dalis senosios ateivijos skaitytojų buvo pripratę rasti spaudoje personalijas — tas vedė, susilaukė sūnaus, to vaikai pasveikino tėvus gimimo dieną; tas parvažiavo pas gimines ir vėl išvažiavo... Tačiau pastaruoju laiku senosios ateivijos skaitytojų lygis ir reikalavimai padarė didelės pažangos.

Naujosios ateivijos generacija, augusi nepriklausomoje Lietuvoje, nevieninga. Žymi jos dalis domisi spaudoje politika ir politikavimu (a la Vliko-Lozoraičio santykiai, grupiniai santykiai, tai irgi tam tikros "personalijos"). Tikroji politika — problemų sprendimas reikalauja didesnio įtempimo ir intelektualinio pajėgumo. Ji mažiau turi pasisekimo už politikavimą. Šio nusistatymo skaitytojas ir į spaudą žiūri kaip į vienos grupės kovos įrankį. Kovoti spaudoje su "priešu" iki galo...

Iš kitos pusės toje pačioje Lietuvoje išaugusioje kartoje dalis įžvelgė, kad tokis politikavimas yra bergždžias, malimas tuščiomis girnomis. Ji pasuko savo domėjimąsi ir energiją į kultūrinę sritį. Ji ir spaudoje nori rasti daugiau kultūrinės aktualijos. Šitas išsiskyrimas protarpiais ataidi ir spaudoje, kaip tylus konfliktas tarp "kultūrininkų" ir "politikų". "Politikai" vadina kultūrą politikos "sese" (Draugas) ir bara ją, kam ji niekinanti politiką. Arba vėl nepatenkinti, kad kultūrininkai kišasi į politiką. Pavadintieji kultūrininkais kaltina politikus, kad jie kišasi į bendruomenės kultūrinius reikalus ir nori paversti ją politikos įrankiu. Arba ragina politikus pačią politiką sukultūrinti. Tylus varžymasis yra pastebimas. Katra pusė stipresnė, sunku pasakyti. Jei spręstum iš spaudos, tai pagrindiniai laikraščiai yra daugiau politikų rankose, tad juose politinis tonas ir atrodo pagrindinis. Bet jei spręstum iš užnugario, kurio susilaukia įvairūs politiniai pranešimai ir kultūriniai parengimai, tai pirmenybė tektų antriesiems.

Jaunoji karta, kuri čia bręsta, dar mažai dalyvauja politiniame gyvenime. Ji mažiau domisi ir tokiais klau-

simais kaip Vliko-Lozoraičio kontraversa. Jų ir pažiūros, kaip rodo Studentų Sąjungos anketa, nesutampa su vyresniųjų nusistatymu dėl Lozoraičio nei Vliko. Ar tik neauga juose nusiteikimas žiūrėti ne vardų, bet darbų? Gal tuo galima aiškinti, kad ir Washingtono sąskrydyje studentų žymi dalis dalyvavo, nebūdami tautininkai, bet vertindami pirmoje eilėje ne kas jį rengia, bet kas jis pats. Tvirtinama, kad studentų organizacijos kai kuriose vietovėse neužsitveria nuo viena kitos ir lanko viena kitos parengimus. Jie ir į spaudą kitaip pažiūri. Teko stebėti jaunosios kartos pasitenkinimą ta lietuviška spauda, kuri pirmoje eilėje stengiasi ne grupės kovos įrankiu būti, bet informuoti ir apžvelgti padėtį objektyviai, kultūringai. Juos spaudoje domina tie klausimai, kurie padeda susidaryti jiems tiesioginį personalinį santykį su gyvenimu, jo dalimi paverčiant ir lietuviškas problemas (žr. Ateitis, K. Keblys, Literatūra — kelias į pažinimą). Labai vertingą akademinio jaunimo dvasios apžvalgą davė V. Vardys (Aidai 1956 birželio nr.).

Šita raida negalės neatsiliepti pačiai lietuviškai spaudai.

*

Pabaigai vienas būdingas senojo galvojimo žmogaus priėjimas prie naujo laiko sąjūdžio Lietuvių Fronto, kuris jo yra priimamas su baime:

"Lietuvių Frontą sudaro pati aktyviausioji krik-demokratų žmonių grupė. Šitoji grupė laiko save demokratiniu sambūriu, nors, jeigu šitoji grupė valdytų kraštą, tai to demokratizmo būtų tiek, kiek jo šiandien yra Ispanijoj ar Portugalijoj. Tai daugumoj krik-demokratų partijos žmonių pastangų dėka išrūpintomis stipendijomis baigę augštuosius mokslus ir kai kurie studijavę užsieniuose, kurie, šiandien vietoje dėkingumo kun. Krupavičiui, savo suvažiavime šiais metais Hartford'e bandė jį pajuokti. Žinoma, tai jų pačių reikalas. Savo pasitraukimą iš Vliko jie oficialiai motyvavo, kad Vlikas netekęs rezistencinio charakterio, bet tikrumoj tik dėl to, kad jų vadui prof. Brazaičiui nebuvo pavesta Užsienių Tarnybos pareigos, kuris jųjų laikomas vieninteliu žmogumi toms pareigoms tinkamu. Galop pats L. Frontas turi šiandien apsispręsti, su kuo bendradarbiauti, ar su Vliku ar su Nepriklausomybės Talka.

Vieno tik reiktų linkėti, kad grįžtantieji grįžtų dirbti lietuviško darbo su visu nuoširdumu, paliekant visas aritmetines kombinacijas. Jeigu, dėlei praeity buvusių Vlike įvairių ergelių, jojo vertė ir pasitikėjimas visuomenėj yra pažeisti, tai žymią dalį to kaltės turėtų pirsiimti Lietuvių Fronto žmonės, būtent prof. J. Brazaitis ir J. Vaitiekūnas. Lietuvių Fronto žmonės Vlike buvo pagrindiniai matematikai ir planuotojai, kurie vėliau, nusiplovę rankas, pasitraukė iš Vliko. Dar Vokietijoje esant, LF žmonės važinėdami po tremtinių stovyklas, pirmieji pradėję rodyti tą moderniška šypseną ir, rankas trindami, visais būdais skalbė tik kitų grupių apatinius baltinius, patys dėdamiesi pačiais didžiausiais ir vieninteliais intelektualais, ir skelbė obalsį: Kas ne su Roma, tas su Maskva. Šitoji Lietuvių Fronto "sniego operacija" buvo nevieną suklaidinusi ir tik dabar pradedama atsipeikėti ir suprasti, kad lietuviškasis kelias, vedąs tiesiai į Vilnių, eina ne per Maskvą ir ne per Romą.

Tačiau, užmirštant praeitį ir geriems norams esant, Lietuvių Frontas turėtų rastis Vliko eilėse ir, žinoma, toks žygis būtų mielai sveikintinas."

Tai ištrauka iš Naujienų 1956 birželio 6 str., kurio autorius yra J. Bertašius, liaudininkų veikėjas, Paleckio režimo buvęs bendradarbis, bet ir tuo neišvengęs paleckinio režimo

kalėjimo. Jo galvojimas apie frontininkus yra paremtas pirmiausia pramanytais "faktais", antra, nepajėgimu išsivaduoti iš praeities galvosenos kategorijų. "Faktų" neatitaisinėsim, bet mus domina labiau patys autoriaus galvojimo pagrindai, kurie neleidžia jam kitaip galvoti.

1. Kalbėdamas apie frontininkų kilimą, jis negali išsivaduoti iš materialistinio-marksistinio galvojimo. Jam sunku prileisti mintį, kad frontininkai kilo ne iš materijos, o iš idėjos; ne iš krikšč. demokratų stipendijų, o iš kovos prieš kultūrbolševizmą, kurį skiepijo Lietuvoje autoriaus draugai per Draugiją sovietinių tautų kultūrai pažinti, paskiau iš kovos prieš okupacijas dar tuo pačiu metu, kai autorius mėgino jieškoti su tuo režimu "koegzistencijos".

2. Kalbėdamas apie frontininkų pasitraukimą iš Vliko, autorius negali išsivaduoti iš normalių laikų parlamentinio partinio koalicinio galvojimo kategorijų: jei mano partijai neduosit tokio ir tokio portfelio, tai aš būsiu opozicijoje. Autorius, reikia manyti, žino, kad nebuvo nė jokios kalbos apie užsienių tarnybą, bet jam sunku suprasti, kad gali būti kitokių motyvų nebendradarbiauti su Vliku pvz. moralinių—protestas prieš moralinio smurto vartojimą ir to smurto legalizavimą viduje organo, kuris yra pasiryžęs kovoti su smurtu ir neteise. Frontas, kovodamas prieš Sovietų smurtą ir teisės laužymą Lietuvoje, nesutinka, kad tokios pat priemonės būtų vartojamos ir sankcionuojamos pačiame laisvinimo organe, nors miniatiūra. Kam moralinis principas yra žemiau už oportunizmą, tam sunku suprasti ir L. Fronto motyvus. Dėl to netenka nei pykti, nei piktintis, o tik konstatuoti, kad tai skirtingo galvojimo ir skirtingų moralinių kategorijų žmonės.

3. Autoriaus taktika, liečianti bendradarbiavimą su frontininkais, panaši į taktiką, kuria vedamos derybos tarp dviejų partnerių — Vliko ir Lozoraičio... Paneigdamas frontininkams demokratinį nusistatymą, versdamas jiems atsakomybę už negeroves, pramanydamas jiems "sniego operacijas", staiga ima kalbėti apie norą frontininkus sugrąžinti į Vliką... Jeigu tokia taktika galėtų vesti į bendradarbiavimą normaliomis sąlygomis, kur partnerį galima spausti apeliavimu į rinkikų minią demagoginiais teigimais, tai nenormaliose tremties sąlygose tokia taktika klaidinga. Čia žmonės yra sąmoningi, apsisprendę, ir demagoginiai prasimanymai tik labiau atstumia. Tai suprato Clevelando kelių grupių veikėjai ir pasiryžo vienas kitą suprasti ir pagerbti. Nors autorius priklauso tai grupei, kuri dekliaraciją pasirašė, bet jo elgesys yra svetimas dekliaracijos dvasiai. Gal dėl to, kad tos dekliaracijos nėra pasirašę frontininkai? Gal autorius dekliaracijos reikalavimus tik ir taiko saviesiems, kurie ją pasirašė, o su kitais galima elgtis "po senovei"?

Kad skirtingi reikalavimai taikomi sau ir frontininkams, rodo ir autoriaus pažiūra į "Romą ir Maskvą". Jis piktinasi tariama frontininkų teze, kad nėra kito pasirinkimo kaip tik kelias per Maskvą ar per Romą. Autorius džiaugiasi suradęs tiesioginį be Maskvos ir be Romos kelią į Vilnių. Tai gerai. Tačiau taip tikėdamas, autorius betgi taiko kitą reikalavimą frontininkams — kad jie pasirinktų arba "Maskvą" arba "Romą", t. y. pasirinktų bendradarbiauti arba su Vliku arba su Nepriklausomybės talka. O kodėl gi čia nenorima galvoti, kad gali būti trečias kelias — "į Vilnių"?

Miniatiūroje parodytas galvojimas yra iliustracija, kodėl laisvinimo organizacijoje ir organizacijų santykiuose yra tokia padėtis, kokios nenorėtume. Nes žmonės savo galvojime sustingo ir nebepajėgia eiti su gyvenimu.

Vardai įvykiuose

Didžiausias šių metų kultūrinio gyvenimo įvykis — Kultūros Kongresas ir Dainų Šventė. Įdomu stebėti, kurie vardai iškilo šios šventės ir kongreso organizavimo darbe. Dainų Šventės vykdomojo komiteto pirmininkas buvo **Alice Stephens**, kiti nariai — **V. Radžius, J. Kudirka, J. Daužvardienė, J. Kreivėnas, A. Jesaitytė, E. Blandytė, A. Dzirvonas**, spaudos kom. pirmininkas **Vl. Butėnas**. Dainų šventėje bendram chorui dirigavo **Vl. Baltrušaitis, B. Budriūnas, Al. Mikulskis, St. Sodeika, A. Stephens, K. Steponavičius, J. Žilevičius.**

Kongresą techniškai rengė Chicagos apygardos bendruomenė, kuriai vadovauja dr. **J. Bajerčius**. Sekcijų darbus organizavo: mokslo **M. Krikščiūnas**, švietimo **J. Ignatonis**, muzikos **J. Kreivėnas**, literatūros **B. Babrauskas**, istorijos **V. Liulevičius**, lietuvių kalbos **A. Dundulis**, akademinio jaunimo **B. Jodeiis**, teatro **St. Pilka**, dailės **J. Pilipauskas**. Pranešimus sekcijose skaitė prof. **S. Kolupaila, K. Mockus, Ig. Malėnas, dr. J. Grinius, L. Dambriūnas, St. Pilka, dr. A. Kučas, L. Sabaliūnas, A. Barzdukas, G. Prialgauskaitė, K. Žoromskis, Vl. Jakūbėnas**. Bendruose posėdžiuose dr. **J. Girnius** ir **Iz. Matusevičiūtė**. Patį kongresą atidarė bendruomenės valdybos pirmininkas **St. Barzdukas**. Tai tremties kultūrinio gyvenimo organizacijos avangardas.

Kitas įvykis, jau politinis, — Vliko sesija New Yorke, kur iškilo ar buvo užkliudyti ir vardai. Iškilo **J. Kaminskas** savo kalba, pažadėjusia daryti rimtas išvadas, jei išėjusios iš Vliko grupės norėtų grįžti. Jis bijąs, kad grįžtantieji neatsineštų atominės bombos. Paaiškėjo, kad prel. **M. Krupavičius** atsistatydino iš Tautos Fondo pirmininkų su visa valdyba ir darąs žygių emigracijai. **M. Gelžinis** ir dr. **P. Karvelis** susilaukė šios sesijos metu iš New Yorko telegramų, kad atsistatydintų iš Vykdomosios Tarybos. Klausimas liko atviras, iki VT pirmininkė grįš į Vokietiją. **A. Devenienė**, VT pirmininkė, vykdama į sesiją, oficialiai paskelbė, kad vlikinės grupės sudaro "Demokratinių Grupių Sambūrį". (Beliks tautininkų Talkai pasiskelbti "respublikonų sambūriu", ir bus lietuviškos partijos persiorganizavusios pagal amerikonišką sistemą. Tik tada "Demokratinių Grupių Sambūris" bus Eisenhowerio vyriausybei opozicijoj, "respublikonų samburis" pozicijoje.). Dr. **J. Grinius** darbo federacijos centro valdybos vardu paskelbė pareiškimą, kad darbo federacijos parašas atsirado Clevelando ir New Yorko grupių pareiškime dėl tautininkų be valdybos žinios.

*

Prel. **J. Balkūnas** "Sandaroje" aprašytas kaip "stambi asmenybė frontininkų tarpe". Prel. **Pr. Juras** susilaukė 65 metų ir kito dar didesnio jubilėjaus — 35 savo lėšomis išleistų lietuviškų knygų skaičiaus. Pastarasis jubilėjus ypačiai dėmesio vertas, nes toks yra vienintelis. Kun. **Juozas Pragulbickas**, Elizabethe, minimas ne tik dėl 50 metų amžiaus, bet ypačiai dėl to, kad jis nuostabiai mokėjo savo pastoracijoje prieiti prie žmogaus, jį suprasti ir veikti patraukliu pavyzdžiu. Pinigų neturįs — nes juos spaudai remti išdalina. **Mečys Mackevičius** atšventė 50 metų. Gyvenimas jį daužė politikoje — nepriklausomoje Lietuvoje kalėjime, Laikinojoj vyriausybėj buvo teisingumo ministeris, paskui teisingumo tarėjas, sėdėjo tų pačių nacių kalėjimuose, buvo valst. liaudininkų pirmininkas ir jų atstovas Vlike. Dabar Chicagoje. Valstiečių liaudininkų pirmininku dabar išrinktas dr. **J. Pajaujis**, kuris vadinasi jau **Javls.** Į politinę publicistiką išėjęs **K. Mockus** skundėsi "Drauge", kad frontininkų rezoliucijose neaišku, ką reiškia siū-

lymas jaunimą įtraukti į laisvinimo darbą. Jam tai paaiškina **V. Sidzikauskas,** Lietuvos delegacijos Pavergtos Europos Seime pirmininkas, kad jauniausias to delegacijos narys dr. **Z. Brinkis** reiškėsi toje laisvinimo politikoje Strasbourge labai teigiamai.

*

Tarp kūrybiniais darbais besireiškiančių pastebimi šiuo tarpu vardai: muzikas **Jeronimas Kačinskas** baigė simfoninį veikalą "Velykiniai apmąstymai", **Albinas Baranauskas** išleido pirmą savo novelių rinkinį "Sniego platumos", **Stasys Džiugas** išleido savo naują vaikams skirtą knygelę "Keturi valdovai", prof. **Zenonas Ivinskis** Londono muzėjaus bibliotekoje surado naujos lituanistikos. Dabar jis Vokietijoje, kur dalyvaus Europos bičiulių studijų savaitėje rugpiūčio pradžioje, **Juzė Katiliūtė Stanulienė** Ženevoje gegužės 5-27 turėjo dailės parodą su 25 paveikslais (ji yra baigusi Kauno ir Vilniaus meno mokyklas), **N. Vedegytė-Palubinskienė** dalyvavo su savo darbais parodoje Clevelando meno muzėjuje, **P. Bičkienė** ir **J. Liustikaitė** Romoje atstovavo Lietuvai jaunų moterų ir mergaičių kongrese, **Algimantas Šalčius** Great Necke tebetęsia lietuviško meno parodas savo namuose įrengtoje galerijoje, **Jokūbas Stukas,** kuris vadovauja vienintelei New Yorko lietuvių radijo valandėlei gražia lietuvių kalba, nors yra jau Amerikoje gimęs, pirmas sistemingai ėmė rodytis su lietuviška programa televizijoje, dr. **J. Bučmys,** Amerikoje gimęs lietuvis, gavo aukso medalį už Lietuvos oro pašto ženklų rinkinį tarptautinėj pašto ženklų parodoj. Dr. **A. Ramūnas Paplauskas,** kurio straipsnį spausdiname šiame nr., profesoriauja Ottawos universitete Kanadoje ir paskutiniu metu, Amerikos Pedagoginės Garbės Draugijos kviečiamas, skaitė devynias paskaitas, supažindindamas akademinius mokyklinius sluogsnius su šių dienų pedagogine padėtim visame pasaulyje. **A. V. Dundzila,** kurio straipsnis šiame nr. kalba apie skautų dalyvavimą rezistencijoje, Los Angeles surengė birželio sukilimo originalų minėjimą.

*

Tarp išėjusių į profesijas ar baigusių mokslus vardų: Dr. **Vytautas Majauskas** išlaikė gydytojui privalomus egzaminus Michigano valstybėje ir atidarė savo kabinetą Detroite, 5703 W. Wernor, **Jonas Valaitis** taip pat išlaikė egzaminus patologijos specialybei Harvardo un-te ir dirba Chicagoje, **Aldona Katiliūtė-Rugienė** išlaikė gydytojos egz. Illinois valst., specailizuosis vaikų ligose, **Antanas Klimas** gavo filosofijos daktaro laipsnį Philadelphijos un-te — studijavo germanistiką, **Rimas Vaišnys** baigė Yale un-tą, **Rožė Šomkaitė** baigė farmaciją magistro laipsniu Wisconsino Universitete, iš Putnamo **Elona Marijošiūtė** baigė kolegijoje prancūzų kalbą ir gavo stipendiją tolimesnėms studijoms Bostono kolegijoje, **Rūta Žukauskaitė** baigė sociologiją ir tęs studijas Fordhamo un-te, **Ona Grigonytė** baigė biologiją, **Aldona Vasaitytė** chemiją, **Laima Abramikaitė** matematiką Maryville kol., St. Louis, **Danutė Aleksandravičiūtė** istoriją Mount St. Joseph kol., **Vitalija Bogutaitė chemiją** Baltimorėje, **Dalia Karaliūtė** prancūzų kalbą Los Angeles, **Vida Kasparavičiūtė** moderniąsias kalbas Clevelande, **Vida Tautvydaitė** anglų kalbą Urbanoje, Ill., **Aldona Valaitytė** prancūzų, vokiečių, ispanų kalbas Clevelande, **Dalia Valančiūtė** ispanų k. ir pedagogiką Urbanoje, Ill. Tai tik dalis to lietuviško jaunimo, kuris išsiveržia į gyvenimą. Europoje taip pat **Kajetonas Čeginskas** Strasbourgo universitetui paruošė disertaciją "Lietuvių tautinis atgimimas sociologiniu pažiūriu", apgynęs ją geriausiu pažymiu, gavo jisai daktaro laipsnį; dr. **Zigmas**

LAIŠKAI

ATVIRAS LAIŠKAS V. JONIKUI

Rašydamas straipsnį "Tautinės vertybės ir jauni žmonės", Tamsta turėjai tikėtis šiokio tokio atgarsio ir iš "beidėjinio" jaunimo. Kadangi esu tame amžiuje, kad Lietuvą palikau iš pradžios mokyklos suolo, manau būsiu toje grupėje, ant kurios galvų tamsta išliejai tiek graudžių ašarų.

Jeigu surankiosime iš visos lietuviškos spaudos visus graudenimus bei kaltinimus, tikriausiai rasime, kad 80% yra baramasi ant jaunimo ir tik gal 20% jaunimo priekaištai vyresnei kartai. O turėtų būti atvirkščiai! Kaip, mielas tautieti, gali reikalauti iš mūsų to savo tautos praeities garbinimo, jei ta praeitis turi ir nemažai tamsių dėmių. Taip, mes mokyklų vadovėliuose ir jaunimui skirtose knygose stengiamės apie tai neužsiminti, arba taip nudailinti, kad, rodos, mes lietuviai tokie nekalti ir geri, kad mums visiems in corpore paruošta danguje pati garbingiausia vieta.

Sutinku su tamsta, kad žiloji senovė su Mindaugu, Vytautu ir kitomis asmenybėmis turi būti mums švyturys, sutinku ir su tuo, kad spaudos draudimo laikų knygnešiai bei seimo dalyviai buvo milžinai-didvyriai. Bet... tamsta ir sustojai ties ta vieta, kur "gimnazistai ir studentai, grįžę iš frontų su skylėtomis krūtinėmis griebėsi organizuoti valstybės ir pradžios švietimo". Matai, mielas tautieti, žmogaus jau yra tokia yda, kad jis visados bus labiau linkęs vertinti visą padėtį iš tos perspektyvos, kiek jam pačiam teko pergyventi ar bent iš tėvų pasakojimų girdėti. Viskas, kas toliau praeityje — darosi vis abstrakčiau. Ir kaip pagaliau, tas jūsų baramas jaunuolis turi semtis tos stiprybės iš tos netolimos praeities, kai Lietuva, turėdama tokią šaunią kariuomenę su poliruotais karininkais (brolių Motuzų pagalba ir emigracijoje gimęs vaikas ją yra matęs), su nusižeminimu priėmė iš lenkų primestą "draugystę", atidavė kraštą, kur "raitosi bangos šalia karžygių", na ir, pagaliau, visą Lietuvą. Viską be vieno šūvio! Mielas tautieti, neįtikinsi manęs, kad tai buvo daroma augštosios politikos sumetimais. Tai buvo baimė! Kardai su įrašais "... be garbės nenuleisk" kabėjo salionuose šalia ordinų ant aksominės pagalvėlės. Tamsta priklausai tai generacijai, ir aš jūsų vietoje tupėčiau po šluota iš gėdos raudonuodamas. Jaunimas priima rimtus, saikingus pamokymus iš žmogaus, kuris prisipažįsta, kad yra ir klaidų padaręs. Šitokie graudūs pamokymai, ka'p Jūs davėte minėtame straipsnyje, tik atstumia jaunuolį nuo lietuviškos kovos.

Ar šiandieninės politinės rietenos, kur peržengiama jau bet koks padorumas, gali jaunimą nuteikti tautinei idėjai? Mano asmeniškas nusistatymas buvo laikytis lietuviškos pilietybės, iki Lietuva bus laisva; deja, tą pačią dieną, kai mūsų netolimos "garbingos praeities" įpėdiniai paskelbė einą vaduoti patys vieni tautą, įsteigdami N. "Fondą", pakeičiau nuomonę ir šiandieną jau laukiu naujos pilietybės. Nereiktų užmiršti, kad dabartinis tremties jaunimas yra tiek įsigyvenęs į demokratinę santvarką, kad ir mažiausi asmens laisvės suvaržymai jam bus sunki grandinė. O "įpėdiniams" perėmus Lietuvoje valdžią tokis svetimos valstybės pasas būtų labai naudingas...

Taip pat aiškiai matyti, kad—jūs apie jaunimą žinote gal daugiau iš laikraščių (kurių didžiumą pripildo

---

Brinkis Madride gydytojų egzilų sąjungoje skaitė paskaitą apie dabartines tendencijas sveikatos reikalų tvarkyme.

verkšleną visuomenininkai), bet nesate jį sutikę stovyklose, organizacijose. Jaunimas kiek gali — dirba, bet nesireklamuoja per daug. O dėsnis "akcija iššaukia reakciją" iča Taip pat tinka. Dabartinis tremties jaunimas nėra patyręs tiesioginės skriaudos, kuri jį nuteiktų ta kovingumo dvasia, kurios Jūs, p. Jonikai, ieškote.

Dėl kitų Jūsų pasisakymų, k. a. "menas ir literatūra", yra nebeįmanoma atsakyti, nes jie perdaug naivūs. Jūs gerai žinote, kas atsitinka, kuomet kūrėjams yra nurodoma, kas galima kurti ir kas ne.

Reikšdamas pagarbą,

V. Bridvaišis, Canada

LAIŠKAS REDAKCIJAI

Didžiai gerbiamas pone redaktoriau,

Šiuo norėčiau Jūsų paklausti, ar p. Vinco Joniko straipsnis — Tautinės vertybės ir jauni žmonės, — patalpintas "Į Laisvę" 1956 metų 9 numeryje, buvo Jūsų perskaitytas prieš jojo atspausdinimą Jūsų redaguojamame žurnale? Jeigu buvote skaitę, kodėl patalpinote minėto straipsnio mintis, kur išskaičiuojama eilė profesijų ir prie jųjų prijungiama teologija, kaip sritis, išplaukainti iš — pilvinio idealizmo — ir žadanti lepų ir sotų gyvenimą?

Prašyčiau nurodyti bent vieną pavyzdį iš paskutinio dešimtmečio, kur jaunuolis būtų pasirinkęs studijuoti teologiją arba vienuolišką gyvenimą, vadovaudamasis pilviniu idealizmu.

Jums ir jūsų bičiuliams turėtų būti gerai žinoma, kad ypač šiais laikais visose tautose yra didelis trūkumas kandidatų į dvasininko luomą. Kas blaivomis akimis žiūri į mūsų tautos istoriją, negali nutylėti, kad tie patys kunigai, kuriuos p. V. Jonikas kildina iš pilvinio idealizmo, buvo, yra ir bus mūsų tautos žadintojai, josios palaikytojai ne tik religine, bet ir tautine prasme. Mūsų ir priešai tėvynėje yra teisingiau įvertinę religijos darbuotojus, negu p. V. Jonikas — jųjų didesnė dalis vargsta po plačiojo Sibiro vergų stovyklas už Dievo ir savo tautos teises. Mums net svetimtaučiai su džiaugsmu nupasakoja jųjų herojišką dvasią, padedančią bendro likimo ištiktiems tautiečiams nenustoti gyvenimo vilties. Yra tikrai skaudu, kad vienas iš mūsų tarpo pasišauna mokyti mūsų jaunimą idealizmo, perspėdamas jį nuo teologijos mokslo pasirinkimo.

Toliau p. V. Jonikas rašo minėtame straipsnyje: "Gal ją (merginą studijuojančią pedagogiką) išgelbės bažnytinių organizacijų mokyklos, suteikdamos darbą, **kuris su lietuviškumu turės tiek ryšio kiek velnias su poteriais**". Būtų galima ir šioje vietoje klausti, iš kur p. Jonikas išveda principą, pagal kurį darbas bažnytinių organizacijų mokyklose ir lietuviškumas yra sugretinamos kaip sąvokos, viena kitą principiniai išskiriančios? P. V. Jonikui turėtų būti žinoma, kokį svarbų vaidmenį parapijinis gyvenimas ir bažnytinių organizacijų mokyklos turėjo ir tebeturi tautiškumo išlaikymo klausime.

Mums, kuriems rūpi katalikybės išlaikymas, negali būti visvien, kokios idėjos mūsų jaunimui yra peršamos. Be to, pačių frontininkų turėtų būti susisielota dėl tokių minčių, kurios krikščionybei yra visai svetimos. Tokie ir panašūs pasisakymai sustiprina tik daugelio turimą įtarimą, kad frontininkai, girdi, nori būti krikščionys, tačiau be vyskupų ir kunigų.

Jūs patys sakykite, ką mes turime toliau galvoti apie frontininkų sąjūdį, kai skaitome jų oficioze tokį straipsnį be redakcijos komentarų ir gauname dar Europos Bičiulių val-

dybos pasisakymą, kurio nuorašą čia jums pridedame.

Būsiu jums dideliai dėkingas, jeigu jūs čia iškeltais klausimais pasisakysite.

Su tikra pagarba, Jūsų

Tėv. Alf. Bernatonis,
Lietuvių Misionierių Direktorius
Vokietijoje

Dieburg, 1956. 6. 23.

REDAKCIJOS ATSAKYMAS

Didžiai mielas Tėve Direktoriau,

Ačiū už Jūsų laišką. Galėčiau sakyti, kad tokis seniai buvo laukiamas. Girdėti pagyrimus yra malonu, bet jie migdo. Redakcija prašydavo kritiškų pastabų, nes jos verčia galvoti ir mintis koreguoti.

Malonu buvo reagavimo susilaukti iš dviejų pusių — iš Jūsų, kaip Europos kunigų atstovo, iš V. Bridvaišio, kuris yra Kanadoje meno studentas, taigi tam tikra prasme jaunimo atstovas. Dvejopas atsiliepimas mano akyse yra dalis ženklų, kad šių kategorijų žmonės visuamenėje tebėra gyvi organizmai, nes jie tebejaučia ir tebereaguoja.

Gaila betgi, kad norint reagavimo susilaukti reikia idėjos turinį patempti iki jo kraštų, duoti jai rėkiančią formą, aprašyti, kaip pereitam nr. buvo pastebėta, patirštintais dažais. Tiesa, ir kitur tas pats su didesniais dalykais. Vokietijoje Tėvo Leppicho pamokslai prašneka tokiais rėžiančių kontrastų žodžiais, drastiškais pareiškimias, kurie plėšia skraistę nuo tikrovės, kad vieni jį skundžia esamosios tvarkos priešu ir kurstytoju prieš ją, kiti gi miniomis suplūsta jo klausyti. Tokios plakatinės formos reikalinga šiomis dienomis idėja, kad ją pastebėtų.

Ir Jūs ir V. Bridvaišis esate jautrūs tam pačiam dalykui kaip ir autorius — **jaunystės idealizmui.** Visi jo norite ir norime. Bet skirtumas tas, kad autorius to idealizmo rado per maža jaunime, palyginti su vyresniąja ar senų senovės karta. Bridvaišis jo randa kaip tik mažiau pačioje vyresnioje kartoje. Pastaroji net neigiamai veikianti jaunimo idealizmą, kurį ji reiškia naujomis formomis, pažadintomis naujo gyvenimo. O Jūsų laiškas reiškia susirūpinimą, kad paties autoriaus straipsnis pakerta jaunimo idealizmą ir kad tai sustiprina įtarimus prieš frontininkus.

Tenka reikšti pasitenkinimo, kad V. Joniko straipsnis davė progą V. Bridvaišiui paryškinti viešai dabartinių tremtyje esančių kartų klausimą. Naudinga į jį pažiūrėti atviromis akimis, užuot tik savo tarpe tyliai pakalbėjus. Ir kiek pajėgiu sekti jaunimo nusiteikimus vyresniosios kartos atžvilgiu, manau, kad V. Bridvaišis juos bus teisingai išreiškęs. Dėmesio vertas paradoksas, kad ta karta, kuri įpratus vis kalbėti apie jaunimą ir jaunimui paraginama pasižiūrėti į save pačią.

Gera taip pat, kad Jūsų laiškas pažiūrėjo į vieną specifinę problemą — teologų klausimą patriotizmo ir idealizmo šviesoje ir išreiškė ganytojišką pasiryžimą saugoti jaunimą nuo jam kenksmingų minčių bei įtakų.

Tą jūsų intenciją labai vertindamas, norėčiau betgi atkreipti dėmesį, kad Jūsų laiškas sukelia minčių, kurios būtų reikalingos atsargumo tiek pateikiamos jaunimui, tiek ir savo tarpe sprendžiamos. Pirmiausia, ar neatrodo Jums, kad Joniko straipsnyje suradote minčių, kurių ten nėra? Sakysim, aš neradau, kad Jonikas būtų atkalbinėjęs jaunimą nuo teologijos studijų; kad būtų nuvertinęs kunigų vaidmenį tautiniame atgimime ar dabarties Lietuvoje bei Sibire; kad būtų "vedęs principą", jog lietuvybė ir bažnytinė mo-

kykla viena kitą išskiria... Jeigu autorius taip būtų galvojęs, jis būtų padaręs didelę neteisybę. Bet būtų taip pat neteisybė jam tokias mintis priskirti ir kitiems apie tai skelbti.

Antra, ar neatrodo, kad neteisingas yra apibendrinimų, generalizacijos kelias vertinant profesijas bei jų reikšmę? Sakysim, vargiai teisinga šios dienos gydytojus, inžinierius gerbti dėl to, kad Basanavičius, Kudirka, Vileišis, tautinio kilimo veikėjai, buvo gydytojai ir inžinieriai. Lygiai neteisinga mintis būtų, jei šios dienos kunigus gerbtume už Valančiaus, Jakšto, Maironio, Vaižganto nuopelnus. Vyskupai Matulionis, Borisevičius, Paltarokas, arkiv. Reinys, kaip ir šimtai kunigų, mokytojų, studentų, tūkstančiai ūkininkų, tie didžiojo idealizmo ir kančios švyturiai, tik labiau parodo mūsų pačių nepalyginamą su jais dydį. Bet mes visi žinom daug kunigų Europoje ir Amerikoje, kurie šviečia ne praeities veikėjų, bet sava šviesa. Ir jaunimui labiau imponuoja šviesa, vaikščiojanti tarp jų, ne ana iš tolo stebimoji. Ir mūsų vertė — kiek tos šviesos turėsime patys.

Trečia, ar neatrodo taip pat, kad bus nevaisinga diskusija, jeigu Joniko teigimą apie profesijas, kurios duoda lepų ir sotų gyvenimą, vėl sugeneralizuosim. Norint atsakymo, pagrįsto tikrove, klausimą reikia suskaldyti ir svarstyti dalimis tam tikrame laike ir tam tikroje vietoje. Tokioje Vokietijoje ar ir apskritai Europoje lepaus gyvenimo šiandien neduoda ne tik teologija, bet ir medicina. Tačiau tos profesijos duoda kitokias sąlygas Amerikoje. Dėl to čia, ne Europoje, kartojami apgailestavimai, kad šiose profesijose švyturių yra per maža (pl. Aidai 1946, Nr. 5).

Ketvirta, ar nereikia ir Joniko teigimą apie nieku dėtą pedagogikos studentę svarstyti ne "principų", bet faktinės tikrovės šviesoje? Žinoma, būtų didelė neteisybė, jei autorius skelbtų "principą", kad lietuvybė ir bažnytinės mokyklos viena kitą išskiria. Faktinę amerikinę tikrovę stebėdamas, matau, kokios didelės reikšmės lietuvybei turi seselių darbas eilėje parapinių mokyklų. Tai įvertinama jau šiandien, ir nereiks laukti "istorijos" žodžio. Bet Joniko straipsny aš įžiūrėjau visai kitą tragišką tikrovę, kurią galima išreikšti klausimu: ar daug yra tokių lietuviškų parapinių mokyklų, kurioje lietuvė pedagogė galėtų pritaikyti savo specialybę su nauda lietuviui vaikui? Lietuviškų parapijų Amerikoje per 100, bet kiek mokyklų? Šita faktų tikrovė, mažas skaičius mokyklų, ir gąsdina, o ne principas apie tautybės ir bažnytinės mokyklos viena kitos išskyrimą.

Štai, mielas Tėve Direktoriau, kiek išsiskiria mintys svarstant tą patį straipsnį, kai jo mintis nulukšteni nuo visos poleminės butaforijos. Išsiskiria labiausiai dėl to, kad išvados daromos turint prieš akis kitą gyvenimo tikrovės kampą.

Tačiau pasitaiko, kad tame pat rašte taip pat vienas randa tokių minčių, kurių jis **norėtų** rasti, kitas priešingai randa tokių, kokių **nenorėtų**. Yra žmonių, kurie džiaugtųsi, kad frontininkų spaudoje rastų tokias mintis, kurios, anot pasakymo Romoje, būtų "Naujienų" ir komunistinės "Laisvės" teskelbiamos. Tada galėtų triumfuojamai sakyti: "Mes seniai skelbėm, kad jie neverti Dievo nei Tėvynės..." Gerbiu Jus už tai, kad Jūsų laiškas liudija Jūsų priešingą nusiteikimą, susirūpinimą, kad tokių minčių nebūtų.

Dėkodama už tokį rūpestį Jums ir kitiems, redakcija gali jaustis panašiai kaip anas anglų "Puncho" redaktorius Malcolm Muggeridge, kada jis pradėjo kampaniją prieš Bulganino ir Chruščiovo priėmimą Anglijoje ir susilaukė protestų iš savo skaitytojų, kurie skelbė: "Šito šun-

GYVOJI MINTIS

Prof. kan. Fabijoną Kemėšį pagerbiant

Pranešta, kad Sibire mirė kan. Fabijonas Kemėšis, buvęs Dotnuvos žemės ūkio akademijos profesorius ir ilgai veikęs tarp Amerikos lietuvių. Politiniame gyvenime jis nedalyvavo, bet visuomenės reikalais nuolatos sirgo ir vis ieškojo idėjos, kuri padarytų visuomenės gyvenimą sveikesnį ir palankesnį kultūrinei kūrybai. Pagerbdami jo atminimą, sustojam prie dalelės jo minčių, aktualių anuo metu, nepraradusių aktualumo ir šiandien.

Ano meto demokratinės Lietuvos aktualią opą šiaip buvo išreiškęs oficioze "Lietuvoje" 1926. 4. 17 vienas iš veteranų:

"Mūsų partijos riejasi, koliojasi, piaunasi... Nejauku, nesmagu šiandien Lietuvoje. Mes, seniai, kai mes dirbome sunkiausiomis aplinkybėmis, nuolatinių pavojų apsupti, žandarų persekiojami, lenkų niekinami, argi mes manėme, kad kovojame už tokią Lietuvą, kokią mes ją šiandien matome — susidraskiusią, suplyšusią, kovojančią pačią prieš save, niekinančią save viso pasaulio akyse? Jeigu mes būtume šitai žinoję, tai nevienam būtų rankos nusvirusios...

"Lietuvos" vedamojo autorius, pratęsdamas šio laisvės kovų veterano mintis, nuo savęs priduria:

"Partijų vadams kaskart sunkiau susiartinti ir susitarti... Lietuva pamažu suskyla į nebesutaikomas... grupes. Tautos pajėga išsirikiuoja vidujinei kovai. Valstybė turi eiti menkyn ir silpnyn... Partinės kovos, kaip jos dabar yra vedamos, sudaro rimtą pavojų mūsų valstybei ir tautai. Reikalinga rimtai šituo susirūpinti. Reikalinga mūsų partijų rungtynes įstatyti į normalias sveikas vėžes... Jeigu mes iš šios klampynės nebeišlįsime, tai joje greit visai užtrokšime".

Padėtis vertė galvoti ne vieną, atokiau stovėjusį nuo politinio sūkurio. Paskirai kilo mintys, kad esamuose politiniuose susigrupavimuose yra "vienodų socialių elementų (pvz. darbininkų ir ūkininkų), kurie žūt būt tarpusavėj kovoja", ir yra "socialiai visai skirtingų dalių (pvz. toj pat partijoj dvarininkas ir kumetis), kurios eina išvien prieš bendrą priešą", suprantama, pasaulėžiūrinį priešą. Buvo reiškiama išvada, kad politinio susigrupavimo pamatan dėti pasaulėžiūrą nenaudinga nei politikai nei pasaulėžiūrai. Buvo konstatuojama, kad tautoje žmonės negali būti ir nėra pasaulėžiūros ir kad pasaulėžiūrinės kovos yra neišvengiamos. Tačiau jos turinčios būti perkeltos į kitą plotmę. Tuose pasisakymuose dalyvavo ir prof. kan. F. Kemėšis. Jis "Lietuvos" dienraštyje 1926. 5. 17 str. "Kur ir kaip kovoti dėl pasaulėžiūros" pripažino: "... nemažas skaičius geros valios mūsų inteligentų, net talentingų žmonių, yra įsitikinęs, kad krikščionių religija ir jų bažnytinė organizacija... lietuvių tautos sielos reikalavimų neatitinka", bet tautos dauguma "krikščionybėje ir katalikybėje mato garantiją tinkamiausiai išvystyti tautos kūrybinėms jėgoms". Tai konstatuodamas, autorius sutinka, kad "kova dėl pa-

---

lapio mes niekada daugiau neskaitysim". Redaktorius, protestus skaitydamas, kalbėjo: "Kad tokie laiškai ateina, yra visai gerai, taip ir turi būti". Ir mes sakom: gerai, nes tai rodo, kad visuomenė gyva ir kad laikraštis tos gyvosios visuomenės yra skaitomas.

Jūsų

J. Brazaitis

saulėžiūros turės tautoje vykti; tik kad ji vyktų sėkmingai ir su didžiausia tautai nauda, toji kova turės persikelti į sau atitinkamą dirvą". Tą dirvą jis taip vaizduojas:

"Kovos dėl pasaulėžiūros tikroji dirva — tai individų ir šeimų gyvenimas ir jų organizacijos bei įstaigos dvasiniai moraliai kultūrinio pobūdžio. Šeima, bažnyčia ir mokykla — tai trys didžiosios tvirtovės, tai kovai reikalingos... Pirmoji kovotoja už krikščionišką pasaulėžiūrą savo prigimtimi ir Dievišku paskyrimu turi būti bažnyčia... **Nė vienos valstybės net ir geriausi įstatymai nepadarė žmonių gyvai tikinčių, dorų ir prakilnių...** (m. p. V.). Gyvenimo ir progreso turinys, idėjos ir prakilnumas kalami kur kitur: individo prote, širdyje, vaizduotėje, prie šeimos židinio, mokykloje, sakykloje ir t.t. Už krikščionišką pasaulėžiūrą daug sėkmingiau kovoja tylus užkampio darbininkas, ištikimai laikąsis Dievo ir žmonių teisėtų įsakymų, negu triukšmingas agitatorius ar politikas".

Savo ruožtu

"Nelaimingas tos kovos epizodas— tai jos patapimas politinės kovos obalsiu. Politika tą kovą suprofanavo ir jos procesą iškreipė... Tos kovos įvedimas į **partijų politikos pagrindus** padarė daug žalos ypač žmonių tikėjimui ir bažnyčiai, nes ant jos pečių uždėjo atsakomybę už visas valdžios klaidas ir nepasisekimus, už visus blogų valdininkų darbus; nes diskreditavo žmonių akyse žymią dalį dvasininkijos."

Toliau autorius pateikia konkrečias savo išvadas, kas reikia daryti:

"1) Atimti iš ekonominių organizacijų ir politinių partijų pareigas valkioti kovą už pasaulėžiūrą kaip savo obalsį, ir tos kovos sunkumą ir svarbą perduoti individams, šeimoms, bažnyčiai ir kultūrinėms organizacijoms ir įstaigoms.

2) Į partijų politikos pagrindus padėti ekonominius, socialius reikalus. (Quod Caesaris—Caesari)."

Nei jo, nei kitų to meto Lietuvos politiniam susigrupavimui naujų kelių jieškotojų balsas platesnio atgarsio nesusilaukė. Tik po 20 metų, po Lietuvos demokratinės santvarkos sužlugdymo, po pačios nepriklausomybės praradimo, jau tremtyje 1946 m. dr. A. Maceina, svarstydamas ateities Lietuvos politiniam susigrupavimui pagrindus, veik pažodžiui atkuria prof. F. Kemėšio 1926 m. išvadą, teigdamas, kad "politinius susigrupavimus reikia telkti ne aplink pasaulėžiūrines skirtybes, bet aplink socialinius, ūkinius, politinius ir kultūrinius valstybės uždavinius". (Žr. "Mažasis Židinys" No. 8-46).

Skirtumas tarp 1926 m. ir 1946 m., tarp prof. F. Kemėšio ir prof. A. Maceinos tėra tas, kad pirmojo to meto demokratinė Lietuva neišgirdo, o antrąjį tremties visuomenė gausiau išgirdo "ir 1955 m. LFB Visuomeninių Studijų Biuro gairėse "Į Pilnutinę Demokratiją" jau skaitome:

Mes turime politinį susigrupavimą pirmiausia grįsti valstybės politinių, socialinių, ūkinių uždavinių ir jų vykdymo supratimo skirtybėmis. (Žr. "Į Laisvę" No. 6-55).

Ryšium su pastaraisiais Prancūzijos parlamento rinkimais "Prancūzijos kardinolų ir arkivyskupų konferencija, siekdama pabrėžti bažnyčios nepriklausomybę ir išlaikyti ją nepaliestą politinių kovų, — primena, kad dalyvaujantieji rinkimuose kandidatai neitų katalikų vardu ir nesiremtų savo priklausymu kuriai katalikų organizacijai". (Žr. "Tėviškės Žiburiai", 1955. 12. 15.).

Mintis randa pripažinimo vis platesniu mastu.

Vt. Vt.

Į LAISVĘ RĖMĖJAI

Į Laisvę reikalams aukojo:

K. Bružas $10.00, V. Šmulkštys $10.00, S. Rudys $7.00, J. Pažemėnas $5.00, J. Baronas $2.00, K. Dabulevičius $2.00, A. Pargauskas $2.00, Kun. J. Petrėnas $2.00, A. Raulinaitis $2.00, D. Sabalis $2.00, A. Girnius $2.00, V. Šilėnas $1.00.

Miclicsiems Į Laisvę rėmėjams jos leidėjai nuoširdžiai dėkoja.

"Į LAISVĘ" ATSTOVYBĖS:

Australijoje: A. Grigaitis, 21 Brunswick St., Fitzroy, Vic. N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Hilda, Vic.

D. Britanijoje: V. Akelaitis, 41 Bloemfontein Ave., Shepherds / Bush, London W. 12.

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, via Brescia 16, Roma.

Jungtinėse Valstybėse: S. Daunys, 2234 So. Sawyer Av., Chicago 23, Ill., tel.: CLifside 4-6690; K. Gaižutis, 953 Maud Ave., Cleveland 3, Ohio; B. Polikaitis, 15483 Ward St., Detroit 21, Mich.; J. Ažuolaitis, 2012 N. Catalina St., Los Angeles, Cal.; A. Gaigalas, 335 Titan St., Philadelphia, Pa., tel.: HO 7-4176; V. Vaitkus, 85 Arnold St., Waterbury, Conn., A. Sabalis, 251 Alphonse St., Rochester, N. Y.

Kanadoje: Vl. Girčys, 31 Concord Ave., Toronto, Ont., tel.: OL-2156; J. Pleinys, 113 Cannon St. E., Hamilton, Ont., tel.: 2-2698; J. Urbonas, 1421 Pelissier St., Windsor, Ont., tel.: CL-63049.

Vokietijoje: J. Medušauskas, Sckellstr. 12/3 r., Muenchen.

Švedijoje: P. Dūda, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern.

"Į LAISVĘ" METINĖ PRENUMERATA: Amerikoje (Šiaurės ir Pietų)— $3.00; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-10; Italijoje — L.900-: Prancūzijoje — Fr.750.-; Švedijoje — Kr.8.-; Šveicarijoje — Fr.8.-; V. Vokietijoje — DM.6.-.

ATSKIRAS NUMERIS: Amerikoje — $.0.75; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-2.6; Italijoje — L.250-; Prancūzijoje — Fr.200,-; Švedijoje — Kr.2.-; Šveicarijoje — Fr.2.-; V. Vokietijoje — DM.1.75. (Norintieji gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas).

Į LAISVĘ leidžia — Lietuvių Fronto Bičiuliai.

Redakcijos kolegija: vyr. redaktorius — Juozas Brazaitis, redaktoriai — Dr. Juozas Kazickas ir Dr. Antanas Musteikis.

Viršelio vinjetė — dailininko Telesforo Valiaus.

Redakcijos ir administracijos adresas: 219 Montauk St., Brooklyn 8, N. Y. Tel.: TAylor 7-5041.

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM, Lithuanian magazine published quarterly by the Friends of the Lithuanian Front, 219 Montauk St., Brooklyn 8, N. Y.